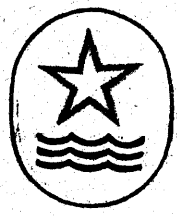

ГОСУДАРСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА
ИМЕНИ В. И. ЛЕНИНА
3511

VIISNURK

JAANUAR
1941

S I S U K O R D

E. PÄLL:	Kaljukoikas. Artikkel	5
J. BARBARUS:	Süda. Kodukäjad. Luuletused . .	8
H. PÄRREST:	Stalin ja Gruusia. Artikkel . . .	11
J. SÜTISTE:	Gruusiale. Luuletus	25
A. TŠAVTŠAVADZE:	Kaukasus. Armastus. Luuletused	
	Tõlk. A. Oras	35
Š. DADIANI:	Pöödi päev. Novell	37
Š. RUSTAVELI:	Kangelane tilgrinahas. Luuletus.	
	Tõlk. J. Šumakov	53
Setse Gruusia luuletajat. Artikkel		55
N. BARATAŠVILI:	Väikelaps. Luuletus. Tõlk. M.	
	Under	56
G. LEONIDZE:	Pöödle. Luuletus. Tõlk. A. Oras	57
	Pilvi lendleb hääletult. Luuletus.	
	Tõlk. M. Under	58
G. ORBELIANI:	Näen närbub roos. Luuletus.	
	Tõlk. A. Oras	58
J. GENSŠ:	Gruusia kunstist ja kunstnikest.	
	Artikkel	59
A. LOORING:	Verised pühapäevad Peterburis	
	ja Tallinnas 1905. a. Artikkel . .	64
J. SAAT:	Poliitilised vangid revolutsioonilise	
	teooria omandamisel. Mälest.	72
M. BAUDSEPP:	Käed II. Talveõhtu. Luuletused .	78
E. KBUSTEN:	Noore aedniku päevik. Novell .	79
M. Gorki mõtted kunstist ja kirjandusest		88

RINGVAADE:

L. ANVELT:	„Vanemuine“ 1940. a. sügishooajal.	
	Arvustus	91
H. KIRK:	Taani tänapäeva illest. Artikkel	94
Detsembrikuu „Looming“		95
J. ABU:	Kiri „Viisnurga“ toimetusele . . .	96

REPRODUKTSIOONE:

B. D. Korolev: Lenini pea 1; Z. Sniĝirj: J. V. Stalin ema-
ga 16/17; Autor tundmatu: Portree XIX sajandi algusest
24/25; N. Piromanišvili: Puumüüja poiss 24/25; L. Gudšaš-
vili: Portree (1921) 24/25; G. Gabašvili: Näitleja portree
24/25; S. Nadarelšvili: Stalin Tšiaturis partisanide keskel
40/41; A. Mrevlišvili: Vanaaja töölkukus — maksunõudja
40/41; J. Vephvadze: Mandariinide korjamine 40/41; U.
Džaparidze: Kohtumine traktoriga 40/41; Šota Rustavelli
portree, XVII s. miniatuur 56/57; L. Gudšašvili: Illustrat-
sioon gruusia rahvuseepose juurde 56/57; A. Kordzaja:
Teitrusid, väljaõmblus 56/57; Š. Madarašvili: Kivireljeefid
56/57; J. Toidze: Bostevan ja Aftandil jahil 88/89; S.
Kobuladze: Šota Rustavelli 88/89; P. Puvis de Chavannes:
Maaling Pariisi raekojas 88/89; F. Delacroix: Barrikaad
88/89. Foto: Gruusia NSV Valitsushoone Tbilisis 16/17.
Kaardid: Sms Stalini väljasaatmised ja põgenemised 15;
Gruusia Nõukogude Sotsialistlik Vabariik 27.

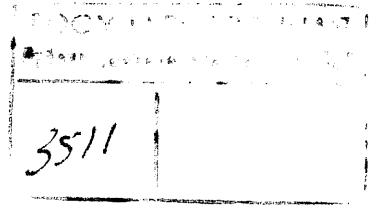

B. D. Korolev

Lenini pea

VIISNURK

KIRJANDUSE · KUNSTI · KULTUURI AJAKIRI

NR. 1

JAANUAR

1941

AR Fr. R. Kreuzwald
nim. ENSV Ririk
Raamatukogu

57714

სსრ კავშირის მოქალაქეთა თანასწორ-
უფლებიანობა, დამოუკიდებლად მათი
ეროვნებისა და რასისა, სამეურნეო, სა-
ხელმწიფო, კულტურული და საზოგადო-
ებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების ყველა
დარგში ურყევ კანონს წარმოადგენს.

მუხლი 123 სსრკ კონსტიტუციიდან
(ძირითადი კანონიდან)

3511

ВИИСНУРК

VIISNURK — ПЯТИУГОЛЬНИК

№ 1

RESÜMEE — PEZJOME

СОДЕРЖАНИЕ: (SISUKORD)

Э. ПЯЛЛЬ:	Горный орел. Статья	5
И. БАРБАРУС:	Сердце. Домовой. Стих	8
Г. ПАРРЕСТ:	Сталин и Грузия. Статья	11
Ю. СЮТИСТЕ:	Грузии. Стих	23
ГРУЗИНСКАЯ ССР. Статья		25
А. ЧАВЧАВАДЗЕ:	Кавказ. Любовь. Перев. А. Ораса	35
Ш. ДАДИАНИ:	День поэта. Новелла	37
Ш. РУСТАВЕЛИ:	Витязь в тигровой шкуре. Стих. Перевод Ю. Шумакова	52
СЕМЬ ГРУЗИНСКИХ ПОЭТОВ. Статья		54
Н. БАРАТАШВИЛИ:	Младенец. Стих. Перев. М. Ундер	56
Г. ЛЕОНИДЗЕ:	Поэт. Стих. Перев. А. Ораса. Облака проно- сятся. Стих. Перев. М. Ундер	56
Г. ОРБЕЛИАНИ:	Не жаль мне роз. Стих. Перев. А. Ораса	58
Ю. ГЕНС:	Искусство Грузии. Статья	59
А. ЛООРИНГ:	Кровавые воскресенья в Петербурге и Ревеле в 1905 г. Статья	64
И. СААТ:	Усвоение политическими заключенными ре- волюционной теории. Мемуары	73
М. РАУДСЕПП:	Руки П. Зимний вечер. Стих.	77
Э. КРУСТЕН:	Дневник молодого садовника. Новелла	79
МЫСЛИ М. ГОРЬКОГО О ЛИТЕРАТУРЕ И ИСКУССТВЕ		88

ОБОЗРЕНИЕ:

Л. АНВЕЛЬТ:	Осенний сезон 1940 г. в театре «Валемуйне». Рецензия	91
Г. КИРК:	Облик современной Дании. Статья	94
ДЕКАБРСКИЙ «ЛООМИНГ»		95
И. АРУ:	Письмо в редакцию	96

ЯНВАРСКИЙ „ВИЙСНУРК“¹

В январском номере „Вийснурка“ наряду с эстонским материалом имеется немало страниц, посвященных литературе, искусству и культуре дружественного грузинского народа. На первом после титульного листе журнала помещен герб Грузинской ССР и выдержка из § 123-его Конституции СССР на грузинском языке.

Номер начинается статьей Э. Пялля „Горный орел“, посвященной памяти Владимира Ильича Ленина по случаю дня его смерти. Эта статья изобилует цитатами из произведений И. В. Сталина, М. Горького и др.

За этой статьей следуют два стихотворения Иоганнеса Варес-Барбаруса — „Сердце“ и „Домовой“. В последнем поэт пронизывает над реакционными кругами, их мелкими, враждебными народу страстишками и интересами их собственного кошелька. Стихотворение завершается грозным предостережением клеветникам. В стихотворении „Сердце“ описывается взаимоотношение между рассудком и чувством.

Следующая статья, составленная на основе богатого материала литературоведом Г. Паррестом — „Сталин и Грузия“. Ею дается полное представление о том, как неразрывно связаны между собою Сталин, Грузия и революция.

После статьи помещено посвященное Грузии стихотворение эстонского поэта Ю. Сюттисе, в котором в сжатых словах говорится о восприятии северянином прошедшего и настоящего солнечной Грузии.

В нем поэт между прочим говорит:

„Золоторунная страна, там, за Кавказом,
Твоя завидна участь нынешняя мне!
Твое свободно слово, труд и гордый разум,
Твоих сынов я вспоминаю в тишине!

На берегу родном Балтийского залива
В отчизне эстов мальчиком встречал не раз
Пигомцев знанья, юность чья светло, бурливо
В университетском граде пронеслась.

¹ В виду того, что грузинская часть настоящего номера «Вийснурка» хорошо известна в других братских республиках, в нашем резюме мы останавливаемся более подробно лишь на произведениях эстонских авторов.

„Чужой напев, зубов сверкающая россыпь,
В плаще до пят и на боку кривой кинжал,
Кто этот смуглый муж, чья величава поступь?“
Так я у старших, помню, робко вопрошал.

Тогда в ответ мне раздалось одно лишь слово:
„Грузин!“ Но полный солнца и поэзии край
Возник в мечтаниях, скалистый и суровый,
Звуча в ушах, как зовы журавлиных стай.

Золоторунная страна, над далью дольней,
Стан кипариса простираешь в выси ты!
Ярмо насилья свергли, изначально-вольны,
Необоримо — мощны, горные хребты!

Здесь сечи доблестной свидетель каждый выступ,
Не одолел страны ни Тамерлан, ни шах!
Сверкал здесь меч и глухо раздавался выстрел,
Был вражьей кровью обгаляем каждый шаг.

Боев изменчивых раскаты стстремели...
И витязи спят непробудным сном давно...
О, былъ воспетая поэмой Руставели!
Шота и Грузия слились, звуча, в одно!

Аулы Грузии душил царизм презренный,
Здесь родился в злосчастный самовластья век
Могущественный вождь трудящихся вселенной
Великий, Мудрый, Держновенный человек!

Теперь навек для нас — единые широты,
Неволи сломлен разделяющий барьер:
Парим, как братья, мы в одном полете!
Там Грузия — здесь юная ЭССР!

Перевод Юрия Шумакова.

После стихотворения Сютисте помещена составленная по данным „Родины“ статья-обзор „Грузинская ССР“.

Затем напечатаны два стихотворения А. Чавчавадзе „Кавказ“ и „Любовь“ в переводе А. Ораса. Далее — статья Ю. Генса „Искусство Грузии“. За этой статьей следует начальные строфы поэмы гениального певца Грузии Шота Руставели „Витязь в тигровой шкуре“ в переводе Юрия Шумакова, впервые появляющиеся на эстонском языке. За строфами „Витязя в тигровой шкуре“ — новелла Дадиани „День поэта“. За ней — стихотворение Г. Бараташвили „Младенец“ в переводе известной эстонской поэтессы Марии Ундери и стихотворение Г. Леонидзе в том

же переводе. Затем помещены переведенные Антсом Орасом стихотворения: Г. Орбелиани „Не жаль мне роз, что быстро вянут“ и Г. Леонидзе „Поэту“. За стихотворениями следует статья „Семь грузинских лириков“, составленная по материалам Союза Советских писателей, предисловиям к поэме Шота Руставели и сборнику „Молодые поэты Грузии“.

Далее — очерк А. Лооринга „Кровавые воскресенья в Петербурге и Ревеле, 1905 г.“ В этом очерке проводится ряд параллелей между кровавыми событиями, происходившими в обоих городах в 1905 году.

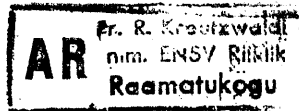
И. Саат — прошедший много лет в тюрьме буржуазной Эстонии, в своих мемуарах, озаглавленных „В тюрьме“, рассказывает преимущественно о культурном самообразовании политических заключенных, которое требовало от них, ввиду царившего в буржуазной эстонской тюрьме жестокого произвола, проявления особого героизма.

Затем следует стихотворение Минни Раудсепи „Руки II“, в заключении которого дается картина мощного социалистического строительства. Второе стихотворение той же поэтессы „Зимний вечер“ — лирическое природописание.

Помещенная ниже новелла Эрни Крустена „Дневник молодого садовника“ изображает моральное падение плутократов-выскочек. В годы экономического кризиса молодой садовник получает место в имении фабриканта. Он женится, его жена готовится стать матерью. Однако незадолго до дня, когда его жена должна родить, садовник убеждается в том, что несмотря на все его усердие в работе, он не в состоянии удовлетворить требованиям своего жадного хозяина. В новелле между прочим говорится о столь повседневном явлении в буржуазной Эстонии — рабочий по своему культурному уровню стоит выше своего хозяина. Показ этого придает новелле Крустена, несмотря на ее общий трагический тон, немало сатирических и даже гротескных черточек.

После новеллы Крустена напечатаны мысли М. Горького о литературе и искусстве.

В конце январского номера журнала — обозрение: рецензия Л. Ансельта „Осенний сезон 1940 г. в театре „Ванемуйне“ и статья Г. Кирка „Облик современной Дании“.

57714

KALJUKOTKAS

EDUARD PÄLL,

Inimkonna ajalugu on klassivõitluse ajalugu. Selle ajaloo suurim dokument — Marx-Engelsi „Kommunistlik manifest“ — võttis lühijoontes, kuid ennenägematu selgusega kokku inimkonna kogu endise ajaloo. Veel enam — see suur ja imestusväärne dokument tähistas tulikirjaga ka inimühiskonna edaspidise tee: „Kõigi maade proletaarlased, ühinege!“

Nendesse sõnadesse, mis nüüd on muutunud kogu progressiivse inimkonna võitluskutseks, on koondatud kogu töötava rahva, kogu revolutsioonilise inimsoo olevik ja tulevik.

Marx ja Engels — need inimpõlvete geeniused — nägid läbi omaaja oleviku reaktsioonihämaruse uut tulevikuühiskonda ja seda võimsat demiurgi — proletariaati, kelle õlgadele ajalugu on asetanud uue tuleviku-ühiskonna ülesehitamise.

See oli peaaegu sada aastat tagasi — 1848. aastal.

Selle aja vältel on ühiskonna ajalugu teinud sadu keerdkäike, kuid Marxi ja Engelsi poolt püstitatud tähised on jäänud vankumatuks. Veel enam — need tähised on muutunud tõelisuseks, eluks. Kes võib nüüd vaielda selle vastu, et proletariaat ehitab üles uue, kommunistliku ühiskonna! Kes kahtleb veel selles, et kapitalistliku ühiskonna surmakell kõmiseb üha ähvardavamalt ja tugevamalt!

„Kommunistliku manifesti“ reaalne keha — Nõukogude Liit — tõuseb võitmatu kaljukindlusena kõrgele keset kapitalistliku maailmakorra laastavat tulemerd, keset imperialistliku sõja kohutavat määratsemist. Leekivate majakatuledena helgivad Kremli viisnurksed tähed Moskvase Punase väljaku ja Mausoleumi kohal, näidates inimkonnale suunda pääsmiseks. Stalini kristallselged sõnad kõlavad rahulikult ja vankumatult ning nad leiavad tee iga proletaarlase, iga vaevatud orja südamesse. See tähtede helk ja need sõnad panevad tuksuma miljonite inimeste südameid, neist hoovab vana ja ühtlasi alati uus võitlusele kutsuv loosung: „Kõigi maade proletaarlased, ühinege!“

Mausoleumis aga puhkab vaikselt inimene rohekas sõjaväerõivastuses, orden rinnal. Ümberringi on hämar ja vaikne, ainult lakkamatult ja vaikselt voolab inimahelik, et vaadata korraks südame tuksatades klaaskupli all uinunud inimest — Vladimir Iljitsi Leninit — julget ja kartmatut kaljukotkast, suurimat proletariaadi teoreetikut, strateegi ja taktikut.

Kõige paremini tundis Leninit Stalin. Stalin on ka Leninist kõige paremini ja südamlikumalt rääkinud. Ta nimetas Iljitsi kaljukotkaks. „Kui ma teda võrdlesin meie partei teiste juhtidega,“ räägib Stalin, „näis mulle kogu aeg, et Lenini kaasvõitlejad — Plehhanov, Martov, Axelrod ja teised — seisavad Leninist terve peajao madalamal, et Lenin võrreldes nendega pole mitte lihtsalt üks juhtidest, vaid ta on kõrgemat tüüpi juht, kaljukotkas, kes ei tunne hirmu võitluses ja kes viib parteid edasi Venemaa revolutsioonilise liikumise tundmatuil radadel,“ ütles Stalin 28. jaanuaril 1924. aastal.

Leninit tunneb kogu maailm. Pole nurka maakeral, kuhu poleks ulatunud selle inimese nimi. Orjaikked ägav töötav rahvas loob legende ja muinasjutte julgelt kaljukotkast, kes päästab inimese orjuse ahelaist.

Millega Lenia on pälvinud sellise revolutsioonilise inimkonna lugupidamise, lugupidamise, mida pole näinud ükski teine ajalootegelane enne teda? Seda on raske väljendada ühe lausega. See selgub alles siis, kui võtame Lenini tervelt, kogu ta mõõtmatus suuruses. Ent teatud mõttes abstraherides Lenini kuju, võime siiski märkida tema põhimisi iseloomustavaid jooni. Üks selliseid suurimaid jooni oli Lenini printsiipaalsus, leppimatus töörahva vaenlaste vastu. Stalin märgib selle kohta:

„Meie partei ajaloos oli momente, kus enamuse arvamine või partei lühiajalised huvid sattusid konfliktile proletariaadi põhiluvidega. Sellistel juhtudel asus Lenin kõhklemata ja otsustavalt printsiipaalsuse poolele partei enamikku vastu. Veelgi enam — sellistel juhtudel ta ei kartnud sõna otseses mõttes üksipäini kõigi vastu astuda, olles arvamisel — nagu ta sellest tihti rääkis —, et „printsiipaalne poliitika on ainuke õige poliitika“.

Halastamatult ja minutitki kõhklemata nõudis Iljitš reeturite Trotski, Zinovjevi, Kamenevi, Tomski ja teiste eemaldamist partei ridadest, otsustavat võitlust spekulantide, saboteerijate ja teiste rahvavaenlastega kodusõja aastatel.

Lenini teiseks suurimaks iseloomujooneks oli tema piiritu usaldus rahvahulkade vastu. Ta teadis, et rahvahulkadeta on revolutsioon tühi blankistlik avantüür, mis määratud hukkamisele. Rahvahulgad on selleks loovaks jõuks, mis proletariaadi partei juhtimisel on teinud ja teeb ka edaspidi imetegusid. Rahvas on see, kes loob inimühiskonna ja viljastab selle ajalugu revolutsioonide lakkamatu pingega.

„Usk rahvahulkade loovatesse jõududesse,“ ütleb Stalin, „see on Lenini tegevuses selline iseärasus, mis andis talle võimaluse tungida sügavalt stiihia sisusse ja suunata tema liikumist proletaarse revolutsiooni jõesängi.“

Lenin oli nagu sündinud revolutsiooniks. Ta nägi revolutsioonilistes puhangutes ja ajaloolistes murrangutes inimsoo helget tulevikku — klassideta kommunistlikku ühiskonda. Sellepärast löi Lenini talent õitsele eriti revolutsiooniliste murrangute aastail, ta nägi klassivõitluse plahvatusis ja revolutsioonilise liikumise keerdkäikudes selgesti kogu arengu õiget suunda ja oskas juhina viia rahvahulki nimelt selles etteaimatud suunas. Partei ringkonnas räägiti, et „Iljitš oskab ujuda revolutsiooni lainetel nagu kala vees“.

Lenin ei kartnud riisikot, kui seda nõudis proletaarse revolutsiooni käekäik. Oktoobri-revolutsiooni ettevalmistuse ajajärgul Lenin ei kartnud asetada päevakorda relvastatud ülestõusu küsimust, kuigi see oli seotud suure riisikoga. Lenini läbinägelik silm nägi ette ülestõusu võitu, rahvahulkade poolehoidu proletaarsele revolutsioonile — sellepärast kontrrevolutsiooni jõudude suurest tugevusest ja isegi ajutisest ülekaalust hoolimata viis Lenin töötava rahva relvastatud ülestõusule ja ... võitis.

Lenin oli suurimaid revolutsiooni tribuune. Tema kõne polnud tavaliste oraatorite — „kuldsoode“ rafineeritud ja õõnes sõnavalang, vaid raudsele loogikale põhinev revolutsiooniküsimuste lihtsõnaline ja harukordselt selge käsitus. Lenini loogika oli hämmastavalt raudne ja vankumatu. Kes teda kordki kuulnud, ei suuda eluag vabaneda Lenini kõne vallutavast ja tagasihoidmatult haaravast võlust. „Lenini kõnede loogika“, ütles Stalin, „on nagu mingid kõikvõimsad kombitsad, mis haaravad sind igalt poolt nagu tangidega ja mille sülelusest pole jõudu pääseda: anna alla või mine täielikule läbikukkumisele.“

Veenvalt on kirjeldanud Iljitši esinemisi Maksim Gorki: „Siis tõusis kähku kõnetoolile Vladimir Iljitš ja sõnas „seltsimehed“. Mulle näis, et ta kõneleb halvasti, kuid juba minuti pärast oli nagu teisedki haaratud tema kõnest. Esmakordselt kuulsin, et poliitika keerukaist küsimusist võib rääkida nii lihtsalt. Tema ei püüdnudki luuletada ilusaid fraase, vaid andis iga sõna nagu peopesal, paljastades imestamisväärselt selgesti sõna täpse mõiste. Väga raske on edasi anda eriskummalist muljet, mille jättis ta esinemine.“

Paljud arvavad, et poliitikategelane, olles haaratud suurte poliitiliste ja ühiskondlike probleemide lahendamisest, muutub kinniseks ja kättesaamatuks igapäevases elus, hoolimatuks oma kaastööliste vastu. Võib-olla on mõned „tegelased“ tõepoolest sellised. Lenin aga, olles suurimaks revolutsioonitegelaseks ja rahvaste juhiks, jäi inimeseks selle sõna parimas mõttes. Tema suur ja inimarmastusest tulvil süda tuksus mitte üksnes kogu rahvale, vaid igale üksikule inimesele eraldi. Kellel oli õnn kokku puutuda Vladimir Iljitšiga, see võis tunda selle suure inimese suurt hoolt ja armastust iga töötava rahva liikme vastu. Tema hoolitsust inimeste eest võis tõepoolest imestusväärseks pidada.

Kord nägi Lenin, et ühel Keskkomitee liikmel olid jalas katkised saapad. Iljitš tegi korralduse, et muretsetaks uued saapad ja antaks Keskkomitee liikmele edasi korrektses vormis. Tihtilugu ta pöördus oma sekretäri poole: „Teate, sellel kaastöölisel on väga halb väljanägemine. Teda tuleb arstida ja paremini toita. Palun hoolitsege tema eest.“

Ühele korraldavale tegelasele Lenin kirjutas kirjakese: „Stalinil on Kremli selline korter, mis ei luba tal magada (kööök — kõik on kuulda varahommikust). Räägitakse, et Teie pidite talle andma parema korteri. Palun Teid seda teha kiiremini ja mulle teatada. Kas võite seda teha ja millal?“

Keskkomitee sekretariaadile kirjutab Iljitš:

„Teen ettepaneku sundida Manuilskit pöörduma parimate arstide poole (või saata need tema juurde) diagnoosimiseks ja tõhusaks arstimiseks.“

Vladimir Iljitš Leninist on kirjutatud ja kirjutatakse veel tuhandeid suurepäraseid raamatuid, et jäädvustada selle suurima inimese kuju järeltulevate põlvete teadvusse. Kuid parimaks mälestuseks Leninist on siiski see, mida ehitab maailma revolutsioonilise inimsoo eelvägi — Nõukogude Liidu rahvad: klassideta kommunistlikku ühiskonda.

Leninit pole meie keskel, kuid elab ja töötab tema parim õpilane ja sõber — Stalin.

Suur prantsuse kirjanik Henry Barbusse kirjutab: „Lenin elab kõikjal, kus on revolutsionääre. Kuid võib ütelda: Kelleski pole nii kehastunud Lenini sõna ja mõte kui Stalinis. Stalin — see on Lenin tänapäeval...“

Süda

Süda kuulatab ja väidab,
endamisi vahest mõtleb,
vatsakesi, verekambreid
tühjendab, taas uuest' täidab,
järsku kärsitumalt tõtleb,
avab klappe, suleb klambreid,
ikka jälle — tuks ja tuks!

Ja siis nagu kandlekeelte
helirõõmus, valus tuikab,
— märter tundmuste ja meelte,
südan teist vast appi huikab,
— vastuvõtuks lahti uks,
ise oodates ja valvel,
haarat ärevusest, ängist,
justkui sooned oleks kitsad . . .

Nõnda kevadel, küll talvel,
vahel keskööl tõusen sängist
— põues valumärk ja pitsat.

Südamel on oma tõde
— punane ja tuksuv veres,
mida ise proovib, passib.
Mõistus pole talle õde:
see on — targutaja peres,
kes kõik ümber lükkab, vassib,
arvates, et kõik on selge,
eriarvamisi noomib,
siis kui hoopis teises sihis
süda järsku pöörab telge,
iseennast mõttes kroonib
— luule sadestuste kihis.

Nõnda kestab kahevõitlus
kõigis vist küll? olgem siirad!
Süda — see on ketser tüütav . . .

Mõistuse ja tunde sõitlus
vastuväidetes meid piinab,
vahest uue tõegi süütab...

Kodukäijad

Nad hiilivad uste ja akende taga,
vahel lõgistavad ukselinki.
Kui teistel on uni, ei nemad siis maga,
kord nihutades tooli, kord pinki.

Nad võpatavad siis, kui kuulevad hääli,
järsku öökull kui kusagil huikab.
Hüüust jooksevad judinad mööda sääri,
süda seisatab, kokkunult tuikab.

Neile meeldiks kogu inimkonna nohin,
uni ääretu, orjaöö vaikus.
Järelveetavate labajalge lohin
nende sammudest kuhugi kaikus.

Nad otsivad kohti, kus koli ja mööblit,
kus varanduste virnad ja pakid.
Nad siunavad rahvast ja kiruvad pööblit,
ise mustad kui kirikuhakid.

Nõnda kollitavad inimesed-puugid,
vilund varade säästmises — värbes.
Ei nad taipa, kuigi avat aknad, luugid:
istub minevikul porikärbes.

Nägu sünge, ilme tigestunult mornim,
neile vastikud valgusekiired.
Ümber varemete, säilind kus veel tornid,
nõnda lendlevad saagil nahkhiired.

Sihiks — inimlikult väiklasemad kired,
taas alustaksid tulude jahti,
ammu kuivand, lausa ummistanud nired,
et jälle saaks voolamiseks mahti.

Nõnda kummitavad mineviku varjud,
taga leinates möödunud aegu,
nüüd, kus tänavatel ammu juba karjub
hõiskav tänapäev — pulbitsev Praegu.

Nüüd, kus puhangud on puudutanud latvu,
läinud raju üle metsatukalt,
neile kuulutame kadu, kas või katku,
kes nüüd kratsivad turja, kord kukalt.

Ärgu oodaku need sõnu minult leebeid,
varem vähe kes töömehest hoolis.
Nüüd nad sosistavad laimu, aiva needeid,
ennast kiigutades tugitoolis...

JOHANNES BARBARUS

STALIN JA GRUUSIA

HARALD PARREST

Gori linnas Gruusia südames, põlise kindluse varemete lähedal, linnaosas, kus varem elas aina vaene rahvas, asetseb praegu omapärane ja nägus ehitus marmorist ja graniidist. See pidulik hoone peidab eneses midagi väga lihtsat ja igapäevast: väikest kahetoalist telliskivimajakest, mille ainsaks ilustuseks on nikerdatud puutulbandikuga rõdu. Ühes tubadest on läbi väikese akna ja pärani avatud ukse näha kasin proletaarlik sisustus. Keset telliskivipõrandat seisab lihtne laud, selle ümber neli värvimata taburetti. Laual savist veekann ja vaskne petrooleumilamp. Vasemal akna lähedal asetseb lai naritaoline magamisase punutud õlgmattidega ja kahe käsitsi tehtud katttega. Selle kõrval väike kirst, milles toas elav perekond kunagi hoidis oma vähest vara, ja kast leiva jaoks. Seinas ukse vastas kapitaalised süvendid nõude ja riiete jaoks. Paremal seina ääres madal kapp, kaetud vahariidega, kapil teemasin, ümmargune peegel ning kaks küünlajalga. See ongi kõik.

Seda tuba vaatlevad iga päev sügava liigutusega paljud inimesed kõigest Nõukogude Liidu nurkadest. Siin sündis nimelt 1879. aasta 21. detsembril ja veetis oma lapsepõlve kogu töötava inimsoo eestvõitleja ning lootuste kandja — suur Stalin.

Stalini isa, Vissarion Džugašvili, oli varem kaua aega olnud Adelhanovi jalanõudevabriku tööline Tbilisis (Tiflisis) ja siis asunud teenistust otsides Gorisse. Siin naitus ta Katariina Geladzega, kes oli pärit Gambareuli küla talupojaperekonnast Gori maakonnas. Džugašvili perekond elas vaeselt. Perekonnapea tegi üksvahe kodus kingsepatööd, ja ta naine, väga töökas inimene, pidi väsimatult rühmama, et majapidamises ots-otsaga kokku saada. Noore Stalini emal tuli päeviti Gori kodanike juures tööl käia, teha õmblustööd jne. Ta oli kindlalt otsuseks võtnud oma pojale haridust anda, mis tol ajal oli vaestele väga raskesti kättesaadav. Kuid noor Josif oli juba enne kooli astumist naabruskonnas äratanud tähelepanu oma andekusega, vastuvõtlikkusega ja leidlikkusega. Ta lapsepõlve mängukaaslased mäletavad teda elava, uudishimuliku poisina, kes oli lastejõugu lemmikuks. Lugema õppis ta 7-aastaselt üsna kiiresti naaber Kote Tšarkviani juhatusel. Peagi oli tal peale emakeele käes ka vene keele lugemine. Katariina Džugašvilil maksis palju vaeva jõuda nii kaugele, et suvatseti ta poeg vastu võtta Gori vaimulikkooli, kus taheti näha peamiselt vaimulike lapsi. Selles koolis õppis noor Stalin a. 1888—1894. Õpinguis kui ka mängudes oli ta kooliendade tunnistuse järgi esimene; koolipoisilikes ettevõtetes oli ta algataja, armastas aga ka lugeda, joonistada ja laulda. Kaaslastele oli ta parimaks seltsimeheks.

Üks Stalini tolleaegseid kooliendi, praegune õpetaja-ordenikandja G. L. Glurdžidze, jutustab tema esimesist koolipäevist järgmist: „Josif oli keskmist kasvu, kõhn. Kooliteel kandis ta punasest sitsist ranitsat üle õla. Kõnnak oli tal kindel, pilk elav, kogu ta olemine liikuv ja elurõõmus...“¹⁴

Õpetaja-ordenikandja P. S. Kapanadze kirjutab oma mälestustes järgmist:

„Josif Džugašvili erines teistest oma tagasihoidlikkusega ja oli hea, tundlik seltsimees. Ta ei andnud kunagi tunda oma üleolekut, kuigi oli enam arenenud kui meie. Ta ei uhkus-
tanud sellega, et oli andekam meist, vaid, vastupidi, aitas meid oma teadmistega, aitas
joonistada geograafilisi kaarte, lahendada matemaatika-ülesandeid, valmistuda tundide
vastu. Josif oli kindel, visa ja energiline. Kord, just enne eksameid, jäin haigeks ja pöör-
dusin kooli inspektori Beljajevi poole palvega vabastada mind eksameist. Beljajev keeldus.
Olin väga masendatud sellest keeldumisest. Sellest sai teada Josif ja hakkas peale käima, et
läheksin temaga Beljajevi juurde üheskoos paluma. Ma laitsin ta nõu maha, olles kindel,
et sellest ei tule midagi välja. Josif sai mu siiski kaasa Beljajevi juurde ja hakkas inspek-
torit säärase otsustavuse, julguse ning visadusega veenma, et see andiski järele².“

Kuid proletaarlaste poja Josif Džugašvili varanegi noorus ei saanud mööduda muretult.
Juba lapsena sai ta tunda puudust ning vaesust. Gori vaimulikus koolis, mille ta lõpetas
kiituskirjaga 15-aastasena, erineb ta kaasõpilastest oma teadlikkusega, oma kindla ja järele-
kaalutud esinemisega õpetajate suhtes, ja lõppeks materialistliku maailmavaate mõningate
aluste omandamisega, mis tema tolelaegses keskkonnas oli täielikult uudiseks. Üks ta
kooliõpilas Gorist jutustab, kuidas kord Josif Džugašvili oli peatunud tee ääres põllul lõu-
nastavate talupoegade juures ja küsinud, miks nende toit on nii kehv. Talupojad vasta-
nud, et maksude rohkuse tõttu — pristav tahab neilt saada, preester jne. Tekkinud kõne-
luses tegi noor Stalin neile selgeks, et maal, mida nad ise harivad, on võimalik elada pa-
remini, et tuleb ainult teada, kes on nende vaenlased ja kes sõbrad, ning sellekohaselt
võidelda oma õiguste eest. Talupojad palusid teda veel kord tulla nendega vestlema.

Josif Džugašvili kaebas tihti seltsimeestele, et kusagilt pole saada häid raamatuid.
Kooli raamatukogu oma peamiselt usulise valikuga ei suutnud rahuldada õpilaste janu
teadmiste järele. Siis jutustas Džugašvilile vanema klassi õpilane Lado Ketshoveli, tema
pärastine kaasvõitleja revolutsioonilises tegevuses, et Goris on olemas Arsen Kalandadze
hea eraraamatukogu. Kalandadze võttis ise osa revolutsioonilisest liikumisest, omas trüki-
koda, raamatukauplust ja -kogu, ning tema kodusse kogunesid vahetevahel Gori eesrind-
likud haritlased. Nii pääseb noor Stalin eesrindlike teadmiste allikate juurde. Ta tutvub
hoolsasti Darwini õpetusega liikide arenemisest ja samuti marksistlike mõttekäikudega.
Kord üllatab ta rängalt üht kaasõpilast, kui see räägib jumalast, veendunud vastuväitega
pärast mõningaid vaikimishetki: „Tead — meid petetakse. Jumalat ei ole olemas³.“ Ja ta
annab oma kaaslasle lugeda raamatu, mis teeb selgeks, et maailm ja elu on korraldatud
hoopis teisiti kui juttude järgi jumalast. See raamat on Darwini peateos.

Vanemais Gori vaimuliku kooli klassides tutvuvad Josif Džugašvili ja ta kaaslased
gruusia kirjandusega. Nad teevad seda niiuhelda omal käel, sest puudub õpetaja, kes suu-
daks nende arenemist juhtida.

Pärast Gori vaimuliku kooli lõpetamist a. 1894 oli noor Stalin sama aasta sügisel as-
tunud vaimulikku seminarit Tbilisis. See oli kinnine, kõrge müüri ümbritsetud õppeasutus,
kus kasvatajateks olid mungad. Need püüdsid õpilastesse sisendada kõigepealt austust
jumala, tsaari, kiriku ja püha eraomanduse vastu. Peamiseks õppeaineks oli usuteadus.
Õpilaste järele valvamiseks oli organiseeritud terve jälitamise ja spioneerimise süsteem.
Kuid surve äratas tublimates õpilastes just vastuhaku tarbe ja sääraestest seminaridest on
kogu Venemaal tulnud palju revolutsionääre.

Juba oma esimesel seminari-aastal, 15-aastase noorukina, astub Stalin ühendusse marksistidega ja hakkab järjekindlalt tutvuma marksistliku kirjandusega. Ta loeb Marxi, Engelsi, Lenini teoseid — tol ajal kõvasti keelatud raamatuid. Ja seejuures tuli käsitsi ümber kirjutada või kirjutada lasta ainsat Marxi „Kapitali“ eksemplari, mis neil aastail Tbilisis leidis! Kooliülemusel olid aga arusaamised säärased, et Josif Džugašviliil „konfiskeeriti“ kord isegi Victor Hugo romaan „Mere töörahvas“. Need tagakiusamised, keeld kasutada eraraamatukogusid jne. ei suutnud aga lämmatada noore Stalini igakülgselt teadmistejanu ega murda ta üha süvenevat revolutsioonilist meelust. Ta luges niihästi Shakespeare'i kui ka Mendelejevi „Keemiat“ ja juhatas kaaslastele, mida lugeda, kuidas kasutada retsensioone ja arvustusi, kuidas teha väljavõtteid raamatuid. Siin pani seltsimees Stalin põhja oma teadmiste, millega ta üllatab isegi eriteadlasi. Ja samas lõi ta 17-aastasena Tbilisi vaimulikus seminaris esimese salajase marksistliku ringi ning esines siin marksismi propageerijana. Hiljem kogunes ka teine, „noorem“ ring. Aastal 1898, s. o. 19-aastase seminaristina, astub ta juba „Mesame-dasi“ organisatsiooni Tbilisis, kus ta oma vaateilt liitub kahe noore ning tulise, oma ideedele lõpuni truu bolševistliku revolutsionääriga: Saša Tsulukidzega, kes oli astunud rühmitusse 1895. a., ja Lado Ketshoveliga, kes hakkas mesamedasistiks 1897. a.

Selle väikese grupi jõud seisnes algusest peale ta andumuses Leninile kui Venemaa sotsiaaldemokraatliku partei ainsale tõeliselt revolutsioonilisele juhile. Need noormehed mõistsid Leninit paremini kui kodanlustunud parteituisad Gruusias. Üks Stalini seminari-koolivendi jutustab, et kord 1898. aastal üllatanud Josif Džugašvili teda Žordania vaadete terava arvustamisega keset kuulavate seltsimeeste ringi. Vahetunni lõppedes on Josif talle ütelnud, et on lugenud Lenini artikleid, mis väga meeldinud. „Iga hinna eest pean ma teda näha saama,“ ütelnud Stalin tol korral oma kaaslastele³.

Leniniga kohtamiseks kulus noorel Stalinil veel rida aastaid, kuid Lenini tööle võis ta peatselt asuda kogu jõuga. Nimelt oli Stalini illegaalne tegevus seminaris selle juhtidele silma puutunud, ja ta iseteadvus oli neid tublisti vihastanud. 1899. aasta maikuu otsustab koolinõukogu Josif Džugašvili seminarist eemaldada. Seltsimees Stalin ise vastas 1931. aastal Moskva parteikonverentsi ankeetlehel küsimusele hariduse kohta: „Välja visatud õigeusu vaimulikust seminarist marksismi propageerimise pärast“⁴.

Juba aasta varem oli „Mesame-dasi“ revolutsioonilisel vähemusgrupil, millesse kuulus Stalin, tekkinud esimene terav vastuolu ühenduse enamusega, mis ei varjanud oma rahvuskodanlikku kallakut. Stalin ühes oma ülalmainitud kaaslastega pani ette asutada illegaalne ajaleht, millel oleks määratu suur tähtsus revolutsioonilise marksismi levitamise seisukohalt. „Mesame-dasi“ liikmete enamus aga, eesotsas Žordaniaga, eitas illegaalse häälekandja vajadust. Teine terav tüli enamiku ja vähemusgrupi vahel puhkes 1900. aastal vene sotsiaaldemokraadi V. Kurnatovski saabumise puhul, nimelt küsimuses, kas on tarvis piirduda tööga ringides või on jõudnud aeg üle minna massilisele agitatsioonile ning avalikule võitlusele isevalitsusega. Stalin pooldas viimast teed, rõhutades vajadust juhtida majanduslikud streigid poliitilistele rööbastele, organiseerida tööliste meeleavaldusi, kasutada laialdasemalt tänavat poliitiliseks võitluseks isevalitsuse kukutamise sihiga. Noa Žordania enamusrühm keeldus sääraseist ohtlikest ettevõttest kui „enneaegseist“.

Suurt abi osutas tol ajal „Mesame-dasi“ revolutsioonilisele vähemusgrupile Tbilisis leninliku suuna hoidmises Viktor Kurnatovski, põhjalikult haritud marksist, üks ustavamaid

Lenini kaasvõitlejaid. Juba varem oli seltsimeeste Stalini, Tsulukidze ja Ketshoveli vaadete kujunemises väga suurt osa etendanud Peterburi „Töölisklassi Vabastusvõitluse Liit“. Selle organisatsiooni mõjul hakati ka Venemaa kaugeimais nurkades üha enam kuulma Lenini nime vaidluskoosolekuil ja marksistlikes ringides. Säärast suundaandvat tööd tegi Stalin vahetpidamata pärast seminarist lahkumist. Tbilisi tööliste seas juhatas ta tervelt kaheksat põrandaalust ringi. Üks nende ringide liikmeid kirjutab oma mälestustes, et kord olvat Stalin temalt küsinud, mida õpetatakse „Mesame-dasi“ legalistliku enamiku poolt organiseeritud pühapäevakoolis. „Kui ma vastasin, et seal seletatakse, kuidas liigub päike, siis ütles ta naeratades: „Kuule! Sa ära karda, päike juba ei eksi oma teelt. Parem õpi, kuidas peab liikuma revolutsiooni töö ja tegevus ja aita mul sisse seada väike põrandaalune trükikoda.“ — Tööliste, Stalini tollaegsete õpilaste tunnistuse järgi oli ta nähtavasti iga esinemise vastu hoolega valmistunud. Kui ta kõneles, oli ta ees laual märkmik või tihedalt täiskirjutatud paberilehed. Ta oskas juba esimeste sõnadega tööliste tähelepanu kõिता; ta kõne oli täis näiteid ja ta kasutas tsitaate teaduslikest töist ning ilukirjandusest. Tihti rääkis Stalin sel perioodil, et ta mitte seevõrd ei õpeta töölisi kui ise õpib neilt.

Juba 1898. a. oli peamiselt tema koos Ketshoveliga juhtinud streiki Tbilisi raudteetöökodades ja reas teistes ettevõtetes. Järgmisel aastal toimus rida üksikstreike — nii hoburaudtee tööliskonnas, nahavabrikuis, trükikodades jnc. Streikijate seas tehakse revolutsioonilist kihutustööd: tänu peamiselt seltsimeeste Stalini ja Ketshoveli ning eesrindlike tööliste pingutustele organiseerub lendlehtede ning proklamatsioonide trükkimine ja nende levitamine niihästi Tbilisi tööliste seas kui ka Taga-Kaukaasia kaugemais piirkondades. Ja 1 mail 1900. aastal kogunevad miitinguks linna taha 400—500 Tbilisi töölist. See esmakordne suurem töölisdemonstratsioon Kaukaasias toimus Stalini juhatusel, ja ta esines miitingul tulise kõnega, milles kutsus töölisi üles võitluse tsaari ning kapitalismi vastu. See oli ka seltsimees Stalini esimene kõne töölishulkadele. Sama aasta suvi möödub Tbilisis üha tõusva streigilaine tähe all. Streigist raudtee-töökodades ja depoodes, mida juhatas Stalin M. I. Kalinini aktiivsel kaasabil, võttis osa ligi 4000 töölist. Järgmise aasta maidemonstratsiooni ettevalmistamiseks tegi Tbilisi sotsiaaldemokraatia juhtiv revolutsiooniline grupp seltsimeeste Stalini ja Kurnatovski juhtimisel suure agitatsioonilise ning organiseerimistöö.

Üöl vastu 22. märtsi 1901. aastal areteeritakse aga noore Stalini abiline ja nõuandja Kurnatovski ning korraldatakse tagajärjete läbiotsimine observatooriumis, kus Stalin tookord teenis vaatlejana, ja samuti ta korteris. Pärast läbiotsimist läheb Stalin „põranda alla“, kuigi tema juures ei leitud midagi illegaalset. Keclatud brošüüre peitis tema rühm tol ajal Kura jõe kaldal vanade katusekivide all. Ses suhtes oli seltsimees Stalin väga ettevaatlik. Isegi seltsimeestele ta ei rääkinud, kus ta iga kord käib. See oli õige revolutsionääri teguviis.

Kuu aega pärast sandarmite esimest haarangut töötava rahva tulevase ülemaailmse juhi järele süütab ta Tbilisis, Taga-Kaukaasia keskuses, ilmse revolutsiooni leegi. Nimelt toimub 22. aprillil 1901. a. kesklinnas tööliste demonstratsioon, milles võtab osa umbes 2000 inimest. Meeleavaldajatele tungivad kallale politsei ja kasakad. Kokkupõrkes sai haavata 14 töölist ja vahistati 50 meeleavaldajat. Seltsimees Stalin võttis osa sellest meeleavaldusest ja juhtis seda isiklikult. Sel ajaloolisel sündmusel oli määratu suur mõju kogu Kaukaasiale. Lenini välismaal ilmuv häälekaandja „Iskra“ kirjutas sel puhul õigusega: „Sellest päevast peale algab Kaukaasias avalik revolutsiooniline liikumine“.

Samal aastal organiseerub Stalini ja Ketshoveli algatusel Bakuus pörandaalune trükikoda, ja septembris hakkab Tbilisis ilmuma esimene gruusiakeelne pörandaalune ajaleht „Võitlus“, mis peab kinni Lenini ja tema „Iskra“ suunast ning kutsub tööliklassi üles võitlusele tsaari, mõisnike ja kapitalistide vastu. „Võitlus“ kaitses proletariaadi diktatuuri mõtet „legaalsete marksistide“, „ökonomitide“ ja muude oportunistide vastu. Juhtkirjad selles ajalehes tulid seltsimeeste Stalini ja Ketshoveli sulest.

Lõppeks saab kogu see poliitiline töö kindla keskuse ning aluse sellega, et juhtiv revolutsiooniline parteirühm, mis kasvas välja seltsimeeste Stalini, Tsulukidze ja Ketshoveli koostööst „Mesame-dasi“ ühenduses, organiseerib 1901. a. novembris Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei Tbilisi komitee, mis loodi Lenini „Iskra“ vaimus. See komitee valitakse Tbilisi konverentsil, mis kutsuti kokku seltsimees Stalini algatusel ja mille 25 delegaati esindasid peaaegu kõiki kohalikke sotsiaaldemokraatlikke ringe. Stalin valitakse ühes kaheksa teise revolutsionääriga komitee liikmeks. 1901. aasta novembrikuu lõpul otsustab Tbilisi komitee saata seltsimees Stalin Batumi ülesandega luua seal sotsiaaldemokraatlik organisatsioon.

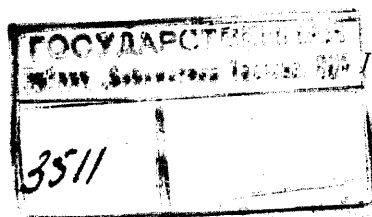
Batum oli tol ajal juba tähelepanuväärne tööstuslik keskus, rääkimata selle linna kui Musta mere sadama tähtsusest. Tööliste olukord oli väga raske. Päevane töötasu kõikus 60 kopika ja 1 rubla vahel, tööpäev aga ulatus mõnes tehases ühes sunduslike ületundidega kuni 16—17 tunnini. See kõik tekitas Batumi tööliste seas protestiplahvatusi, kuid need olid organiseerimata ja juhuslikud. Kohalikud mesamedasistid pooldasid „legaalset marksismi“ ja tegelesid peamiselt loengute pidamisega üldhariduslikus töölikkoolis, abistamata millegi tõsisemaga töölisi nende võitluses oma kurnajate vastu.

Batumi saabunud, astub seltsimees Stalin kohe ühendusse eesrindlike töölistega. Õhinal hakkab ta vabrikuis ja tehastes organiseerima sotsiaaldemokraatlikke, leninlikke töölisringe. Ja 31. detsembril, kui nende ringide esindajad on kogunenud konverentsile töölise S. Lomdžaria korterisse, näiliselt uue aasta vastuvõtuks, moodustub Batumi juhtiv sotsiaaldemokraatlik parteitegelaste grupp. See grupp etendab järgnevas tegelikult Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei Batumi leninliku komitee osa, ja tema eesotsas seisab seltsimees Stalin. Nimetatud konverentsil peab ta mitu jõulist kõnet revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia ülesannetest ja lõpetab koidikul — vanade tööliste mälestuse järgi — sõnadega: „Näete, juba on valge! Pea tõuseb ka päike. See päike särab kord meile. Uskuge sellesse, seltsimehed!“

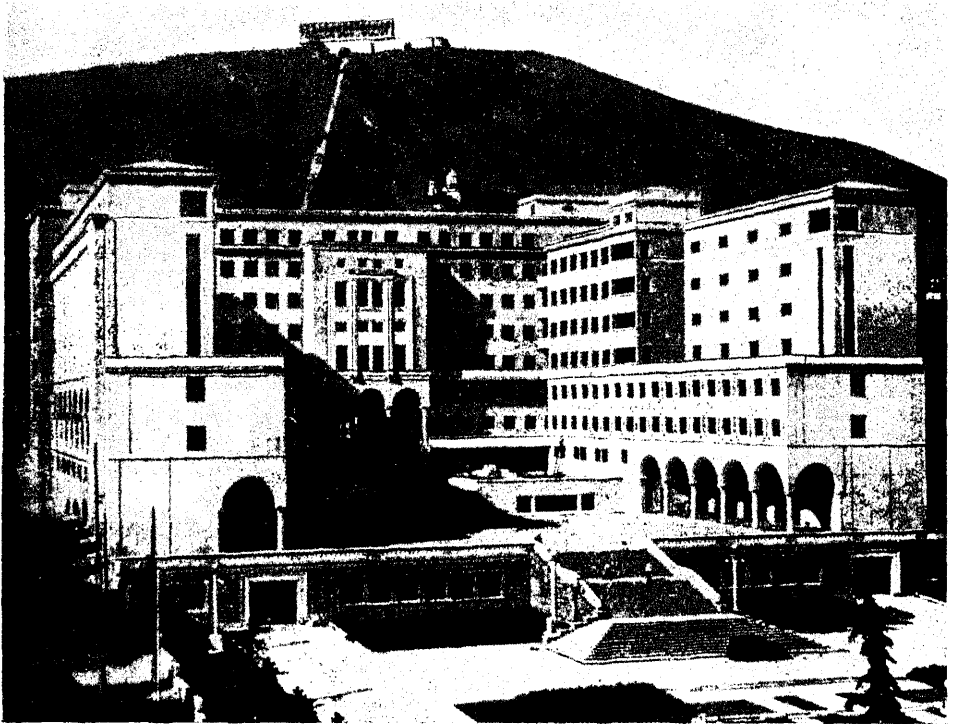
Pärast komitee valimist edeneb revolutsiooniline töö Batumis veel hoogsamalt. 1902. a. jaanuaris õnnestub seltsimees Stalinil asutada väike pörandaalune trükikoda. Juba samal kuul organiseerib ta ühes eesrindlike töölistega suure streigi Mautševi õlipuhastusvabrikus, mis lõpeb tööliste võiduga. Streigid sagenevad ja muutuvad üha visamaks. Rothschildi vabrikus vallandatakse 389 töölisi, keda kahtlustati osavõtus revolutsioonilisest liikumisest. Vastuseks on üldstreik vabrikus. Seltsimees Stalin juhib isiklikult streigikomitee tegevust, töötab välja tööliste nõudmised vabriku juhatusetele, kirjutab lendlehti, organiseerib nende trükkimist jne. Laienevad streigid Batumis viivad ärevusse kõrgemad võimud. Batumi saabub Kutaisi sõjaväeline kuberner, kes tagajärjetult ähvardustega püüab streikidele lõppu teha. Siis, ööl vastu 8. märtsi, vangistab politsei 32 töölisi-streikijat. Järgmisel päeval organiseerib seltsimees Stalin hulgalise meeleväljenduse, kus töölised nõuavad vangistatute vabastamist. Selle nõudmise rahuldamise asemel areteerib politsei üle 300 töölise-

Z. Snigirj

I. U. Stalin emaga

Grusia NSU Ualitsushoone Tbilisis

meeleavaldaja. 9. märtsil aga organiseerib Stalin veel suurejoonelisema töölisdemonstratsiooni, millest võtab osa ligi 6000 inimest. Punaste lippudega ja revolutsioonilisi laule lauldes suundub tööliste mass vangla juurde, kus istuvad nende kaasvõitlejad. Siin avab sõjavägi töölistele tule, 15 inimest saab surma, 54 haavata. Umbes 500 demonstratsioonist osavõtjat vahistatakse ja saadetakse Batumist välja. Vana Batumi tööline I. Darahvelidze jutustab sellest veresaunast järgmist: „Seltsimees Soso [Stalin] oli keset tööliste mässavat merd ja juhatas otseselt liikumist. Töölise, kes oli laskmise ajal käest haavata saanud — G. Kalandadze —, viis ta ise rahvahulgast välja ja saatis koju“.

Kolm päeva hiljem organiseerib seltsimees Stalin tapetud tööliste revolutsioonilised matused. Äsjastest tulistamistest hoolimata võtavad neist matustest osa tohutu suured töölishulgad. Stalini kirjutatud järelehüüde-lendlehes, mida levitati ka teistes linnades, kõlavad sõnad, mis hõõguvad revolutsioonilisest julgusest. Batumi sündmustel oli määratu suur revolutsioneeriv mõju kogu Taga-Kaukaasiale, eriti aga Lääne-Gruusia talupoegkonnale.

Pärast verist 9. märtsi jätkas Stalin Batumis põrandaalust tööd, eriti revolutsiooniliste proklamatsioonide trükkimist ja levitamist paljude lihtsate tööliste enastohverdaval kaasabil. Selles põrandaaluse kutselise revolutsionääri elavas ühenduses hulkadega peitus suur jõud. Tsaari ohranka Batumis märgib oma aruannetes, et töölisel suhtuyad Josif Džugašvilise sügava lugupidamisega ja nimetavad teda oma õpetajaks.

Kuid kaua ei saanud see seltsimees Stalini viljakas töö Batumi töörahva keskel vältada. 5. aprillil 1902. a. areteeriti ta Batumi juhtiva parteigrupi koosolekul ühes mitme töölisega ja paigutati sama linna vanglasse. Umbes aasta pärast viidi ta üle kubermangulinna Kutaisi türmi, ja 1903. a. novembri lõpul saadeti „kõige kõrgema käskkirja“ põhjal asumisele Siberisse Irkutski kubermangu Balaganski maakonda. Ometi ei loobunud seltsimees Stalin Batumi ega Kutaisi vanglas revolutsioonilisest tegevusest. Kõigi poliitvangide kambritega korraldab ta sidepidamise, propageerib nende seas leninlikke ideid, paljastab järsult „Mesame-dasi“ enamiku ja Noa Žordania oportunisti ning selgitab proletaarliku juhtimise vajadust ka talupoegade liikumises, mis Gruusias vaevalt kunagi oli tsaristliku režiimi ajal vaibunud ja oli nüüd puhkemas uue jõuga. Ent veel enam: Stalin oskab sisse seada ka ühenduse vabadusse jäänud seltsimeestega, sotsiaaldemokraatliku partei liikmetega, ja juhhib vanglast nende tööd.

1903. aasta veebruaris kutsuti kokku Kaukaasia sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni esimene kongress, kus valiti Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei ühine Kaukaasia Komitee. Seltsimees Stalin, kes viibis vanglas, valiti tagaselja selle komitee liikmeks. Samal aastal kaotas Stalin ühe oma paremaid noorpõlve kaasvõitlejaid ja seltsimehi Lado Ketshoveli. Vangistatuna laialdase revolutsioonilise tegevuse pärast Bakuus, suri Ketshoveli Tbilisi vanglas tsaari timuka kuulist. Kaks aastat hiljem suri tiisikusse teine Stalini kaaslane esimeses Taga-Kaukaasia bolševistlikus grupis, revolutsiooni algrakukeses — Saša Tsulukidze, sügavalt haritud ning järjekindel leninlane.

Siberis sõlmub seltsimees Stalinil esimene tutvus Leniniga — kirjavahetuse teel, mis veelgi kinnitab noort, ent juba juhtivat Gruusia revolutsionääri ta truuduses tööliklassile. Veebruaris 1904 põgeneb ta asumiselt ja tuleb tagasi Tbilisi. Siin hakkab ta kohe organiseerima ja juhtima võitlust vähemlaste (menševikkude) vastu, kes pärast sotsiaaldemokraatliku partei vahepeal toimunud 2. kongressi olid muutunud eriti aktiivseiks. Stalini juhatusel katkestab Kaukaasia ühine komitee sidemed partei keskkomiteega, mis oli pärast

2. kongressi läinud menševikkude kättesse, ja nõuab 3. kongressi kokkukutumist. Samas suunas otsustab kihutustööd teha Kaukaasia komiteede bolševistlik konverents, mis tuli kokku Tbilisis 1904. a. novembris.

See oli esimese Vene revolutsiooni eelõhtul. Revolutsioonivõitluste eneste perioodil, aastail 1905—1907, juhatas sotsiaaldemokraatliku partei Kaukaasia ühenduskomiteed seltsimees Stalin ühes Mihha Tshakajaga. Kaukaasia ühenduskomitee arendas kogu rindel peale tungi vähemlastele, nõudes kohalikele sotsiaaldemokraatlikelt organisatsioonidelt bolševismi põhimõtete kõrvalekaldumatut elluviimist. Selles võitluses bolševistliku partei eest näitas end seltsimees Stalin suurima organiseerijana, marksismi-leninismi väsimatu propageerijana ja teadusliku sotsialismi silmapaistva teoreetikuna. Näiteks Avlabari tähtsas salatrükikojas, mis oli loodud Stalini juhendite järgi ja mille politsei leidis alles 1906. a. aprillis, trükiti *tema aktuaalsed brošüürid* „Lühidalt crimeelsustest parteis“, „Kaks võitlust“, „Teadaanne ülevenemaalistest vähemuse ja enamuse konverentsidest“. — Taga-Kaukaasia bolševikkudel tuli läbi teha tõsine võitlus vähemlastega, kellede eesotsas olid säärased vilunud poliitika-tegelased nagu Žordania, Tsereteli, Ramišvili, Tšheidze jne. Seltsimees Stalin ja teised bolševikud tegid väsimatult ringsõite Taga-Kaukaasia linnadesse ja suuremisse tööstuskeskustesse, et astuda vaidlustel välja vähemlaste, sotsialistide-revolutsionääride ja anarhistide vastu ja rajada kohalikke bolševistlikke organisatsioone. Tbilisis toimusid vaidluskoosolekud sotsiaaldemokraatlike tööliste seas kõigis suuremais vabrikuis. Neil koosolekuil esines Stalin ja paljastas halastamatult menševistlikke parteitegelasi. Stalin võitis kõikjal tööliste sümpaatiat oma rahuliku, kõikumatu hoiakuga ja veendumusega oma õiguses ning jõus. Kui vastane sõimas ja märatses, siis Stalin hävitas rahulikult ja järjekindlalt kõik vastaste väited. Kõige keerukamaid ja tõsisemaid teemasid oskas ta esitada nii, et need said mõistetavaiks töölistele. Kuid andes eeskuju esituse lihtsuses, võitles ta järjekindlalt igasuguse „ärალიhtsustamise“ vastu.

Vahepeal oli, 1904. a. jaanuaris, alanud Vene-Jaapani sõda. Taga-Kaukaasia bolševikud seltsimees Staliniga eesotsas pidasid järjekindlalt kinni tsaarivalitsuse lüüasaamise soodustamise leninlikust juhtjoonest ja kutsusid töölisi ning talupoegi üles kasutama tsarismi sõjaraskusi tema revolutsiooniliseks kukutamiseks. Tsaarismi lüüasaamine sõjas kutsus kogu Venemaal, eriti aga Kaukaasias esile klassivastuolude suure teravnemise ja revolutsioonilise liikumise. Kümnete tuhandete tööliste linnas Bakuus, kus Stalin oli 1904. a. suvel käinud organiseerimas kohalikke bolševikke, toimub sama aasta lõpul kuulus ja võidukas detsembristreik, mis saab signaaliks proletariaadi julgeile väljaastumistele 1905. a. esimesitel kuudel kogu Venemaal. Bakuu töölihtsulgad liikusid bolševikkude loosungite all võitlusse menševikkudega, sotsialistide-revolutsionääridega, anarhistide, kadettide ja Taga-Kaukaasia igast rahvusest šovinistlike „revolutsionääridega“. Kõik võitluse olulised küsimused oli seltsimees Stalin töölistele selgitanud suusõnalistel esinemistel, lendlehtedes, brošüürides ja arvukais artiklreis. Nii oli juba enne Bakuu suurstriiki Stalini sulest ilmunud tema enese loodud pörandaaluses gruusiakeelses ajalehes „Proletariaadi Võitlus“ tähelepanuväärne artikkel rahvusküsimuse kohta. Selles kriipsutatakse alla, et rahvusküsimus teenib eri ajajärkudel eri huve, võtab eri varjundid, olenevalt sellest, milline klass ta esile tõstab ja millal ta seda teeb. Stalin rõhutab järgnevalt, et proletariaadi võidu saavutamiseks on hädavajalik ühendada kõik töölistes, vahet tegemata nende rahvuse vahel, purustada tüked eri rahvuste vahel. Küll aga kaitseb Stalin, eriti 1905. aastal, rahvuste enesemäära-

mise õiguse nõuet. Paljude, tihti üksteisega sõjajalal seisvate rahvastega asustatud Kaukaasias oli säärane bolševistlik selgitustöö enam kui vajalik. Oli tarvis võidelda nn. föderalistidega, rahvuslastega, kes tahtsid üksteisest eraldada eri keeli kõnelevaid töölisi (gruusiinlasi, armeenlasi, azerbaidžaanlasi, venelasi). — Samas illegaalses ajalehes avaldab Stalin 1905. a. augustis artikli „Vastus „Sotsiaaldemokraadile““, milles ta rõhutab vajadust anda loodusjõulisele tööliikumisele sotsiaaldemokraatlik, bolševistlik mõte ning tegumood. Partei ülesandeks on viia sellesse liikumisse sotsialistlik teadlikkus ja ühendada tööliklassi eesrindlikud jõud keskendatud parteiks. Bolševiku kohus on alati ja kõikjal juhtida tööliikumist. Selle artikli kohta andis väga kiitva hinnangu Lenin.

Seltsimees Stalini teod ei läinud neilgi aastail lahku ta sõnadest. Eriti suurt tööd tegi ta revolutsiooni relvastatud ülestõusu ettevalmistuses. Ta aitas Taga-Kaukaasia legendaarsel kangelasel Kamo Petrosjanil organiseerida relvade hankimist.

Pärast tööliste mõrvamist Peterburis 1905. a. 9. jaanuaril haaravad poliitilised streigid kogu Taga-Kaukaasia; nad algasid Tbilisis. Bolševistlike organisatsioonide juhtimisel läksid streigid harilikult üle relvastatud demonstratsioonideks ja tööliste relvastatud kokkupõrgeteks politseiga ning sõjavägedega. Eriti hoogne revolutsiooniline liikumine puhkes Gruusia külas, talupoegkonnas. Talupoegade revolutsioonilised komiteed — relvastatud ülestõusu organid — teostasid mõisnike maade ülevõtmist, mõisnike ja ametiasutuste boikotti jne. Partei 3. ülevenemaaline kongress võttis vastu väga kiitva erietsuse Kaukaasia sündmuste puhul, märkides, et Kaukaasias on loodud partei kõige lõõgivõimelisemad organisatsioonid. Selleks ajaks oli revolutsiooniline liikumine Kaukaasia elanike enamiku seas nii maal kui ka linnas jõudnud juba üldrahvaliku ülestõusuni tsarismi vastu, nii et valitsus oli saatmas kahuritega varustatud vägesid ülestõusu tähtsaimate kollete purustamiseks.

Vene esimese revolutsiooni suurejoonelise ning kiire arenemise põhjuseks Taga-Kaukaasias oli kahtlemata tööliste ja talupoegade hulkade kõige raskem majanduslik ning poliitiline olukord ning kõigi kohalike rahvaste barbaarne rahvuslik-koloniaalne rõhumine. Sellele lisandus mitmete pärisorjus-aegsete suhete säilimine Taga-Kaukaasia külas. M. I. Kalinin ütleb oma raamatus seltsimees Stalini üle: „Minule isiklikult on jäänud mulje, et isegi väliselt on tööliklassi ja talurahva revolutsiooniline tegutsemine Gruusias alati ilmnunud eredamais vormides kui Venemaa teistes paikades⁹.“ Ja Lenin kirjutas 1905. aastal relvastatud revolutsioonivõitluse puhul Kaukaasias: „Meist on ses suhtes ette jõudnud niihästi Kaukaasia kui ka Poola ja Baltimaad, s. o. just säärased keskused, kus liikumine on kõige kaugemale jõudnud vanast terrorist, kus ülestõus on ette valmistatud kõige paremini, kus proletaarse võitluse massiline iseloom ilmneb kõige tugevamini ja eredamalt¹⁰.“

Ülestõusu hea ettevalmistus Taga-Kaukaasias oli aga bolševistliku organisatsiooni teene, ja selle eesotsas seisis Lenini truim ning järjekindlaim kaasvõitleja — seltsimees Stalin. Revolutsiooni algusest peale oskasid Taga-Kaukaasia bolševikud isoleerida massidest vähemlased, rahvusrevolutsionäärid ja föderalistid ning viia revolutsioonilised hulgad võitluse tsarismi kui ka kodanluse vastu revolutsiooni täieliku võidu nimel.

Kuid täielikku võitu ei suudetud esimese revolutsiooniga saavutada. Selleks olid proletariaadi väljaastumised üle kogu tohutu Venemaa veel liiga killustatud; nad polnud ka vajalikul määral üheaegsed. Poolikute võitudega rahule jäämise eest aga hoiatas seltsimees Stalin töötavaid hulki kõige tõsisemalt. Kui pärast tsaari poolt 17. oktoobril 1905. a. antud manifesti vähemlased rõõmutsesid võidu puhul, siis esines Stalin Tbilisi töölislinnajaos

väga terava, koguni kibeda kõnega, milles kritiseeris masside kergeusklikku optimismi. Selle kõne lõpetas ta kuulsate lausetega: „Mis on vajalik selleks, et tõepoolest võita? Selleks on tarvis kolme asja, mõistke seda ja pidage meeles: esiteks on meil tarvis relvastust, teiseks — relvastust, kolmandaks — veel ja veel kord relvastust¹¹.“ Novembris kutsuti Stalini juhatusel kokku sotsiaaldemokraatliku partei Kaukaasia ühenduse bolševistlik konverents. See otsustab suurendatud energiaga valmistada relvastatud ülestõusuks.

Veidi enne detsembri-ülestõusu algust toimus, nagu teada, bolševikkude Tampere konverents Soomes. Sel konverentsil kohtas Stalin esimest korda Leninit, kellega teda senigi oli sidunud täielik ühtsus mõtetes ja tegudes. Seltsimees Stalinile jättis sügava mulje eriti Lenini lihtsus käitumises ning inimeste kohtlemises — ja tema kõnede võitmatu loogika. Konverentsi ajal saabus teade relvastatud ülestõusu algusest Moskvast. Lenini ettepanekul sõitsid kõik delegaadid kohe tagasi kohtadele, et aktiivselt juhtida ülestõusu. Tbilisi bolševistliku komitee nõukogu otsustas liituda ülevenemaalise poliitilise streigiga. Streigikomitee vallutab posti, telegraafi, Kaukaasia raudtee valitsuse. Tbilisi töölislinnajagu oli relvastatud proletariaadi valduses.

Seltsimees Stalin saabus tagasi Taga-Kaukaasiasse hetkel, kus valitsus läks üle pealetungile, pannes liikuma suured väeosad. 18. detsembril tungisid sõjaväed kallale Tbilisi töölislinnaosale. Suurtükivägi tulistas otse majade pihta, et viia paanikasse kogu elanikkonda. Pärast Tbilisi võitmist liikusid tsaari väed Gruusia teistesse osadesse, olles sunnitud vallutama peaaegu iga jalatäit maad, eriti mägedes. Kõikjal möllas verine terror; poodi ja lasti maha kartmatuid vabadusvõitlejaid. Politsei ja sandarmid purustasid revolutsioonilisi organisatsioone. See verise kättemaksu laine veeres üle kogu Venemaa pärast Moskva ülestõusu mahasurumist, kuid vaevalt kuskil oli võitlus nii vihane kui Taga-Kaukaasias.

Detsembri-ülestõusu lüüasaamine, millele aitas kaasa vähemlaste ja rahvuslaste-pahempoolsete reetlik taktika, ei heidutanud bolševikke. Seltsimees Stalin andis neil üllaskeel hetkil revolutsioonilise kindluse ja vastupidavuse eeskuju. Kui vähemlased pasundasid, et proletariaat on võidetud, siis Stalin näitab oma brošüüris „Kaks võitlust“, mille ta kirjutas 1906. a. jaanuaris, vastupidist. Ta tegi sündmustest selge järelduse: „Ühtne partei, partei poolt organiseeritud relvastatud ülestõus ja kallaletungipoliitika — seda nõuab meil ülestõusu võit¹².“

Vasturevolutsiooni pealetung kutsus sotsiaaldemokraatlike rivitööliste seas kogu Venemaal ja ka Taga-Kaukaasias esile nõudmise, et vähemlased ja bolševikud ühineksid. Juba 1905. a. lõpul pooldasid Kaukaasia bolševikud oma 4. konverentsil ühinemist tingimusel, et leninlike organisatsiooniliste põhimõtete elluviimine jääb kohustuslikuks. 1906. aastal toimuvad Tbilisis ja Bakuus „ühinemiskonverentsid“ ja Taga-Kaukaasia bolševistlike ning vähemlike organisatsioonide kongress, kus viiakse läbi vormiline ühinemine. Et aga vähemlased ikkagi säilitavad kallaku avalikku oportunisti, siis bolševikud on sunnitud kasutama ühinemist vähemlike parteitegelaste paljastamiseks ja sotsiaaldemokraatlike tööliste endi poole võitmiseks. Seltsimees Stalin teeb ses suunas oma brošüüridega ja artiklitega (viimaseid ilmub terve sari ajalehes „Elva“ — „Välk“) ülitõhusat tööd, kaitstes leninlike seisukohti. Partei 4. kongressil Stokholmis, „ühinemiskongressil“ aprillis 1906, ütleb Stalin ühes oma kõnes selgesti ja teravalt: „Kas proletariaadi hegemoonia, või demokraatliku kodanluse hegemoonia — selles seisab küsimus parteis, selles on meie lahkarvamused¹³.“

1906. a. lõpul teevad Taga-Kaukaasia vähemlased kihutustööd parteitu tööliskonverentsi kokkukutsumiseks, et luua „laialdane töölispartei“. Nad arvasid, et pörandaalust revolutsioonilist parteid pole proletariaadile tarvis. Taga-Kaukaasia parteilikkvideerijaile astus otsustavalt vastu seltsimees Stalin, kes sel ajal suunas bolševikkude pingutusi just proletariaadi pörandaaluse partei tugevdamisele. Partei 5. kongressil Londonis, mais 1907, esindas Stalin jälle, nagu Stokholmis, Tbilisi organisatsiooni bolševistlikku osa. Sel kongressil olid vähemlased enamuses. Oma artiklis kongressi üle paljastas Stalin kodumaale tagasi jõudes kõigepealt vähemliku parteijuhtimise pankroteerumise.

Pärast 5. kongressi saatis partei Stalini Bakuusse pidevale tööle. Tol ajal aga tähendas „pidevus“ keskmiselt aastast tööd vabaduses, millele järgnesid vangistamised. Seltsimees Stalin töötas Bakuus umbes poolteist aastat, 8 kuud aga veetis vanglas, kust ta jätkas organisatsiooni juhtimist. Bakuus, mille töölimassid ikka veel polnud kaotanud revolutsioonilist elevust, oli Stalini ülesandeks igasuguse vähemliku rämpsü väljarookimine. Selle ülesande täitis Stalin edukalt, võites bolševistliku organisatsiooni poolele tööliste rõhuva enamuse. Ja 1908. a. oli Bakuus rohkem streikijaid kui üheski teises Venemaa kubermangus — 47 000. Tihti sõitis Stalin tol ajal Bakuust Tbilisisse, et juhtida siin Gruusia bolševistliku organisatsiooni võitlust. Selle juhtimise tõttu võisid Taga-Kaukaasia bolševikud neil süngel reaktiooni-aastail taanduda mitte kaotajatena, vaid täies korras, teha määratu suurt tööd pörandaaluse parteiorganisatsiooni ehitamisel ja valmistada uueks pealetungiks.

1908. aasta lõpul saadetakse seltsimees Stalin pärast kaheksakuust vangistust kaheks aastaks asumisele Vologda kubermangu Solvõtšegodskisse. Kuid juba 1909. a. suvel on Stalin tagasi oma kohal Bakuus — asumiselt oli ta põgenenud, nagu varem Siberistki. 1909. a. oktoobris on Stalin Tbilisis, kus ta organiseerib kohalike bolševikkude võitlust „likvideerijate“ vastu ja „Tbilisi Proletaarlase“ väljaandmist, millele kirjutab juhtkirju.

1910. a. märtsis vangistatakse seltsimees Stalin uuesti ja saadetakse peatselt tagasi Solvõtšegodskisse. Sealt jätkab ta kirjateel Lenini toetamist bolševikkude ja vähemlaste plehhanovlaste bloki loomise töös; ka plehhanovlased võitlesid tol ajal pörandaaluse partei likvideerijate vastu. Stalin ründab artiklis „Kirjad Kaukaasiast“ teravalt Trotskit, kes tahtis ühendada iga liiki likvideerijaid.

1911. aastal põgeneb Stalin asumiselt järjekordselt. Kuid nüüd vajab partei seda väsimatut ja kõrvalekaldumatut võitlejat juba proletariaadi juhtimise keskses. Keskkomitee otsusel asub seltsimees Stalin Peterburisse. Gruusias ja kõgu Taga-Kaukaasias on ta juba üles ehitanud kindla ning teadliku bolševistliku organisatsiooni. Seda ei kõiguta tsaari asevalitsejate julm terror. Kui 1907. aastal Tbilisi ja Kutaisi kubermangust väljasaadetute arv tõusis ebatäielike andmete järgi 3074 inimesele, siis see andis pigem tunnistust Gruusia revolutsioonilise meelsuse tugevusest kui selle hävimisest.

Lõppeks tuleb ära märkida veel üks seltsimees Stalini ajalooline esinemine oma kodumaa pinnal. See oli 6. juulil 1921. aastal, kus Stalin esines ettekandega Tbilisi parteiorganisatsioonide koosolekul pärast Gruusia vähemlik-šovinistliku kolmeaastase „vabariigi“ kokkuvarisemist töörahva ülestõus. Selles ettekandes tegi Stalin Taga-Kaukaasia kommunistidele ülesandeks halastamatut võitluste natsionalismiga. Ta märkis: „Nüüd, jõudnud Tbilisisse, hämmastas mind endise solidaarsuse puudumine Taga-Kaukaasia eri rahvustest tööliste vahel... Vanad vennaliku usalduse sidemed on kas katkestatud või vähimalt suuresti nõrgenenud. Nähtavasti ei ole 3 aastat natsionalistlike valitsuste olemasolu

Gruusias, Azerbaidžanis ja Armeenias möödunud asjatult... Ma ei räägigi relvastatud kokkupõrgetest (Gruusia-Armeenia sõda) ja omavahelistest kõriloikamistest (armeenlaste ja tatarlaste vahel) kui natsionalistliku poliitika loomulikest tulemusist... Kuivõrd töölistel veel ei ole selle natsionalismi pärandist üle saanud, seevõrd on natsionalism suurimaks takistuseks Taga-Kaukaasia nõukogude vabariikide majanduslike... pingutuste ühendamisel...¹⁴⁶

Neist suurima grusiinlase, suurima maailma tööliklassi eest võitleja, juhi ja õpetaja sõnadest tajume täie selgusega NSVL Konstitutsiooni § 123 esimese lõigu sügavat mõtet: „NSVL kodanike üheõiguslus, sõltumata nende rahvusest ja rassist, on majandusliku, riikliku, kultuurilise ja ühiskondlik-poliitilise elu kõigil aladel vankumatuks seaduseks.“

¹ Г. Бухникашвили: Гори. Лк. 61.

² Samas, lk. 62.

³ Ем. Ярославский: О товарище Сталине. Лк. 12.

⁴ Samas, lk. 14.

⁵ Samas, lk. 18.

⁶ Л. Берия: К вопросу об истории большевистских организаций в Закавказье. Лк. 28.

⁷ Ем. Ярославский: О товарище Сталине. Лк. 22.

⁸ Samas, lk. 23.

⁹ М. И. Калинин: К шестидесятилетию со дня рождения товарища Сталина. Лк. 5.

¹⁰ Л. Берия: К вопросу об истории большевистских организаций в Закавказье. Лк. 63.

¹¹ Ем. Ярославский: О товарище Сталине. Лк. 40.

¹² Samas, lk. 43.

¹³ Samas, lk. 44.

¹⁴ Л. Берия: К вопросу об истории большевистских организаций в Закавказье. Лк. 200.

Peamiselt kasutatud kirjandus:

Л. Берия: К вопросу об истории большевистских организаций в Закавказье. Очиз. Государственное издательство политической литературы 1939.

Г. Бухникашвили: Гори. Исторический очерк. Издательство „Заря Востока“, 1939.

М. И. Калинин: К шестидесятилетию со дня рождения товарища Сталина. Очиз. Государственное издательство политической литературы, 1939.

Ем. Ярославский: О товарище Сталине. Очиз. Государственное издательство политической литературы, 1939.

Gruusiale

Vaat nääripakases erk kujutus mu ette
toob helge lõunamaa ja haljad oruteed.
Ma mõttes sinna teen nüüd tervitava retke —
sääl kuumav Gruusia, siin noor ENSV.

Kuldvillakute maa — su mineviku trotsi
on julgelt hoidnud mäed ja mustav merejoon:
sind ahne argonaut kui muinasilma otsis,
Dareios ihaldas ja karmilt haaras Room.

Kuldvillakute maa — sääl Kaukasuse taga,
nüüd uhke saatus sul on sõnas, töös ja teos.
Ma praegu sinuga uut elujõudu jagan —
üks terav mälestus su rahvaga mind seob.

Mu lausik kodumaa siin Läänemere kaldal
su poegi kasvatas kord uljas õppe-eas.
Mind, haljast poisikest, aukartus ikka valdas,
kui nägin tänaval neid käivat teiste seas.

— Kes on too tõmmu mees, kel nõnda terav ilme,
must mantel maani käib ja kõver nuga vööül,
kel hambad valged suus kui puhtad põuapilved,
kes sirgelt rühib teed ning võõrast laulu lööb?

Nii pärisin ma kord. Ja vastu ainsa sõna:
— Grusiinlane, ma sain. Too luulena siis näis.
Ent laulev — Gruusia, see igatsuslik kõla
kui sügiskure hääl mus helisema jäi.

Kuldvillakute maa — su mägirahva rühti,
küpessi sihvakust ja hingetuld nüüd näen.
Sa vägivalla teed ei ole talund ühtki,
vaid põlisvabadust on nõudnud sinu mäed.

Ei šahh, ei Tamerlan, seldžukk, ei osav osman
ei suutnud surmata su vabaduse tuld —
ja kuulsal Sõjateel võib iga kalju kosta,
kuis sädemeid löi mõök või lendas kuuli ulg.

Sääl elust muutlikust sai „Sangar tiigrinahas“ —
kus Rustaveli vaim käis lauldes muusiga.
Kui hele päiksekiir, mis pilvist langeb maha,
koos tema nimega nüüd kõlab — Gruusia.

Ja samal ajastul, kui õitsva oru süles
poos õiglust risti tsaar ja rahvast reetis nuhk —
siis sinu tuha alt kui fööniks tõusis üles
suur, julge inimene — töörahva võimas juht.

Su karmest mägedest ja kuumendavast päiksest
ja džungli mahladest sai kokku kolmas leek,
maailma pöörangul ta kõmistas kui äike:
on Majakovski too — proleettide poeet.

Kuldvillakute maa — nüüd pikka rahusõõmu
sa mõõdad. Sinu ees Kazbeki särav tipp.
Su vaimu juhivad töö ja uhket elurõõmu
viib uljalt edasi maa keskel punav lipp.

Nüüd jõed ohjendad ning kuristikud võidad,
ja põlluks kuivatad subtroopilised sood,
sa märke puurid end, sa merelaineid sõidad,
sa vastset inimest ja vastset elu lood.

Su mäginõlvakuil nüüd kirendavad karjad,
all õitseb viinapuu ja käärib mahe viin,
ürgmetsa padrikus end nõtkes panter varjab
ja orus valmineb kuldkoldne mandariin...

Nii kujutluses sa siin kerkid minu ette,
sest ühine me siht ja ühine me tee.
Nüüd vennalikult kõik me teeme hiigelretke —
sääl kuumav Gruusia, siin noor ENSV.

JUHAN SÜTISTE

Autor tundmatu

Portree XIX sajandi algusest

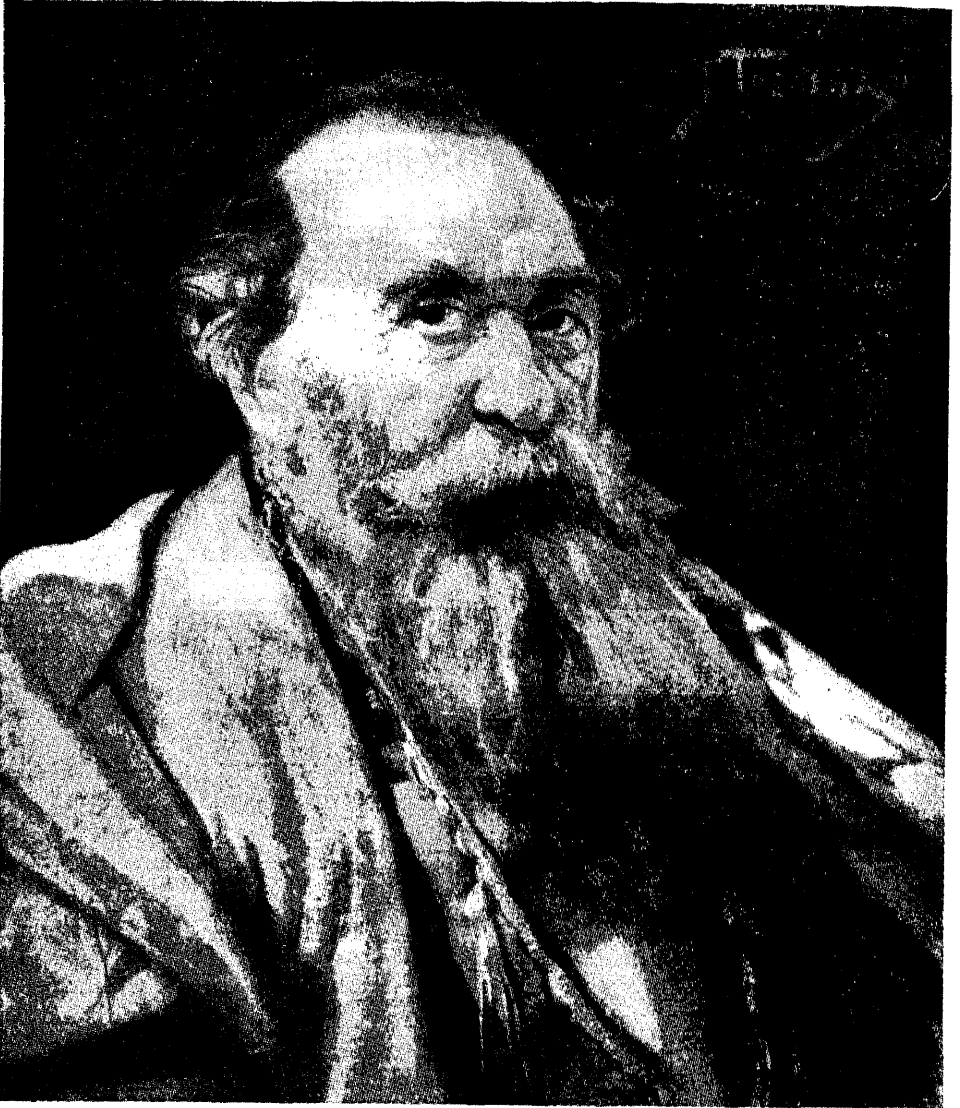
N. Pirosmanišvili

Puumüüja poiss

L. Gudiašvili

Portree (1921)

G. Gabašvili

Näitleja portree

GRUUSIA NSV

„RODINA“ ANDMEIL

Umbes kolme tuhande aasta eest, XI—X sajandil enne praeguse ajaarvamise algust, lahkusid meshi ja kolhi rahvad — praeguste grusiinlaste esivanemad — rahutust Kaldeast ja Urartust, mida lakkamatult ründasid nende naabrid, assüürlased ja sküüdid. Asudes Taga-Kaukaasiasse ja tõrjudes kohalikke elanikke Kaukaasia põhjaossa, alustasid meshid ja kolhid oma harilikku tööd: pidasid lambakarju, kasvasid hobuseid ja kultiveerisid viinamarju. Veel korraldamata maale ehitasid meistrid oma sepikojad ja hakkasid töötlema relvi, metallnõusid ning iluasju, mida kõrgelt hinnati terves Idas.

Meshi ja kolhi rahvaste Taga-Kaukaasiasse ümberasumise ajastust algab gruusia rahva iseseisev ajalugu, tema kultuuri arenemine.

Maa, mille grusiinlased valisid eluasemeks, asetses suurte kaubateede ristumiskohal, kust siirdusid karavanid Indiast ja Iraanist Kreekasse ning tema asumaaadesse ja kreeka karavanid Idasse. Siit algas ka mandriline tee Kreekast põhja suunas sküütide asulateni.

Kreeka laevad ilmusid Gruusia sadamaisse — Fazisesse (praegune Poti) ja Dioskuriasse (praeguse Suhhumi lähedal). Nii ristusid Gruusias kahe kõrge kultuuri mõjud: ühelt poolt muistne ida, teiselt poolt noor kreeka, aga hiljem kreeka-rooma kultuur.

Ent grusiini suguvõsad ei saanud unes kodus kaua rahu elada. Maa oli rikas. Tema jõukusest ja kõrgest kultuurist kõnelevad kreeklaste müüdid. Kaukasuse mägedesse oli aheldatud Prometheus, kes avaldas inimesile tule saladuse, jutustab legend. Samast allikast pärineb teadmine, et kreeklased õppisid rauamaagi sulatamist Kaukaasia rahvailt. Müüt „kuldsest lambavillast“ laseb aimata, kuivõrd rikkaks loeti seda maad.

Fazise (Rioni) jõe suudmele purjetasid argonaudid (keda nõnda nimetati nende laeva „Argo“ järgi) Jasoni juhatusel, et leida „kuldvillaga“ lambaid.

Need kuldvillaga lambad ei ole ainult muinasjutt. Tänapäev on hevsuridel säilinud muistne kulla uhtumise meetod. Kullaliiva pestakse lambanahkadel. Kullaterakesed jäävad nahale. Hiljem põletatakse nahad ja eraldatakse kuld tuhast. Kreeklased teadsid Kolhida kullaliiva olemasolust ja reisud muinasjutulise „kuldvilla“ järele olid tegelikult — ekspeditsioonid kõige tõelisema kulla ja teiste Gruusia maavarade saamiseks.

Esimesel sajandil enne meie ajaarvamise algust allutas Rooma riik endale Ibeeria (praeguse Ida-Gruusia) ja Kolhida (praeguse Lääne-Gruusia). Kaks kartvelide ülestõusu nõrgendasid tunduvalt Rooma mõju Gruusias. Maa ilma tugevaim suurriik oli sunnitud alistumatule rahvale tagasi andma sõltumatuse siseasjus.

Kolme sajandi pärast alustas võitlust Ibeeria alistamiseks Lähis-Ida võimsaim riik — Iraan. Sõjad iberlaste ja iraanlaste vahel kestsid peaaegu sada aastat. Kolmandaks pealetungijaks võitluses poliitilise ja majandusliku mõju eest Gruusias oli neil sajandil Bütsantsi riik. Veel kaheksa aasta jooksul (V ja VI sajandil) võitles Iraan Bütsantsiga Ibeeria (Ida-Gruusia) pärast. Iraan võitis, kuid mitte kauaks. VII sajandil vabastas Ibeeria enese Iraani ikkest.

Kuid tema iseseisvus ei olnud kestev. Peagi langes Gruusia Araabia riigi võimu alla, mis selleks ajaks oli tõusnud tugevaimaks kogu Idamaal.

Selleks ajaks olid muutunud ka maa sotsiaalolud. Orjapidamisele põhjenev ühiskonna kord, mis eksisteeris Gruusias mõnede sajandite jooksul, hakkas asenduma feodaalkorraga. Ilmusid suurmaaoomanikud, kes kurnasid oma läänimehi — väikemaapidajaid. Kindlused ja lossid, mille varemeid võib näha tänapäeval paljudes kohtades Gruusias, ehitati nende poolt. Araablase rünnakute ja ebaseaduslike maksunõudmiste all kannatavad väikemaapidajad olid sunnitud paluma abi ja kaitset rikkailt mõisnikelt, kes suutsid vallutajatele vastupanu osutada.

Feodaalid muutusid valitsejaks nii oma kui ka läänimaadel. Gruusia territooriumile ilmusid mõned väikesed kuning- ja vürstiriigikesed. Kümnenadal sajandil, araablaste võimu langemise järel, ühinesid kõik need vürstiriigikesed ühtseks Gruusia tsaaririigiks. Selle esimeseks monarhiks oli Bagrat III. Gruusia ühinemine oli alguseks tema õitsengule.

ESIMESED HUMANISTID.

XII sajand ning XIII sajandi algus on valguseküllaseks ajastuks Gruusia ajaloo. See on kuninganna Tamara epohh, mis kestis aastast 1184 kuni aastani 1212.

Gruusias ristusid bütsantsi, araabia ning iraani kultuuri mõjud. Ükski neist ei suutnud endale allutada rahva hinge, ent nad kõik on mõjutanud algupärast gruusia kultuuri, milles täiesti omapäraselt liituvad puhangud läänest ja idast.

Sel ajastul tõusis esile terve leegion õpetlasi-filosoofe, matemaatikuid, arste, astro-noome, ajaloolasi ning õigusteadlasi. Arhitektuuri mälestusmärgid hakkasid tõstma Gruusia linnade ja kindluste ilu, rajati teid, üle mäekurude ja jõgede ehitati sildu, arenes käsitöö, avardusid kaubanduslikud sidemed välismaailmaga.

Nimetatud epohhi rahvaste, armeenlaste, iraanlaste ja grusiinlaste vahel valitses tiheidaim kultuuriline suhtlemine. Nad ei püüdnud üksteist järele aimata, pigem võiks ütelda, et nende looming oli ühine, mis avaldus eriti maa arhitektuuris. Iraani meistrid töötasid Gruusias ja vastupidi — grusiinlased Iraanis ning Armeenias. Nad kõik kuulusid samasse kunstimaailma, evides ühesuguseid žanre, maitseid ja tööviise.

Kuninganna Tamara ajastul loodi teos, mis kuulub geniaalseimate hulka terve maailma kunstis — Šota Rustaveli poem „Sangar tiigrinahas“.

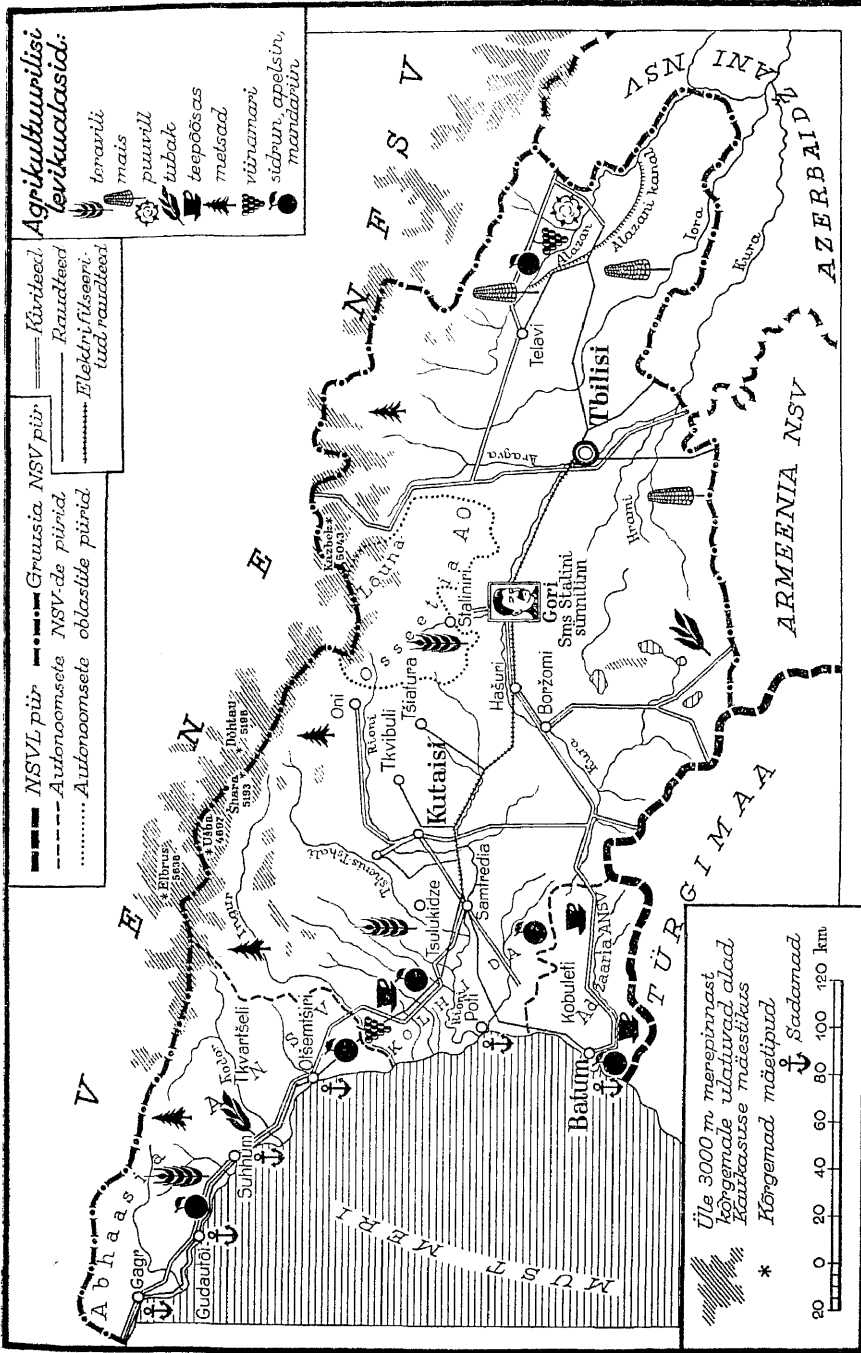
Rustaveli võrratu poem muutus gruusia kultuuri sümboliks. See ei peegeldanud ainult oma maad, vaid ka tervet Ida, mis sel ajal tunduvalt ületas Euroopat.

Gruusia rahvas säilitas poemi nagu pühadust. Selle tekst anti üle põlvest põlve ja võõra ikke süngeil ajastuil oli kõige hinnalisemaks päranduseks, mis jäeti lastele — „Vephis-Tkaosani“, Rustaveli poem.

See geenius, kelle andis maailmale gruusia rahvas, on tema kultuuri ülilm kehastus, rahva iseloomu — julguse, truuduse ja vabadusearmastuse truim väljendaja.

XIII sajandi keskel tungisid Gruusiasse mongolid. Sellest ajast peale hävitasid võõraste sõjavägede vallutusretked üha enam gruusia rahva heaolu.

XVIII sajandi lõpul saavutas Gruusia poliitilise iseseisvuse. Ent iraani ja türki sõjavägede laastavad pealetungid sundisid Gruusiat valima väiksema pahe: ta andis enese

Vene tsaaririigi kaitse alla. 1801. aastal läks Gruusia Vene valdusse. Gruusia õukondlased ja rikkad mõisnikud astusid tihedasse ühendusse Vene isevalitsusega. Ühised klassilised lähendasid gruusia vürste tsaristliku bürokraatia esindajale. Administratiivametnikud, keda tsaarivalitsus saatis Gruusiat juhtima, püüdsid kasutada oma kohalviibimist selleks, et auastet välja teenida, et karjäärireedelil pulga võrra kõrgemale tõusta.

Kohtuis, terves asjaajamises keelati gruusia keele tarvitamine. Kooliharidust anti vene keeles. Vene tsiviil- ja sõjaväevõimude kaitse all võisid Gruusia mõisnikud suurendada majanduslikku survet talupoegadele.

Aastal 1893 loodi Gruusia esimene sotsiaaldemokraatlik organisatsioon. Ent selles organisatsioonis, mille eesotsas seisis Noa Žordania, ei kuulunud enamuse revolutsioonilistele marksistidele. Need sotsiaaldemokraadid eitasid töötava klassi revolutsioonilise võitluse tarvidust tsaarirežiimi ning kodanluse vastu.

Peagi tekkis väike, tugev tööliste revolutsionääride grupp. Selle grupi juhtideks olid Lado Ketshoveli, Soso Džugašvili (Josif Stalin) ja Tsulukidze. Nimelt see grupp asus juhtima gruusia proletariaadi revolutsioonilist liikumist. Sms Stalini, kogu maailma tööliklassi suure juhi ja õpetaja tegevust seoses Gruusiaga on vaadeldud eespool, siinkohal anname ta tegevusest mõned daatumid, milledest igaüks märgib selle inimsoo geeniusse kartmatust, revolutsioonilist järjekindlust ja sangarlust. 1901 on sms Stalin Batumis energiliselt tegutsemas, 1902 streik ja suurejooneline demonstratsioon, 5. aprillil 1902 sms Stalin vangistatakse Batumi parteigrupi istungil, ent ka vangis olles ta jätkas poliitilist tööd. 1903. a. lõpul saadeti sms Stalin Siberisse, ent juba kahe aasta pärast õnnestus tal sealt põgeneda.

1905. aastal organiseerisid bolševikud sms Stalini juhtimisel tööliste ja talupoegade relvastatud väljaastumisi Gruusia linnades ning külates. Ülestõusude julm mahasurumine ei sundinud rahvast relvi maha panema. Võideldes taandusid löökrühmad metsadesse ja mägedesse, ning sooritasid sealt partisanidena ootamatuid üllatusrünnakuid.

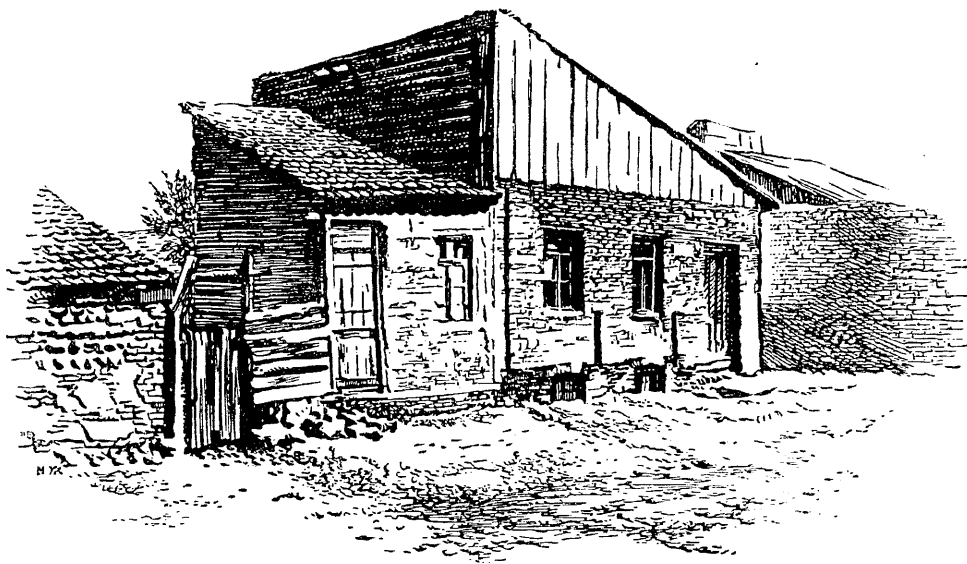
Imperialistliku sõja ajal halvenes veelgi enam Gruusia tööliklassi ja maarahva olukord.

Revolutsioon 1917. aasta veebruaris ei muutnud tunduvalt gruusia tööliklassi seisundit, sest ühes Vene Ajutise Valitsusega jätkas gruusia kodanlus Taga-Kaukaasia rahvaste rühmist ja Gruusiasse marssisid Saksa ja Inglise väed. Imperialistid vajasisid Gruusiat, sest ta asus teel Bakuu õliallikaile, pealegi kõlbas see territoorium sõjaliseks lähtebaasiks, et seljagant rünnata revolutsioonilise Venemaa tagalat. 25. veebruaril 1921 Gruusia töötav rahvas Punaarmee ja vene proletariaadi toetusel, kuulsate bolševikkude — Sergei Mironovitsi Kirovi ja Sergo Ordžonikidze — vahetus juhtimisel kuulutas välja oma maal nõukogude võimu.

★

Gruusia territooriumi suurus on 70 000 ruutkilomeetrit ja ta võtab enda alla terve põhja- ning loodeosa Taga-Kaukaasiast. Gruusia Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi koosseisu kuuluvad veel Abhaasia ning Adžaarია autonoomsed nõukogude sotsialistlikud vabariigid ja Lõuna-Osseetia autonoomne oblast.

Gruusia NSV-s elab üle 3,5 miljoni inimese. Ligi kaks kolmandikku elanikkonnast on grusiinlased. Etnograafiliselt jagunevad nad põhja-, ida- ja mägigrusiinlasteks. Paljude sajandite jooksul, eriti XIX sajandil immigrerus Gruusiasse rohkesti armeenlasi, kes põgenesid Türgist ja Armeenias. Käesoleval ajal moodustavad armeenlased 12 protsenti Gruusia elanikkonnast.

Stalini sünnimaja Goris

Järsult tõusev, tiheda metsaga kaetud Surami mäeahelik lõikab maa kaheks teravalt erinevaks osaks — ida- ja lääneosaks. Ta on veelahkmeks jõgedele, mis voolavad läände — Musta merre — ja itta — Kaspia merre.

Rioni jõgi on loonud oma uhtliivaga Kolhida madalmiku, millel on öitsele lõõnud Nõukogude Liidu rikkalikem lähistroopika taimestik, ümbritsetud kolmest küljest mägedega. See osa Gruusiat on avatud niiskeile meretuultele. Kura jõgi algab piiri taga. Jõudnud Gruusia territooriumile, läbib ta kõrgeid mägesid ja voolab sügavas kitsas mäekuruss. Kura kaldal asub kuulus kuurort Boržomi, üldtuntud oma mineraalveeallikatega.

Mägedes, kõrgemal Boržomist, asuvad parimad kliimaatilised mägikuurordid Gruusias. Neist kuulsaim on Abastuman. Vanal ajal oli see maa-ala tihedalt asustatud. Siin on säilinud kindluste ja losside varemeid.

Aedades mägede jalal asub Kura jõe kaldal väike Gori linn. Teda läbib lai peatänav. Sellest hargnevad mõlemale poole kõverad, kitsad põiktänavad, tüübilised väikestele Gruusia linnadele. Nad on säilitanud oma endise, vanaaegse ilme. Sellistena nägi neid oma lapsepõlves Gori kingsepa poeg Soso Džugašvili, kes sündis ja vetis lapse-ea Gori linna vene kvartaalis asetsevas majas.

* Ühekordse telliskividest majakese eest, kus sündis Josif Stalin, hoolitsetakse ülimalt tähelepanuga. Selles asub nüüd muuseum — gruusia rahva uhkus. Gori lähimas ümbruses asuvad kuulsate arhitektuuriliste mälestusmärkide — templite varemed. Need on Ts'rom ja Aten, mis ehitati seitsmendal sajandil.

Gorist möödudes voolab Kura jõgi läbi tasandiku, mida läbivad mäeahelikud, temasse suubub vasakult suur harujõgi Aragva ja siin tõkestab Kura voolu Zemo-Avtšalski vee-

jõujaama pais. Madalamal, 23 kilomeetri kaugusel, asub Kura mõlemal kaldal Gruusia vabariigi pealinn Tbilisi.

Tbilisi on vanimaid linnu Taga-Kaukaasias. Ta asutati V sajandi alguses. Legend jutustab, et tsaar nägi kord, kuidas jahimehe poolt haavatud hirv sööstis kuuma allikasse ning, ammutanud sellest uut jõudu, kadus metsa sügavusse. Selle imeallika kohale asutati linn. Linna nimi tähendabki tõlkes — soojad allikad. Tbilisi on juba peagu 1500-aastane. Kuid linna välisilme ei lase seda märgata. 29 vaenulist sõjavägede vallutusretke, 29 linna hävitamist on muutnud olematuks tema endise kuju. Eriti kannatas Tbilisi aastal 1795, kui pärslased põletasid maha tema suurema osa. Linn ei näi olevat vana, ta asub sügavas orus, mida kahelt poolt äärestavad kõrged mäed.

Puškin kirjutas XIX sajandi Tbilisist:

„Linn näis mulle rahvarikkana. Aasia laadi ehitused ja turg meenutasid Kišinevi. Kitsail ja kõverail tänavail jooksid cslid, suur korv mõlemal küljel, suured kahe rattaga idamaised vankrid, mida vedasid härjad, ummistasid teed; armeenlased, grusiinlased, tšerkessid ja pärslased tunglesid korrapäratu kujuga väljakul, nende vahel ratsutasid noored vene ametnikud karabahhi täkkudel.“

Linn jäi niisuguseks veel pikkade aastakümnete jooksul pärast Puškini surma.

Hiljem muutusid Tbilisi kitsad ja rāpased linnaosad euroopalikeks tänavaiks, laiadeks avenüüdeks toredate majadega. Neis elasid vene ametnikud ja rikkad Tiflisi ärimehed, Vanades kvartaalides, kus elasid pärismaalased, olid tänavad nii kitsad, et kahe vankri kohtumisel oli läbipääs võimatu. Kura jõe järskudel kallastel kuhjusid majad pääsukesepesadena. Vanalinnas ja äärekvartaalides — Maidanis ning Avlabaris — valitses kirjeldamatu ruumipuudus. Kõikvõimalikud taudid olid Tiflisis tavaliseks nähtuseks.

Præguses Tbilisis — Gruusia pealinnas — on teravad piirjooned vanade ja uute kvartaalide vahel kiirelt kadumas. Elamiskõlbmatud majad lammutatakse ja nende asmele kerkivad heledad moodsad kivimajad. Lai ja sobiv kallaktee ühendab nüüd kesklinna Avlabariga, mis oli varem raskesti ligipäästav. Vana kvartaale on avardatud, nende tänavaid katab asfalt, majad on muutunud puhtaks mitte ainult väliselt, vaid ka seesmiselt. Vanalinna on tunginud trammid ja autobused.

Tbilisi metallivalutehas varustab malmi- ja terasesaadustega tervet Taga-Kaukaasiat. Uus mehhaaniline jalatsitevabrik on suurimaid kogu Liidus. Asja lasti käiku suur Kirov-nimeline masinavabrik. 26 kommunaari nimeline vabrik produtseerib tehnilist varustust tervele Nõukogude Liidu siiditööstusele ja Gruusia tekstiiltööstusele.

Kui tõusta mägiraudteel Taaveti mäe tipule, paistab terve linn nagu lennukilt vaadatuna. Ja iga aastaga meenutab Tbilisi panoraam üha enam euroopalikku suurlinna.

Lammutatakse vanaaegset Metehhi lossi, kus viibisid vangistuses Stalin, Ordžonikidze, Kalinin ja Kamo, kus sandarmid tapsid Stalini kaasvõitleja — Lado Ketshoveli. Vana lossi asupaigale ehitatakse Kunstide Palee.

Tbilisis on mitu teatrit. Kaks neist — Rustaveli-nimeline Draamateater ja Gruusia Ooper — kuuluvad kõigi maailmajagude parimate teatrite hulka. Gruusia luuletajad on loonud teoseid, mis on tõlgitud kõigi Nõukogude Liidu rahvaste keeltesse. Gruusia maalikunstnike pilte võib kohata arvukais muuseumes kogu meie maal.

Tbilisi — Gruusia NSV administratiivne ja tööstuslik keskus — on tõusnud Gruusia kultuuri-metropoliks. Siin on ülikool kaheksa teaduskonnaga, mitmed spetsiaalsed tehni-

lised ja kunstilised kõrgemad õppeasutused, sajad koolid, kursused, töölisfakulteedid. Alustas tegevust Teaduste Akadeemia filiaal — tulevane Gruusia Teaduste Akadeemia.

Viimase aastakümne jooksul on linna elanikkonna suurus peaaegu kahekordistunud. Tbilisis elab üle 500 tuhande inimese. Ja linn kasvab üha...

★

Selleks et jõuda Tbilisist Nõukogude Liidu keskossa, tuleb autoga läbi sõita 209 kilomeetri pikkune Gruusia sõjatee, mis ulatub Ordžonikidzeni.

Tee lookleb piki Aragva jõge. Peagi ollakse Mtshetis, mis oli viienda sajandini Gruusia pealinn. Kõrgemale kindluse varemeist kerkib Mtsheti katedraali suurejooneline ja monumentaalne hoone. Mtsheti läheduses asub veel üks arhitektuuriline mälestusmärk gruusia ehituskunsti õitsengu ajast — Džavari, mis domineerib terves ümbruskonnas. Sõites edasi läbi Bagaleši ja Dušeti mäekurude, jõutakse Ananuri kindluseni, mis ehitati XIV sajandil kaitseks Tbilisile ja Mtshetile Kaukasuse mäeaheliku küljest.

Teel Kazbeki suunas asetseb Sioni küla tähelepanuväärsete vanaaegsete kindlustega, kaugemal, ühel Kazbeki mäe harul, asub Vana-Gruusia tempel Tsminda-Samba. Siledate tahutud seinte massiivseile vormidele lisab elevust uste ja akende võlvide teravjooneline skulptuur. Gruusia piiril asetsev vanaaegne klooster on osutanud suuri teeneid naaber-rahvaste pealetungide puhul.

Terve sõjatee ääres leidub tähiseid, mis jutustavad gruusia rahva ajaloost, nii kaugest kui ka lähemast minevikust.

LÄHISTROOPIKA VABARIIGID

Kitsa ribana asetseb Musta mere rannikul Gruusiasse kuuluv autonoomne Abhaasia vabariik, loodud 3. jaanuaril 1921. Pindala — 8,7 tuhat ruutkilomeetrit.

Palju sajandeid enne meie ajaarvamise algust asusid siia abhaaslased — muistse geniohi rahva järeltulijad.

Maa omapära seisab selles, et peaaegu terve elanikkond on eluasemeks valinud väikese territooriumi-osa, kaldaäärse riba, kuna ülejäänud maa on peaaegu täies ulatuses asustamata. Seal on raskelt ligipäästavad mäed, järsult tõusvad kaljud, mis on läbi lõigatud mägijõgedega sügavaist sängidest. Abhaasia asustatud osaks on kitsas 200 kilomeetri pikkune riba mere ääres. Selle riba laius kõigub 15 ja 40 kilomeetri vahel.

Mägede-elseil tõusuldel kasvavad sajanditevanused väärspuu-metsad. Mereäärsel alal kultiveeritakse lähistroopika puuvilju ning lõunamaisi tehnilisi kultuurtaimi. Esimesel kohal nende kultuurtaimede hulgas seisab tubakas. Selle kasvatamine on Abhaasia maarahva peategevuseks. Suhhumi tubakat peetakse meie maa parimaks.

Võrratu kliima, päikeseküllus ja mere lähedus muudavad peaaegu terve Abhaasia rannikuriba loomulikuks kuurordiks. Abhaasia pealinn Suhhum on parimaid merekuurorte Nõukogude Liidus.

Igas suunas läbivad Abhaasiat ülihead maanteed. Abhaasias ehitatakse Musta mere ääres esimest raudteed, mis juba ühendab Suhhumi Tbilisiga ning lähemas tulevikus ka Sotšiga.

Türgi piiril, Gruusia vabariigi edelanurgas, elavad adžaarid. Muistseil aegadel olf Musta mere rannik asustatud grusiinlasist, kelle mõjutusel kujunes adžaaride tõug, keel ja kultuur.

Adžaaria, astunud 16. juunil 1921. aastal autonoomse osana Gruusia vabariigi koosseisu, jälgendab miniatuurset Gruusia looduse ja kliima kontraste. Mereäärse riba niiskel lähistroopika aladel kasvab lopsakas taimestik, seal asuvad mandariini-, sidruni- ja teestandikud. Talv on karm Adžaari mäeheliku metsatuil mägedel ja kaljudel.

Lähistroopika kultuurid pole Adžaaria ainsaks rikkuseks. Pealinn Batumi ümbruses on palju suurtööstuslikke ettevõtteid. Siin lõpeb Bakuust algav õlijuhe, mis ehitati XX sajandi alguses. See õlitorustik toob Bakuu nafta Musta mere ja Vahemere äärde.

Batum on meie maa suurimaid sadamaid. Siit lähtub kogu NSVL naftaeksport, siia saabuvad kaubad Vahemere sadamaist.

Batumi lähedal on häid kuurorte: Mahandžauri, Zeljonnõi Mõs, Kobuleti, lisaks sellele kuulub Botaanika-aed ja tohutu tee- ning sidruniistandik — Tšakva sovhoos. See kõik tõmbab igal aastal Adžaariasse tuhandeid turiste.

Seitsmekümnehektaarine Botaanika-aed Batumi külje all on koondanud kõik, mis võib kasvada Adžaarias ja Abhaasias — Gruusia mõlemas lähistroopilises valdkonnas.

Siin võib Kalifornia osakonnast siirduda Mehhiko avenida kaudu Jaapani aeda. Mõõda Kalifornia agaavidest ja banaani puudest, mõõda Mehhiko küpressidest — Jaapanist pärinevate lootoste juurde, mis õitsevad sügisel väikeses järves, jaapani lakipuude hiitesse, kääbusmändide juurde, mis pole kõrgemad väikesest põõsast, pistašpähklipuude latvade alla, mõõda teepõõsaist. Kõrgemal kingu veerul võib leida Lõuna-Himaalaja taimestikku. See botaanika-aed on ainuke terves maailmas, kus on nii suurejooneliselt ja mitmekesiselt esitatud lähistroopika maade taimestik.

Adžaaria rahvas teeb praegu kolossaalset tööd; ta kasutab oma maa tohutuid võimalusi, arendades päikeseküllases Adžaarias võimsat tööstust.

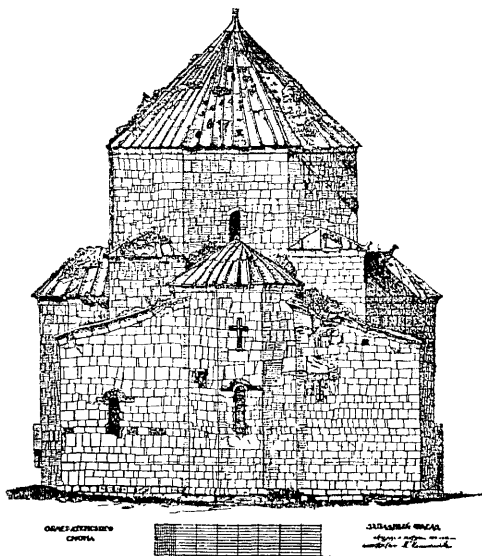
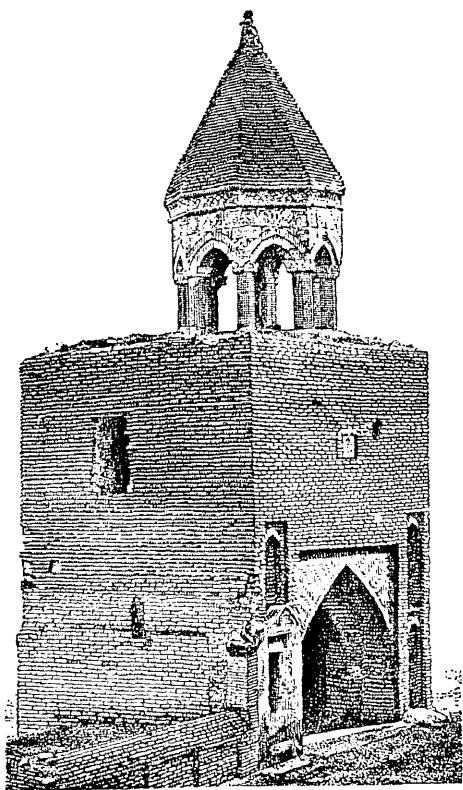
EEMAL SUURTEST KESKUSTEST

Kõrgel Kaukasuse mägede peahelikul pealinnast põhja pool asetsevad Gruusia mägi-rahvaste asulad. Seal elavad pšavid, hevsurid, svanid ja oscedid. Hevsure on kõigest kuus tuhat.

Teekond sinna on raske. Neisse kõrgustesse pääseb ainult kitsaid mägiradasid kaudu, ja sedagi mitte igal aastaajal.

Vanasti ründasid võõrad sõjaväed tihti orgude elanikke. Neil pealetungi-perioodidel, mida saatís rahva laostumine ja häving, läks osa grusiinlasi orgudest mägedesse. Elu kõrgustes oli raske, kuid rahulik. Inimesed asusid kõrglagendikele, väikeste mägiõgede äärde. Nad valisid eluasemeiks ligipääsmatuid kohti. Oruelanikega peeti sidet ainult harva, suvisel aastaajal. Elati peaaegu täielikus puuduses välismaailma kaupadest. Mägede elanikud pidasid karja ning harisid põldu väikestel maalapikestel. Valitses naturaalmajandus. Tekkisid omad kombed, õigemini — säilitati vanu kombeid, mida töid orgudest esivanemad varasel keskajal. Hevsurid on tänapäevani säilitanud muistsed kombed, originaalsed rahvariided, keskaegsed relvad ja kaitsevahendid — mõõgad, kilbid, kiivrid ja raudsärgid.

Kaukasuse mäestiku põhjaosast siirdus selle lõunapoolseile nõlvakuile osa osseete, keda kimbutasid kabardiinid. Nende maa nimeks on nüüd Lõuna-Osseetia — see on Gruusia vabariigi autonoomne oblast.

Tüübilisi keskaegseid ehitusi Gruusiast

Mägiasulate enamik saab välismaailmaga ühendust pidada ainult kolme-nelja suvekuu jooksul. Muul ajal on lumme uppunud kitsad teerajad läbipääsmatud. Neisse maakohtadesse avanes kaubaliiklus alles hiljuti. Kõigest kümne aasta eest nägid hevsurid ja svaniid esmakordselt seepi ja hakkasid seda tarvitama.

Neis maailmast eraldatud kääbusriiges on tänapäevani säilinud mägilaste tared, mis on raiutud otse kaljusse. Seinad ehitati kiviplaatidest, mida lubjaga ei tihendatud. Tuul puhus pragudest sisse. Kolle oli korstnata, aknad klaasideta.

MAAPÕUEVARADE AVASTAMINE

Gruusia rikkus ei piirdu tema pealispinnaga, ei seisa ainult tema kliima ja maapinna haruldases kooskõlas, vaid ka maapõues.

Kvirila jõe ülemjooksul asub Tšiaturi küla. Mida enam lähenetakse sellele asulale, seda tumedamaks ja mustemaks muutub jõgi. Mõlemal mäekuru küljel, mille põhjas voolab jõgi, siledail nõlvakuil, mis on jõe kaldaiks, hangitakse väärtuslikku metalli sisaldavat

maaki. See metall on Gruusia imetlusväärsemaid varasid — mangaan. Tema sulatis rauaga annab kõige kõvemad terasesordid. Mangaan on hädatarvilik metallurgias, eriti sõjatööstuses. Tema leiukohti on terves maailmas kaunis vähe. Tšiaturi on koondatud kolmandik kõigi maailmajagude mangaanitagavaradest.

Aastal 1928, pärast ameeriklasele Harrimanile antud kontsessiooni tühistamist, sai riik peaaegu täielikult kokku varisenud ettevõtte. Ent üheteistkümnelt aastaga on Tšiaturi mangaanikaevandused tõusnud suurejooneliseks tööstuskombinaadiks. Tootlus on mehhaniseeritud. Eluhoonete ehitamise ja kultuurilisse ülesehitustöösse on investeeritud tohutuid summasid.

Tšiaturi stahhanovlased on teostanud töösaavutusi, mis ei jää maha nende Donbassi seltsimeeste võitudest. Praegu toodetakse Tšiaturi kaevandusis mangaani neli korda rohkem kui enne esimest imperialistlikku sõda. Igal aastal toodetakse Tšiaturis üle 1 500 000 tonni mangaani. Tšiaturi mangaanibaasile on kerkinud rauavalamise hiiglakäitis — esimene sellesarnane Gruusias.

Juba nõukogude võimu esimesil aastail algas Kura jõel Tbilisi lähedal Zemo-Avtšalski veejõujaama ehitamine (lühendatult: Zages). Nüüd varustab see jõujaam elektrivooluga mitte ainult Tbilisit ja tema tööstusettevõtteid, vaid ka kauged külasid. Ta annab voolu elektrifitseeritud osale raudteest, mis ühendab Tbilisit Batumiga Surami mäekuru kaudu. On ehitatud teine, 48 000-kilovatilise võimsusega veejõujaam Rioni jõele Kutaisi lähedale (Rionges). Adžaarias ja Abhaasias, kus tuntakse puudust elektrienergiast, ehitatakse ning töötavad juba ehitatud veejõujaamad — suured ja väikesed.

Vabariigi elektrifitseerimine aitab laiendada ja mehhaniseerida üldkasulike maapõuevarade hankimist ja nende ümbertöötamist. Ent mangaaniga ei ole Gruusia maapõuevarad veel kaugelki tühjaks ammutatud.

Mitte kaugel Suhhumist, Abhaasia pealinnast, metsikuis, varem peaaegu asustamata mägedes on avastatud rikkalikud ülikõrge kvaliteediga kivisöe lademed. Lisaks Tkvartšelski söelademeile asub Gruusia teine kivisöebassein Kutaisi lähedal Tkvibulis.

Gruusias on loomisel ka õlitööstus. Geoloogilised uurimised avastasid tähtsaid õlivälju Tbilisi läheduses Norios ja Musta mere rannikul Supsas. Gruusia metsade eksploateerimine piirdus minevikus ainult palkide parvetamisega. Tänapäeval katab Gruusiat saeveskite, mööblitehaste ja puutöötlemisvabrikute võrk.

Tööstuse arenemine on muutnud vana Kutaisi Lääne-Gruusia suurkeskuseks. Linna äärele on kerkinud kõrge Riongesi pais. Nõukogude võimu algusest on vabariigis ehitatud ja rekonstrueeritud 200 mitmesugust tööstuslikku ettevõtet. Rahva sissetulekud on tõusnud peaaegu kahekümne-kordseks.

Seninägematu õitsengu osaliseks on saanud ka sajandite vanune gruusia rahva kultuur. Nõukogude Gruusia on täiel määral kirjaoskajate maa. Tema alg- ja keskkooles õpib üle 700 tuhande õppuri. 18 kõrgemat õppeasutust valmistavad ette kõrgema kvalifikatsiooniga eriteadlasi. Gruusia kunst, kirjandus ja teater on kuulsad terves Nõukogude Liidus.

Töötades aastaid Stalini truulise Lavrenti Beria vahetusel juhtimisel on gruusia bolševikud teinud tõhusat tööd Gruusia majandusliku palge muutmiseks, rahva vana kultuuri veelgi kõrgemale tõstmiseks.

Kaukasus

Pea püsti piirina, kust voogav Pontus põikab,
 ning keha nõiduslik, mis Kaspiasse lõikab —
 nii vete vahe peal, karm Koljat, morn gigant,
 suur Kaukasus, su võim meil imetella ant!
 Oo maa, kus metsik hurm ürglooduslikult sigis,
 sa vetest nõretad kui lakkamatus higis —
 su õlult vägevailt viib müriseval hool
 sööst alla jõgesid, mil orgu otsib vool.
 Seal mägi mäele laot ning harjadele harjad.
 Ju aastatuhandeid kõik lumest kaet ja varjat,
 ja kui lööb veerema laviin sealt rünnakul,
 siis valget põrgut näed ja kuuled, hirmust hull,
 näed raevund märatsust, mis purustama ahne:
 kui marrund hobuseid jää kihutavaid rahne
 ning lund, mis taevani lööb tolmates kui tuhk.
 Viib alla rünkaid ründ kui mõirgav marupuhk.
 Kuid talvine orkaan pea vihisedes moondab
 ööks päeva, uduvöö mäeahelaile koondab —
 ning uus veeuputus maa palet muudab taas:
 siin mägi varisend, seal viljad loogus maas,
 seal võimsaid männikuid on sootuks matnud liivad,
 siin jõed saand kuivaks maaks, seal kaljud püsti hiivat.
 Nii mägede monarh, kel käskijaks ei muu
 kui enda seadus, loob ja laastab, endal' truu.
 Kuid pealpool Kaukasust näed vaikselt tõusvat päikest:
 jää tuhatkandine ta puhtast teemantläikest
 lööb kirkalt hülgama, veetolmu helkjat tuld
 ta paneb õitsema kui vikerkaar ja kuld:
 ei ühtki säravat ja sillerdavat piiska,
 mis loomuveetluses tast imena ei kiiska.
 Täis lilli karjamaad, mil joovastav aroom
 kui hüüaks kõrgele, et kaljult laskuks loom.
 Hirv astub aeglaselt noist metsadest: ei sütti
 tal hirmust meel — ei näe ta silm siin iial kütti,
 vaid alla vaadates, et kummub hargnev sarv,
 näeb äikse kodumaad, kus sulab pilveparv.

Ons nobedamat tast? Vaid kaljutuuri, kel kabi
ja sarv nii visad, ent kel neistki pole abi
nois hiigalkõrgusis, kus liustikkude teed:
ta vaatab üles, suust tal rõkkel puhkeb need.
Õel võim seal aheldas Prometheust üle taarna
ning liha närima ta roideilt saatis kaarna,
ning tollel viljatul ja paljal kaljureal
ei aastatuhandeid käind inimene eal.
Vaid lahingute poeg kesk sõja vinget iili
sai võidu tollest mäest — me uljas Tsitsišvili.
Ning Terek pidurdus ta käsusõna all
ja kuulsusväravaiks said kõrged kaljud tal,
ja põhja hobuste ränk kabjaaste tammus
jõesänges, kõrguste graniit ta löögist lammus.
Leek tuhatkäeline, mis ratsanikud tõid,
käs teraspikseina, mis lõpatades löid —
lööd rinda Kaukasust, kes, nähes võitu saavat
neid, jõule alistus ning oigas, raskelt haavat.
Iberia pojad jäid siis uskuma, et see,
mis nende ainus tee, on valgust andev tee.

Armastus

Oo, millist võitlejat ei võida su hiigelvägi, võimas arm?
Su lõivuks ohked, trooniks süda, kus asud, kuninglik ja karm,
teeb orjaks vürstidki su võimus, teeb hulluks targadki su tarm
ning surmani sind teenib ööbik, kes armund roosi, üllas arm.

Ning munk ja kodanik ja ori ja võimurite müriaad
on kõik su viipe käsutada, nad alistab su vürstlik laad,
oo kuningatar, kõigist ülem, kes kõikjal valitseda saad,
oo ülev kirg, kes inimesi pead kütkes, mind ja merd ja maad.

Kas pääseda eal sooviks keegi neist joovastavaist ahelaist?
Arm toob küll kannatust, kuid ängist meil virgub õndsusele vaist.
Suur iharus täis rõõmu, läitku su leegid iga südant maist.
Ning kurvaks muutuks meel, kui puuduks neis valust kas või vastupaist.

Tõlkinud Ants Oras.

POEEDI PÄEV

ŠALVA DADIANI

Noored võistlesid Lotšini orus. Märklauad kubisesid nooltest: Gruusia oli kuulus osavate ambujate poolest. Üksteise järel astusid nad ette, et näidata oma osavust ja jõudu.

„Šota! Šota! Nüüd on sinu kord!“ hüüdsid ambujad.

Ja ette astus Šota, helgepalgeline sale nooruk.

Kõigi juuresolijate pilgud pöördusid temale. Nooruk võttis nooled ja peaaegu sihtimata saatis ta nad üksteise järel märklauda. Silmapilk tekkis sellel kujutlus, mis meenutas tähte „Š“.

„Vaša, Šota!“ kostis mürisedes ümberringi.

„Ta ületas meid kõiki!“ hüüdis keegi vaimustatult.

„Jah!“ jätkas omasoodu mängude korraldaja suuraadlik Tšiaber, „ta käsi on endiselt kindel. Näib, et ta võõrsilgi andus sõjalistele lõbudele.“

Ainult noor Ergaslidze ei jaganud üldist vaimustust. Šota võidukus haavas teda sügavalt. Ent ta ei väljendanud seda ja õnnitleski silmakirjatsedes võitjat, kiites selle silma täpsust ja käe osavust.

Siis kuulutas Tšiaber džigitserimise alanuks. Röömsaks muutunud noorukid tormasid hobuste juurde. Ent Šota kõhkles. Näis, nagu ei tahaks ta enam üldse võistlusist osa võtta. Tšiaber vaatles noormeest imestunult; see kohmetas, kargas silmapilk araabia hobuse selga ja kihutas minema, kerge vaevaga ratsanikest möödudes. Kui Šota ümber pöördus, lendasid talle vastu viskodad. Ta püüdis neid žonglööri osavusega — ja tagastas viskajaile. Üks oda, mille keegi oli oskamatult Šotalle selga visanud, tabas teda lapiti labaluu pihta. Imestusväärse osavusega haaras noormees viskoda vasemasse kätte ning ei lasknud sel kukkuda.

Samal hetkel vihises õhus teine viskoda, mille kellegi käsi oli sihtinud otse Šota silma pihta. Ta jõudis vaevu langetada pea: viskoda tabas mütsi... Tagasi vaadates nägi Šota, kuidas Ergaslidze pööras hobust...

„Siis tema visatud oli see oda,“ — ja Šota eemaldus võistlejate murrust. Väsinud hobune lonkis aeglaselt mööda välja.

Mida Ergaslidze tahab? mõtles noormees. Kui ta püüdis näidata oma osavust, miks ta siis ei visanud oda neile, kes kannavad kõrgeid ketšisid¹ (Šota kandis talpakit — madalat mahakäänatud äärtega viltkübarat)? Kas

¹ ketši — kõrge koonusekujuline müts.

ta tõesti sihtis silma? Seda ju juhtub mängude juures, mõnikord kogemata, mõnikord aga ettekavatsetult. Kas vähe on vigastatud vahvaid võistlejaid! Ei armasta ma džigiteerimist, see on ohtlik mäng. Mõni lööb teisel silma välja, siis aga ajab kõik juhuse süüks, sest ta teab: „Juhus ei lase märgist mööda...“

Šotal hakkas ebamugav. Talle meenus kadedus, mis valitses õukonnas, õukondlaste intriigid, nende püüded mustata ja alandada, isegi hukutada võistlejat. Siis ta silme eest möödusid Kreekas veedetud noorusaastad... Ta andis hobusele kannuseid ja pöördus külavaheliselt teelt jalgrajale. Sõitnud veidike maad, ratsaniku kõrvu hakkasid kostma lauluhelid. Ta vaatas ümber ja märkas viljakoristajaid, kes tulid hulgana põllule. Šota peatas hobuse ja kuulatas hinge kinni pidades. Põllult kostis:

Hõiseldes noor kahhettiin
nurme lakka löikab.
Koidust hilja ööni nii
töötab, laulab, hõikab!

Poeet ohkas kergendatult. Õukonna intriigide vallast kandus ta mõte õnnistatud töö valda — ja korraga ta kurbus hajus. Viljakoristajad jätkasid oma laulu:

Kes kullidele õpetand
on lendamist ja jahti?
Miks talur tööd ei lõpeta,
ja vürstil — tralling lahti?

„Kui palju neis sõnus on piiritut raskemeelsust!“ mõtles Šota kibedusega. „Kanakull lendab, jahikull peab jahti, talupoeg töötab, aga aadlik pidutseb... Miks on maailm loodud selliseks? Loodud! Kuid ütelda nii — tähendab alistuda saatusele!...“

Vilja tüve juurest löika,
muidu teradest jääd ilma.
Võõra naise suudlust põika,
muidu pisar tuleb silma.

„Need ei ole ju minu sõnad. Ma kuulsin neid rahva suust... Ja siis? Kas tõesti nii peab olema, et üks teenib väsimatu töötamisega ainult tüki leiba, kuna teine muudkui pidutseb ja elab külluses? Kus ma ka olen olnud — Iraanis, Araabias, Bütsantsis, Hispaanias — kõikjal nägin ühte ja sama: rahvas töötab, ägab ikke all, kõrgem seisus aga upub küllusesse. Iraanis nägin orje, kes olid needitud ahelaisse. Valvur ajas neid piitsaga taga. Neetida inimene ahelaisse ja taga ajada nagu elajat!... Ei, seda ei tohi olla! Kõikjal igatseb rahvas uut korda, ent seda „uut korda“ ei paista veel kusagilt...“

Viljakoristajad alustasid uut laulu. Kerge naeruvine libises üle Šota huulte, ja noormees pööras hobuse ümber.

Linna väravate juures kohtas ta Kahha Samdzivarit; viimane seletas, et otsib ammu juba Šotad väga tähtsa asja pärast. Ivane Mhargrdzeli tütar kaunis Tamta palub Šotad tulla täna õhtul enda juurde sinisesse kloostriisse.

Sinine klooster? Too, mille ehitas linna piiride taha Varazi kuristiku äärde Vera jõekese kaldale linna amiir, suursugune Abulassan? Aga mida teeb seal Tamta? Kas ta ei võinud kutsuda Šotad oma isa lossi? Võib-olla soovib ta salajast kohtumist?

Šota vajus mõttesse... Tamtat ta tunneb juba lapseeast saadik. Kohtas teda sageli õukonnas. Tema silme all ta kasvas üles ja lõi õitsele. Paljud ihaldasid Tamta armastust. Ainult Šota ei kuulunud armunute hulka. Ent ta hindas tütarlapse teravat mõistust ja ta tundlikku südant. Kõnelused Tamtaga olid naudinguks. Kui Tamara isa kuningas Georg saatis Šota ühes paljude teistega Gruusia piiridest välja, oli Tamta esimene õukonna daamidest, kes tuli külastama ja lohutama pagendatavat. Võõrsil kuulis Šota, et Mhargrdzeli on tütre mehele pannud ühele seldžuki sultani poegadest — Melik-Almansur-Mahamedile, ja et Tamta jäi peagi leseks.

Pöördunud tagasi kodumaale, kohtas Šota uuesti Tamtat õukonnas.

★

Saabus Tšiaberi mõisavalitseja Žinvanist.

Šota tervitas teda lahkelt, küsis tema sugulaste tervise järele. Valitseja tänas tähelepanu eest; jumala armulikkusest tema perekonnas olevat kõik hästi. Tekkis vaikus.

Šota nägi, et valitseja tahab talle midagi teatada, ent ei tea, kuidas alustada. Siis küsis Šota, milline on selleaastane lõikus. Valitseja elavnes.

„Lõikus ei ole halb, Šota-batono, aga sinu mõisas talupojad ei taha vilja anda...“

„Millises minu mõisas? ... Ah jaa...“ ta naeratas. „Selles, mille isa mulle kinkis Žinvanis?“

„Jah, kõrgeaulik.“

„Miks siis nii?“

„Ütlevad, et parem oleks neil olnud jääda endise härra valdusse... Uus võivat neilt veel teab milliseid makse võtta.“

„Makse? Aga makse võetakse ainult võidetuilt. Kas ma olen siis nende vaenlane?“

„Ei tea, ainult grusiinlaseks nad sind ei pea.“

Kurbusevari libises üle Šota näo. Ta ütles:

„Jah, olen märganud seda talupoegade juures — ainult endasugust lihtinimest peavad nad grusiinlaseks. Vaat hiljuti üks talupoeg rääkis mingist

koosolekust, ütles: „Enamik meist olid grusiinlased.“ Imestusin: kes seal võis veel olla peale grusiinlaste? Talupoeg seletas, et oli veel kõrgem seisus. „Kuid vürstid,“ ütles ta, „ei ole grusiinlased, need on siia sisse rännanud.“

Valitseja vastas:

„Sind nad kutsuvad kreeklaseks.“

Šota naeratas.

„Noh, muidugi!“ jätkas valitseja, „seal võõrsil, nad ütlevad, ta kasvas, ja seal ta ka kindlasti muutus... Ära pahanda, kõrgeaulik, aga nii nad räägivad.“

Šota naeratas kurvalt.

„Kas ei ole kahetsemisväärt... Mu rahvas tõukab mind välja enda keskelt, ei ava mulle oma südant... Ja mitte ainult need, kes mind ei ole näinud, vaid ka need — kes mind tunnevad ja kasvasid koos minuga.“

★

Šotalle meenus ta noorus — Kreekas veedetud aastad. Ateenas, sinna õppima saadetud grusiini noorukite hulgas, oli ka Ergaslidze. Šota ületas teda oma andekuse ja õppimishoole poolest. Sõbrad aina rippusid Šota küljes. Ka naistele meeldis ta rohkem kui Ergaslidze. See kõik täitis kadeda nooruki südame leegitseva vihaga.

Šota ei tundnud Ergaslidze vastu mingit vaenu. Õppimisaastail aitas ta mahajäävat seltsimeest, ehkki ei saanud tänu vastutasuks. Kord Ergaslidze haigestus rängalt. Šota ei eemaldunud ta voodi juurest — ainult tänu tema hoolitsemisele haige sai jälle terveks. Ent ka pärast seda ei muutnud Ergaslidze oma suhtumist Šotasse.

Kummaline iseloom on mõnel inimesel.

Valitseja jätkas jälle:

„Kaua pidin veenma rahvast, et sa oled grusiinlane, Šota-batono. Ent vilja nad ikkagi ei andnud — ja pidin selle võtma väevõimuga.“

„Väevõimuga? Kas võib töösaadusi võtta väevõimuga!...“

„Kui nad heaga ei anna... Ja siis, kui talupoeg ei anna sulle vilja — millest sa siis elad?“

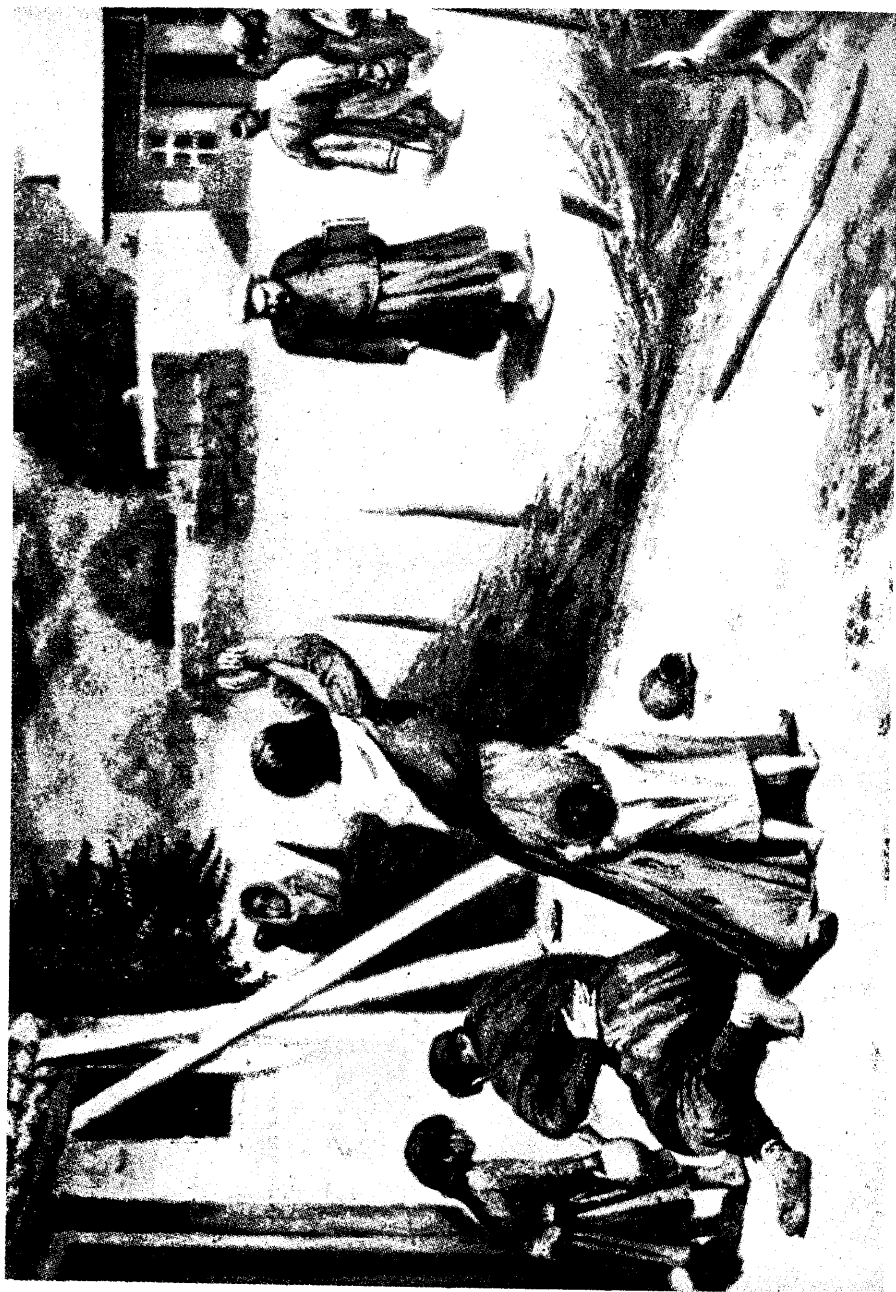
„Millest elan?“ küsis Šota ja lisas siis tasakesi, nagu rääkides iseendaga: „Teine peab elama külmas ja näljas, et mina oleksin toidetud ja kaetud? Ei taha, ei suuda... Võõra töövaevaga kogutud vara ma ei taha.“ Ja, heitnud kõrvale raamatu, hakkas ta ärritatult kõndima mööda terrassi.

Hämmastunud valitseja vaatles imestusest avali suuga noort härrasmeest. Vaatles kaua, siis mõtles: „Ta on ju kummaline, tema kohta räägitakse tuhandeid kuulujutte. Ta olevat isegi kuskil kirjutanud: „Vabastage

S. Nadareishvili

Stalin Tsiaturis partisanide keskel

A. Mreviššvili

Vanaja tōelikkus — maksimōndija

Mandarinide korjamine

J. Ue phvadze

U. Džaparidze

Kobitumine traktoriga

orjad!“ Head päevad saabuvad siis küll temale, kui ta jääb ilma teo- ja pärisorjadest.“ Kõvasti aga tähendas ta aupaklikult:

„Sind hüütakse filosoofiks, batono... Ent see, mis sa äsja suvatsesid ütelda... Muide, kas ma ei kuulnud valesti? „Võõra töövaevaga kogutud vara ma ei taha...“ Vaeseks jääd sedaviisi, kõrgeaulik. Vaesus aga teeb inimese haletsemisväärseks.“

Šota pöördus äkki kaasvestleja poole. Ta nägu selgines.

„Hm... Vaesus! „Ei peeta sind vaeseks, kui mõistust on rikkalikult.““ Valitseja vaikis.

Õuest kostis müra. Tšiaber oli saabunud oma saatjaskonnaga.

Šotalle teatati, et isa kutsub teda enda juurde.

Ta läks kohe Tšiaberi poole. Too oli millegipärast murelik.

„Šota, kallis,“ lausus vanamees kurva õrnusega hääles, „kas tead, et mungad jälle käärivad...“

„Kas minu pärast?“

„Nad tulid katolikossi juurde kaebusega: Võõrsilt naasnud Rustaveli jätkab oma kahjutoovate salmide kirjutamist... Ta irvitab ristiusu üle ja külvab riivatust ning roppust.“

„Vana jamsimine,“ vastas Šota.

„Jah, aga tead, mida nad nõudsid? Katolikoss Mikeli tehtud otsuse täideviimist.“

„Mis otsus see siis on?“

„Kui sind mõisteti väljasaatmisele, siis katolikossiks oli veel Mikel. Tema tegi otsuse sind kirikust välja heita ja avalikult kirikuvande alla panna.“

„Noh?“

„Tol ajal otsust ei viidud täide. Päikesesäraline Tamara ise segas end sellesse asja!“

„Mis ma siis nüüd pean tegema?“

„Sina, mu poeg, võid paljugi teha. Kuid lase ma esiteks lõpetan. Tead isegi, praegune katolikoss Nikoloz Gulasbridze ei sarnle kangekaelse ja äkilise Mikeliga. Nikoloz on inimene, kes veel kord tõstis häält selleks, et „huvi teaduste ja filosoofia vastu muutuks grusiinlastele harjumuseks“. Ja see inimene astus vastu nurisejate munkade nõudmisele.“

„Olen tänulik katolikossile.“

„Kallis Šota, ega asi veel ei lõppenud. Katolikoss jäi vähemusse, sest munkadega ühinesid sellised väljapaistvad kirikutegelased nagu Anton Sagaridze Kutateli ja isegi Tškondideli Glonistavidze, kuninganna sekretär ning vesiir. Ja ma kardan, et võit jääb neile!“

„Las heidavad välja, las panevad kirikuvande alla!“

„Ei, mu poeg, nii ei ole sünnis! Sina oled määratud tegutsema rahva ja riigi kasuks. Sa oled meile liiga kallis. Alistudes tagakiusamisele, sa kahjustad mitte üksnes oma, vaid ka üldist asja. Mis kasu saad sa tuua oma maale ja rahvale laimatuna ja väljatõugatuna?“

„Milles siis mind süüdistatakse?“

„Mu poeg, su luule on täis „tindijärvi“ ja „kihvtisi nooli“. Kujutades naist, sa ümbritsed teda kirjeldamatu kauniduse säraga.“

„Kes siis ei ülista naist? Meie rahvas armastab naise ilu. Ja mina olen oma rahva poeg.“

„Kuid sa jumaldate naise ilu. Ent jumaldada naist, keda kirik loeb roojaste olendite hulka, on kiriku pilkamine. Peaasi ei peitu aga selles. Sa ei maini kusagil oma salmes ja oodides „Kolmainust ühes isikus“. Edasi: sa oled filosoof ja poeet, märgitud jumaliku andega, kirjutad aga ainult maisist asjust. Räägi kordki taevast! Sa ju ei põlga kirikut? Tõsi, sa oled tunnistajaks ta teenrite kõlvatule käitumisele. Omal ajal sa paljastasid katolikoss Mikeli liiderlikkust ja altkäemaksuvõtmist. Sellepärast ta vihkaski sind. Ja nüüdki veel ei anna sa armu väärituile, piitsutades neid oma teravate sõnadega. Aga... kirjuta nüüd midagi taevasist asjust... Sellega sa rahustad oma sõpru, pehmedad munkade viha, toetad Nikoloz Gulasbrisdzet, kõvendad oma mõju kodumaale ja võid siis endiselt teennida oma armastatud rahvast.“

„Ei! Las heidavad mind välja!“

„Oh, Šota, Šota!“

Too ei olnud enam endine alandlik ja aupaklik noormees. Ta seisis nüüd uhkelt püsti päi, ning ta nägu väljendas vankumatut tahtekindlust.

„Ära ole kuri, batono, mu väga lugupeetud isa, kuid sellist asja ma teha ei või. Ei hakka ma ülistama seda, mida ma ei usu, millega mu süda ei ole rahul. Poedina ja filosoofina teenin ainult rahvast, mungad aga pangu mind kirikuvande alla, kui soovivad!“

Tšiaber vangutas laitvalt pead ja ütles:

„Täna öösi on nõupidamine kuningakojas. Sa pead ilmuma kuningatar Tamara ette.“

Šota väljus isa eluruumest ja läks tagasi terrassile. All maja ees Tšiaberi mõisa- ja majateenijad olid alustanud perhulit¹ ning võistu pildusid nad vastamisi šairi² salme.

Ent ka see vaatepilt, mis tavaliselt tegi Šotale suurt rõõmu, ei hajutanud täna ta kurbi mõtteid.

¹ perhuli — ringmäng.

² šairi — kuueaistsilliline Rustavelli värss; rahvaluules — luuletamisvõistlustel improviseeritud tsastuškad.

Isal oli õigus. Kes kuulaks veel väljaheidetut, inimest, kes on kirikuvande all? Millist mõju avaldaksid veel ta sõnad ja teod? Pealegi ähvardab teda ju täielik vaesumine...

Kui palju oleks aga veel teha!

Ta kaunis kodumaa on muutunud kõige metsikumate sõgeduste ja kõige uskumatuma ülekohtu ohvriks. Luksusega harjunud, logelev kõrgem klass ning loendamatu vägi ahneid kirikuteenreid rõhuvad raske koormana rahva õlgadel.

Ent väljapääsu ei ole. Mis sellest, et troonil istub tark kuningatar Tamara ja kõikvõimsaks sardaliks¹ on ta mees David Soslani? Mis sellest, et Gruusias õitseb teadus, et filosoofid lahendavad ületamatu tarkusega kõige raskemaid probleeme, et õnnistatud maapind annab rikkalikku saaki?

Kas sellepärast vähem kannatab õigusteta rahvas, kas vähem on paiseid ta elus?

Ent kuidas saab rahvast aidata inimene, kes on välja tõugatud ja vaene? Kes on kirikuvande all!...

Matusekella helinana kajab ta hääl rahva südames!

Surnulinikuga kattub Šota nimi!

★

Šota mõtisklused katkestas teener, kes laskis sisse kaks talupoega. Neil olid käes kandelaudad, täidetud kingitustega. Üks talupoegadest kinkis Šotale üheksa gomidžit², üheksa hatšapurit³, kannutäie viina, nuumatud kuke ja savipoti meega ning võiga. Teine annetas varast puuvilja: kollaka aivasuuruse, veidi punetama lõõnud virsiku, lõhnava pikerguse meloni, gulabipirni, mis sulab suus nagu suhkur, ja varase aiagranaadi, pakatanud atlassnahaga, mille all peitusid punased seemned nagu hõõguvad söeterad.

Teener teatas Šotale, et talupojad paluvad neid jutule võtta.

Šota küsis mahedalt:

„Kas arvate, et ilma nende kingitusteta ma ei oleks teid jutule võtnud?“

„Ära ole kuri, sina, kes omad tarka mõistust! Need annid ei vääri seda, et neid sulle kingitaks, kuid selline on meie komme.“

See vastus kurvastas Šotad. Ent ta ei ütelnud midagi ja andis teenrile märku, et see kingitused ära viiks. Nüüd aga hakkasid talupojad paluma, et peremees siinsamas maitseks nende ande. Šota taipas, et keeldumine solvaks külalisi.

Ta murdis tükikese hatšapurit ja jõi veidi viina. Istus siis pingile ja küsis:

„Mis oli põhjuseks, et nägite nii palju vaeva?“

¹ sardal — väejuht.

² gomidži — pärmilisa valmistatud leivake, mida tavaliselt küpsetatakse tuha sees.

³ hatšapuri — väike pirukas, mille täidiseks on muneid ja jahu.

Ette astus vanamees:

„Ära imesta, Šota-batono, et pöördume sinu, aga mitte kohtuniku poole.“

„Kui asi nõuab õigusemõistmist,“ alustas Šota, ent vanamees katkestas teda:

„Ei, batono! Õigemini kui sina ei otsusta keegi! Sa oled tark, ja su silm on tähelepanelik ning selge.“

„Milles asi seisab?“ katkestas teda Šota.

„Vaat selles, et õigus on minu pool, aga poeg tahab minuga kohut käia. Tema sind kohtunikuks valiski, — nagu Šota käsib, ütles, nii teengi...“

Noor talupoeg vaatles varjamatu vaimustusega enda poolt valitud kohtunikku.

Vanamees jätkas:

„Mina muidugi nõustusin: kust siis leida teist, kes oleks targem sinust?“

Šota tegi käega kärsitu liigutuse:

„Räägi asjast!“

„Asi seisab selles, et, nagu ma juba tähendasin, õigus on minu pool, ent tema...“

„Liiga pikalt räägid, vanamees! Tee sinagi lühemalt, noormees!“ pöördus Šota noore talupoja poole.

See punastas ja lausus kiirelt:

„Meie läksime isaga lahku. Ent tema laseb mind ära tühjade kätega, ei taha mulle anda mu osa...“

„Mu poeg, kui suren, kas ei jää siis kõik sulle?“

„Oota, vanamees, laseme temal rääkida.“

„Sellest see tüli tulebki. Kas mina ei taha elada? Aga ilma maata — mis elu see on?“

Ja noormees jäi vastust ootama. Ka vanamees suunas oma pilgu Šotale.

See mõtles veidi ja ütles:

„Mulle meenub midagi. Meie seadusis on öeldud: kui isa ja poeg lähivad lahku, siis poeg ei saa varandusest mingit osa. Las ta muretseb endale ise varandust kuni isa surmani.“

„Kiidetud olgu, kes kirjutas selle!“ hüüdis vanamees.

„Kuule, isa!“ ütles poeg kärsitult.

„Ja mina ütlen teile, et see seadus on õiglane. Poeg, suureks kasvanud, peab ise töötama, peab ise endale majapidamise muretsema. Sinul, noormees, näib olevat jõudu kätes ja mõistust peas — kas sul maksab vaeva karta? Teed tööd, muretsed endale vajaliku ja teie mõlema käsi käib hästi.“

Noormees langetas süüdlaselt pea; kuid ta nägu ei väljendanud paha-meelt. Vanamees tahtis emmata Šota põlvi, kuid too ei lasknud seda sündida.

Õhtu oli juba saabumas, kui Šota oma õunik-ratsul Isani¹ kõrgendikult alla laskus, Metehhi silla² ületas ja Garetubani³ suunas pöördus. Möödunud teisest linnaväravast, sattus ta imetõredate aedade keskele. Viljast koormatud puud näisid paluvat, et neid vabastataks nende raskest kandamist. Roheluse merest kerkisid saartena ja kaljudena algeeti kivist ehitatud lossid ning tornid. Uhkeim nende hulgas oli kahtlemata loss, mis kuulus suursugusele Kakhhaberile, tähtsale ning väljapaistvale mehele.

Lossi seinad olid kaetud sinihalli marmoriga, kohati helkis porfüüri ja kulda; ka kreeka krüsoliiti oli asetatud seintesse kallihinnaliste kaunistuste näol. Sammaste ülaosi ehtisid kummalised lilled, mis olid kaetud pronksilustustega.

Šota oli sageli imetelnud seda lossi. Ka nüüd peatas ta oma ratsu. Poeedile meenus, kui kangekaelselt Kakhhaber oli keeldunud andmast oma kaunist tütart naiseks Gotsiridzele, kes oli madalast soost.

Noored armastasid üksteist. Ent nende õnnele oli takistuseks Gotsiridze madal päritolu.

Kakhhaberile meeldisid Gotsiridze mehisus, julgus ja rüütellikkus, ent ta ei nõustunud siiski oma tütart temale naiseks andma. Ei aidanud ka tütarlapse pisarad. Siis segas end asjasse kuningatar Tamara.

Kuidas toimis siis väga tark Tamara? Ta kutsus kokku poeedid ja filosoofid ning sundis neid tüliküsimust lahendama. Käis suur vaidlus — mis on tähtsam: kas inimese kõrge päritolu või ta isiklikud teened? Vähe puudus, et oleksid võitnud kõrge päritolu pooldajad. Isegi Sargis Tmogveli⁴ ühines nendega. Ent... Tamara küsis minu arvamist. Ja mina jäin võitjaks, sest minu pool oli õigus:

Kui oma aust üks inimene ei pea lugu,
siis häbistet on terve tema sugu.

Kakhhaber oli sunnitud nõustuma minu seisukohaga.

Ainult David Soslani rikkus hiljem selle asja hoopis ära: võttis ja kinkis Gotsiridzele aadliseisuse.

Millest mina rääkisin — ja mis tema tegi?... Šota kehtitas kahetsedes õlgu ja andis hobusele kannuseid.

★

Tamta istus ühes kloostri kambrikeses ja vaatles väikest rinnalkantavat pühakuju, mis oli kullast ja kaunistatud pärlidega.

¹ Isani — praegune Aylabar, jõe vasemal kaldal asetsev osa Tbilisist, kus kuningatar Tamara ajal asus kuningaloss.

² Metehhi sild — sild üle Kura Metehhi lossi kohal, mis oli vana Tbilisi kindlus.

³ Garetubani — jõe paremal kaldal asuv osa Tbilisist, mis XII sajandil oli väljaspool linnamüüre; praegune linna keskosa.

⁴ Sargis Tmogveli — heroilise poemi „Dilargefiani“ autor, Rustaveli kaasaeglane. Tmogvelit peetakse romaani „Visramiani“ grusiini teisendi loojaks.

Teatati Šota saabumisest. Tamta käskis ümmardajail ta kambrikesse juhtida.

„Rõõmutsen sind nähes, helgehingeline noormees! Mul on sinule tähtis asi,“ ütles Tamta ja sirutas külalisele pühakuju.

„Beka Opizari¹ töö. Eks ole kaunis?“

Šota võttis pühakuju ja vaatles seda tähelepanelikult.

„Jah, Beka Opizari on suur kunstnik.“

„Nagu sinagi — sõnade käsutaja, ainulaadne teiste seas!“

Šota nägu väljendas rahulolematust, ja Tamta lisas nagu vabandades:

„Tean, sa ei armasta kiitust; kuid mina räägin sellest, mis mul südames...“

Madalal ümmarikul poleeritud laual oli hõbedane vaagen, kuhjaga täidetud punetava puuviljaga, mille peale oli rikkalikult puistatud varase viinamarja kobaraid.

Tamta nippis marju ükshaaval.

„Kust sa võtad sellised sõnad: „Avanesid mandliterad, värin läks üle metsa...““

Kaunitar hüüdis naiivselt:

„Kust sa leiad selliseid sõnu?“

Šota ei vastanud...

„Kas maitseksid šerbetti², või soovid ehk viina?“

Šota lükkas pakkumise viisakalt tagasi.

Tamta jätkas jälle endist kõnelust:

„Otse imestama paneb, kui tabavalt sa oskad mõtteid väljendada! Näib, et ise ütleksin just samuti! Kas või näiteks:

Kuidas arstida võib haiget, kui ta salgab oma valu?“

Ta peatus veidi, jätkas aga varsti:

„Niisiis, tark Šota, ma olen haige — ja kas tõesti ma ei peaks sulle ütlema, mis mul viiga on?“

„Räägi!“

Selles vastuses oli rohkem viisakust kui osavõtlikkust.

„Kuula mind hoolega! Miks andud asjale, mis on sulle võõras? Sinu kutsumuseks on mõtteid ja sõnu luua, sina aga teed tegemist riigiasjadega ja muretsed rahva heaolu eest.“

Šota muutus tähelepanelikuks.

„Sina oled poet,“ jätkas Tamta, „sul on kõrge mõttelend. Sa pead viibima oma luulemaailmas, aga mitte tammuma igapäevaste murede ringis.“

¹ Beka Opizari — kuulus kullaseppmeister XII sajandi teisel poolel.

² šerbet — magus jook puuviljamahlast.

„Sinu asemel eemalduksin kuhugi linna taga asuvasse hästi korrastatud mõisa, anduksin seal oma mõttelennule, tiivustaksin oma kujutlusvõimet — ja hakkaksin jälle „lökkima pärle sirgesse ritta“.“

Šota tahtis vastata, ent Tamta jätkas:

„Tean kõik sinust... Perekonnamõisa sul enam ei ole. Sul ei ole ulu-
alust ja sa oled alati kitsikuses...“

Tamta tõusis äkki tahtalt¹.

„Sa võid aga olla vaba ja sõltumatu...“

Hetkeks ta peatus.

„Olen käskijanna oma maal... Sa jääd minu juurde...“

„Õuelaulikuks?“ küsis Šota kibeda naeratusega.

„Mispärast — õuelaulikuks? Sa oled ja jääd poeediks ning mõttetargaks kogu inimkonnale.“

„Aga kuldses puuris,“ alustas Šota, kuid Tamta katkestas teda:

„Ma ei kavatsegi kotkast sulgeda puuri. Ma ei kutsu sind õuelaulikuks... sa saad mu meheks...“

Ja ta lähenes Šotale. Ta silmad löid põlema — nagu kaks tõrvikut, mis valgutasiid ta hinge... Šota kohmetas hetkeks.

Ta silme ette kerkisid pildid kuninglikust elust, ta nägi vaba loomingu võimalust, kauni naise lähedust...

Äkki ta tundis, et ta kaela ümber põimusid soojad käed, saledad „nagu paplioksad“ — ja magus värin läbis ta keha... Ent suure jõupingutusega sundis poeet enda rahule ja eemaldas õrnalt oma õlgadelt nõtked käed, mis embasid teda armastuse ja andumuse hoos.

Šota ütles:

„Usun su sõnade siirust, Tamta! Kogu oma heldest südamest sa tahad mulle kinkida õnne... Ent ma ei ole loodud selle jaoks...“

Tamta pööras näo kõrvale. Šota nägi siiski ta pisaraid... „Neiu nutab — pärle sajab, vares tiibu väristab.“

Kui Šota tõusis, et lahkuda, ei seisnud ta ees enam kirest süüdatud naine, vaid arg ning tagasihoidlik sõber.

„Kas juba lahkud, Šota? Mulle näis, et võin sind juhtida õnneteele... Sa olid mulle pühaduseks. Unistasin ainult sinust, saades teise naiseks... Ent mu südant ei puudutanud miski... Kas lähed nüüd, Šota? Olgu õnnistatud su elutee!“

Ja kurvastusest murtuna laskus ta tahtale; käed langesid jõuetult pad-
jule.

Šota lähenes ja puudutas hardunult huultega ta kullaga põimitud kleidi-
käist.

¹ tahta — lai madal diivan.

Kui Šota väljus Tamta juurest, ilmus ta ette ööpimedusest kellegi vari.

„Nüüd sa oled mul käes!“ kostis hää.

Šota tundis ära Ergaslidze ja haaras kinni mõõga käepidemest.

„Ma ei mõista, millest sa kõneled!...“

„Kas olid praegu Tamta juures?“

„Olin.“

„Noh! Mu kahtlustused olid siiski õiged! Juba lossis märkasin, milliseid pilke Tamta sulle saatis... Tamta aga peab saama minu omaks... Armastan teda. Kuidas tohid sina temale läheneda?“

„Mis sa minust tahad, hull inimene? Rääkida sa, nagu ma näen, ei soovi, aga terade proovimiseks olen valmis.“

Ja Šota valmistus kahevõitluseks.

„Šota!“ Ergaslidze häälest kostis anumist, „ütle tõtt: kas armastad Tamtat?“

„Ütlen sulle, et meie vahel pole midagi peale sõpruse!“

„Oh, Šota! Ole õnnistatud!“ purskas Ergaslidzel südame põhjast.

Ja, valmis veel hetk tagasi võitlema, ta embas nüüd Šotad.

★

Šota hüppas hobuse selga ja väljus kloostriaiast.

Ta ette kerkisid uinuvad mächiiglased. Kuu mässis linna oma kuldsete kiirte võrku, kauged mäed riietusid sinisesse rüüsse, ja taamal helendas läbipaistva õhu taustal Kazbeki valge müts.

Saledad puutüved moodustasid teele kummalisi varje.

Siin seljale heidetud sarvedega põder, kes nagu valmistuks jooksuks.

Seal küürakas päkapikumees, kes kivistunud ehmatusest.

Ja kaugemal — tütarlapse sale kuju uhkes keebis; pika kleidi alt piilumas kuupaistest hõbetatud tillukesed košid¹.

Hobune läks tasast sammu. Öhk kajas laulust.

Šota laulis:

Roose kolletama sunnib talve külm ja jäine tuul,
päike põletab neid pikka, kuumus tapab suvekuul,
kuigi ööbik neile laulab õrnu viise pärnapuul —
valus roosidel on ikka sel või teisel viisil muul.

Nii ka inimese süda iialgi ei rahune,
rõõm ja mure juhatavad ainult pimedusse tee.
Süda ei saa iial puhkust — inimsaatus juba see.
See vaid usaldab maailma, kes on enda vaenlane.

¹ košid — kõrge kontsaga kingad, millel puuduvadapid.

Tasasel legendikul Isani lähedal noored olid laotanud kuupaistele sinise laudlina. Kõik oli valmis pidutsemiseks. Ent vaidlus muutus nii põnevaks, et noorukid unustasid lõbutsemise.

Üks ütles:

„On olemas algjõud — kõige maise algpõhjus. Ent teda tunnetada on võimatu — seda ei saa mõistusega ega meeltega...“

„Aga see on ju sama, mis jumal...“

„Oota, las tema räägib!“

Esimene jätkas:

„Me võime võrrelda seda jõudu või olendit päikesega, kes saadab meile oma kiiri, aga samal ajal hoiab alles oma valguse ja soojuse.“

Kõnelejad vajusid mõttesse.

Kaugelt kostis kütkestavat lauluhelinat. Sõbrad tundsid ära Šota hääle. Kuulatasid hinge kinni pidades.

Siis üks ütles:

„Poeet läheneb meile. Kutsume ta siia, las ta jagab meiega lauda ja lahendab meie tüliküsimuse!“

Algas sõbraliik jutukõmin.

Keegi ütles:

„Ma tean juba ette, mis Šota ütleb. Tema ju usub jumalat: „Sina, kes oled loonud taevalaotuse!...““

„Ei ole õige! Šota kujutab endale jumalat hoopis teisiti,“ vastas teine.

„Muide, mis seal asjata vaielda! Küsime Šota enda käest,“ rahustas vaidlejaid kolmas.

„Šota! Šota!“

Laul katkes. Šota juhtis hobuse sõprade juurde, kuid keeldus osa võtmast nende pidutsemisest. „Mul on rutt,“ ütles ta. Siis jutustasid noorukid talle oma vaidlusest.

Šota kõhkles, ent nähes, millise kannatamatusega noored ootavad ta sõnu, vastas ta viimaks rahulikult:

„Tuletan teile meelde, mis selle kohta ütlevad vanad filosoofid. Kreeka ajaloolane Fukidides ütleb: „Rahvaste elu juhivad mitte jumalad, vaid loodusseadused.“ Ateena ei langenud sellepärast, et jumalad tahtsid rahvast karistada, vaid seetõttu, et rahvas ei osanud oma jõudu õieti hinnata. Edasi — Fales Mileetiast seletab, et kõige olemasoleva alguseks on materia.“

Ja Šota vaikis. Pööras hobuse ümber.

Sõbrad rääkisid läbisegi:

„Miks nii vähe?“

„Sa ei ütelnud ju midagi omalt poolt!...“

Ent Šota vabandas ja ratsutas edasi.

Kodus ootas teda Zossime.

Poet käskis teda kohe enda juurde saata.

Zossime oli õukonnas kirjutajaks. Oma tööd ta tundis täiuslikult, ta oli ise poet ja õpetlane, ent teiste töid ümber kirjutades ei lisanud ta midagi omalt poolt juurde — isegi neil juhtudel, kui leidis selle tarviliku olevat.

Just sellepärast Šota hindaski teda ja usaldas temale oma tööde ümberkirjutamise. Ent mis nüüd oli juhtunud? Miks Zossime langes ta ette põlvili?

Oh, kui haletsemisväärne on armupaluja!

„Suur poet! Päikesesärane Šota! Su teos, su targa vaimu sünnitus...“

„Mis? ... Varastatud?“

„Ei, veel halvem!“

Šota liigutas end tugitoolil.

„Ma läksin tol päeval Ksovri sisse,“ jätkas Zossime, „naise sugulaste poole. Kott kaustikuga oli seotud mu sadula külge. Ksanist tuli üle minna ujudes. Kui kaldale jõudsin, nägin, et kotti ei ole... Vaatasin jõe ja näen — vesi viib kotti allapoole...“

Kirjutaja tegi meeleheitlikke liigutusi.

„Hüppasin kohe hobuse seljast ja söötsin vette... Lähen edasi, aga vool viib kallihinnalist kotti üha kaugemale ja kaugemale. Juba hakkas pimenema... ja appi kutsuda ei olnud kedagi... Siis väljusin veest — mõteldes, et saan koti kätte allpool... Ent kott ei jõudnud minuni... Nähtavasti jäi ta kuhugi kinni...“

Šota kokkupigistatud huulte vahelt tuli kuuldavale heli, mis sarnanes ohkega.

Ehmunud Zossime heitis põrandale kummuli ja karjus õudse häälega:

„Ma hukutasin sinu, ma õnetu! Tapa mind! Ma ei ole väärt nägema päikest ja päevavalgust!“

Šota haaras teda õlust:

„Välja siit!“

★

Hukkus käsikiri, milles olid leidnud väljendust need puhtad nooruslikud mõtted, mis huvitasid poeti ta pagulaspäevil...

„Millega astun nüüd järeltuleva soo ette?“ mõtles poet, „kas ainsa looga Tarielist?“

Mälestus „Vephis-tkaosanist“ nagu kainestas teda. Ta ajas end sirgu:

„Ei too meile kasu kurvastus, on asjatu pisarate valang.“

Ent siis kibedus valdas teda taas. Kui palju õnnetusi oli juba langenud ta kaela! Võib-olla oli Tšiaberil ja Tamtal õigus? . . . Ei, pigem minna kõrbe, ekselda mägedes ja orgudes, toita end metsloomade lihaga, kui murda truudust endale!

Šota sõnas:

„Kas tõesti jätavad mind maha mu taltsutamatud tungid — ja ma ei suuda enam sütitada nende leeki ka mujal — lohutada neid, kes on usu kaotanud, manada nende näole kibedate pisarate asemel rõõmsat naerast? Ei, mu usk ei jäta mind maha ! . . . Ma jään rahva juurde! Kaugele minust kurbus, kibedus ja kahtlused!

Ja ta vaatas linnale.

★

Kogu Isani oli valgustatud tuledega. Seal oli nõupidamine. Šota oleks ka nüüd pidanud olema lossis — kas ta siis ei saanud selleks käsku kuningatar Tamaralt?

Õövaikususes kostis rohutirtsu siristamine. Poeet naeratas. Jäi kuulutama.

„See on esimene öölaulik. Ta ju võitleb oma olemasolu eest. Võitlus, võitlus on ka minu pärisosa! Läki siis lossi ning võidelgem!“

Ja jooksis trepist alla.

Kui talle hobune ette anti, vaatas ta üles: taevast säras tähtedes. Kuu tõusis üha kõrgemale ja kallas maailma oma pehmet valgust.

Pea kohal aga laius kuplina —

Lahke, sinav kodutaevast,
hüvede ja rõõmu läte!

Kangelane tiigrinahas

Algstroofe eessõnast.

Kiitkem taevavõlvi loojat, inimkehha hinge toojat,
kelle hingepuuted soojad selle ilma rajand meil! ...
Otsatu on meie ala, kõikjal tuum on peidus sala,
igäühe murepala ilmneb selgelt tema teil!

Sina, kelle mõtiskelu määrand ahastaja pelu,
kingi mulle lembeelu — saagu suureks armupiin! —
kingi mulle selle hurma, millel iial pole turma,
mille lauldes peale surma teise ilma kaasa viin.

Lõvi, kelle kannul üha mõök ja piigi lõikav müha
ja Tamari vaadet püha, kelle huul on kui rubiin,
tema pikki juukselõngu ja rubiini hõrkjat hõngu,
sädelust all ripsme võngu laulus ülistan ma siin.

Ei see lihtne tundevalang — tüütav meelitaja halang:
kiirgab ülistusepalang nagu ehalõõmus vool.
Õilsa vaimustuse hooga, sõna, pärlendades vooga!
Alustan ma armulooga. Tabab järelkäijaid nool!

Käsib kuninganna tuju: laulus joonista mu kuju,
juukselaine siidselt sujuv, hambad helkjad pärlikeed
vaadaku su värsist vastu, ulja raidurina astu,
teraskarastusse kastu, rajades uut luuleteed.

Oo, nüüd võimsaid sõnu vaja! Helisegu nende kaja
helfendades üle aja. Toetust leiab Tariel.
Alustades laulus kiitu, mainin vaenuvälja niitu,
kolme kangelase liitu, roopill kelle vastu hell.

Tulgu need, kel lapsemeeli kõlad riivand valukeeli:
siin ma laulan, Rustaveli, südant haarand laulupüüd.
Seni looke laisalt kulges, järsku kaugus kajas julges
värsid teemantviisi sulges. Kuulge muinaslugu nüüd!

See, kes armuulmis tiirleb, elupäikse ümber piirleb;
vastane ta varjus hiirleb. Tark ning uljas, reibas, noor
oma armastust ei jaga, unenäota ta ei maga,
sõnu käsib, muidu aga inimlemb on tühi koor.

Arm! Kus peidus selle algus? Hingest kaob kui paina kalgus,
hoovab imeline valgus, piiramata lembeind.
Ei see lihtne meelte tahe, muutlik, kujuta ning jahe, —
ses on põhiline vahe: kuuldes laulu mõista mind!

Sellest lahus üllas lembus, keda paelub üksnes embus,
kelle trööst vaid sulnis tembus: armu pole valuta,
see, kel hinge vaikselt laskus õndsas tundeilma askus,
see ei karda ühtki raskust, mahajätku talub ta.

Kauge see, kes oma sängis heitleb rahutumas ängis
kergatsist, kes võitleb, mängib, kelle peenutseja silm
maiste naudingute haistel viibib mööduvatel naistel, —
üllas armastuse paistel — hinges piinade maailm.

Armust lõõmav, tormlev, peatu üksnes siis on tundeis veatu,
kui ta kuuldustel ei peatu, kurja keelepeksu neab.
Argimured nurka visand, tõttab teelt, kus hulgad kisand,
vähe väärt ta silmis isand: teda arm vaid kütkes peab.

Muus ei näe ta eluviita, talub piinu, tuleriita.
Taandub üksindusse siit ta, valind sõbruks põlispuud.
Vaikib hing ta murerohke vallandades valuohke
seal ja meenutades lohke armsal näol ja hella suud.

Kes võiks olla nõnda pime, et ta reedab kalli nime?
See on hingele kui ime, millest mõeldes tummub keel.
Kangelane naist ei tauni — tõstab lemmetari auni
valitseda stroofis kaunis, armu armastab ta meel.

Puudutades päeva eeli helisevaid luulekeeli,
laulu lõin ma, Rustaveli, hauda viib mind armuhurm.
Sattusin ma ränka ohtu: hingehaaval pole rohtu,
üksnes imb võib tuua lohtu, või mind piinust päästab surm!

.....

Tõlkinud Jüri Šumakov

SEITSE GRUUSIA LUULETAJAT

TEATMELISI MÄRKMEID

Gruusia kui igivana kultuuriga rahva luule on väga mitmepalgeline ja laiahaardeline. Allpool piirdume ainult teatmelise materjaliga nende gruusia luuletajate kohta, kes on esindatud käesolevas numbris.

Šota Rustaveli tundmatuks jäänud elulugu asendab poem „Kangelane tiigrinahas“. Võib-olla just seetõttu, et Gruusia suure poeedi elu on jäänud peaaegu tundmatuks, on rahva kujutus tema isiku ümber loonud legendi ja pärimuse, mis kokkuvõttelikult on kajastatud selles numbris toodud Šalva Dadiani novellis „Poeedi päev“.

Šota Rustaveli ilmus oma rahvale ajastul, mil Gruusia piirid laiusid Mustast merest Kaspia mereni ja Põhja-Kaukaasiast Pärsiani, Azerbaidžani ja Erzerumini. See oli XII sajandi kultuuriküllane Gruusia!... „Kangelane tiigrinahas“ kajastab maa õitsengut. Poemi tegevustik haarab enda alla poole maailma — Hiinast ja Indiast Atlandi ookeanini ja Aafrikast Kesk-Aasia Turaanini. Vastavalt sellele ainulaadsele geograafilisele avarusele poemi tegelased pärinevad väga mitmesuguseist rahvusist.

Legendi, mis jutustab, et Rustaveli on saanud kreeka hariduse, kinnitab poem „Kangelane tiigrinahas“, milles on leidnud väljenduse autori kreeka filosoofia põhjalik tundmine. Samuti on Rustaveli, otsustades ta kuulsa teose järgi, hästi tundnud iraani ja araabia kultuuri. Nii sisaldab „Kangelane tiigrinahas“ rohkesti osundusi Firdoussi, Fahr-ed-din-Gurgani, Nizami jmt. töödest.

Rustaveli maailmavaadet iseloomustab panteism; selles ta eraldub oma Lääne kaas-aeglasist, kes ei suutnud vabaneda keskaegse kiriku mõjust. Selle panteistliku suhtumise tõttu niihästi autor kui ka tema poem „Kangelane tiigrinahas“ pälvis tolaeagse vaimlikkonna hukkamõistmist. Isegi mitu sajandit pärast Šota Rustaveli surma, 1714. aastal, suurem osa poemi esimesest trükitud väljaandest oli Gruusia katolikossi poolt tuleriidale määratud.

Rustaveli poemi peamotiiviks on armastus naise vastu. See pole aga armastus tavalises mõistes, selleks et armastada, peab inimene evima kõiki hinge õilisomadusi (need on eriti reljeefselts esile toodud poemi eessõna kaheksandas stroofis). On iseloomustav, et Rustaveli nimetab armastajat arabiakeelse sõnaga „midžnuri“ — armastusele mõistetud. Ent sõprust peab Rustaveli siiski kõrgemaks armastusest. Seepärast kolm poemi peakangelast, Avtandil, Tariel ja Fridan, kaitsevad ja abistavad üksteist ennastsalgavalt. Nagu iga surematu luuleteos on ka „Kangelane tiigrinahas“ tõlkes raskesti ülekantav teise keelde, eeskätt juba vormiliste ja keeleliste eriomaduste tõttu.

Nõnda nagu Homeros on Hellase, Cervantes Hispaania, Dante Itaalia, Shakespeare Inglismaa, Puškin Venemaa, nii Rustaveli on Gruusia suurvaim.

Suur vahemaa eraldab Šota Rustavelit A. Tšavtšavadzest (1786—1846), N. Baratašvilist (1816—1845) ja G. Orbelianist (1800—1883). Kuigi nimetatud poeedid ei kuulunud ühtegi

rühmitusse, on nad tuntud gruusia romantikutena. Nende eluaeg langeb ühte romantismi õitseajaga Lääne-Euroopas ja Venes. Ometi erineb gruusia poeesia romantism tunduvalt näit. saksa romantilisest koolist. Gruusia romantikutele on võõras ülemaine ja usuline müstitsism. Kartmata kokkupuuteid tõelikkusega, nende elutaju on täisvereline ja mitmepalgeline, nende luule põhitoon on optimistlik; selles puudub vabatahtlik keeldumine elurõõmudest, isikliku maailmavalu ülistamine.

Sotsiaalsed motiivid nende töödes omandavad suure osatähtsuse. Määratu vabadusejani ühendab neid luuletajaid Shelly ja Byroniga. Gruusia luuletajate patriotism ei ole kantud kitsas-rahvuslikust vaimust; talle on omane üldinimlikult humaanne joon.

Vanima gruusia romantiku A. Tšavtšavadze luule käsitlusaineks on samuti armastus. Poet jätkab siin suurte idamaa luuletajate Hafese ja Saadi traditsioone. Tšavtšavadze elurõõmufilosoofia on väga inimlik ja mitte üksnes Idamaa kultuurkonnaga tihedalt seotud. Selles kajastub Puškini ja XIII sajandi prantsuse parimate liürikute suhtumine isiksusse.

Tšavtšavadze noorema kaasaeglase G. Orbeliani loomingul on mõningaid ühiseid jooni esimese luulega. Elurõõmufilosoofia oli selle poeedi juures mitte üksnes kirjanduslikuks teemaks, vaid ka elutõigaks. Ent oma epikuurliku eluviisi juures tundis Orbeliani suurt huvi lihtrahva vastu. Selle tagajärjel poet võttis oma luulesse sugemeid toial kirjanduses valitseva piduliku stiili tõttu põlatud linnarahva keelepruugist.

N. Baratašvilit, gruusia romantikute eredamat kuju, nimetatakse gruusia kirjandusloos Gruusia Byroniks. Tema aeg kujunes juba peale 1832. aasta Gruusia äpardunud vabanemiskatset. See oli aeg, mil Gruusia ühiskond kannatas oma lootuste nurjumisest. Olles läbini romantik, Baratašvili näeb aga ka üle õnnetuste oma rahva helgemat tulevikku. Baratašvili loodusthingestav liürika on teataval määral suguluses F. Tjutševi panteistliku luulega.

Minnes üle „Viisnurgas“ avaldatud kaasaegse luule juurde, tuleks kõigepealt mainida G. Leonidzet, kes on praeguse Gruusia väljapaistvamaid esindajaid. Leonidze on andekalt kajastanud Nõukogude tõelikkust. Hästi tuntud on ta J. V. Stalinile pühendatud poeem „Juhi lapsepõli“, mille alguses mainitakse kogu inimsoo ajaloo kestel esinenud tähtsamaid vabadusliikumisi. Jõudes kaasajani Leonidze lausub: „Stalini käed lõpetavad maailma täiuslikuma hoone kupli.“

H. Abašidze ja G. Abašidze on alles noored talendid. Nad on kasvanud ning kujunenud nii ideeliselt kui ka loominguliselt revolutsiooni tähtsamail võiduaastail. Püüdes oma luules kujutada kaasaega, luues esileküündivaid poliitilisi luuletusi, nad on üheaegselt omapärase värvinguga poeedid. Oma inspiratsiooni nad ammutavad sageli gruusia rikkalikust rahvaluulest, seda tuumastades ja ümber kujundades.

Nad imetlevad oma sünnimaad — ülikaunist Gruusiat, on uhked NSVL võitmatu vägevuse üle, armastavad elu kogu selle mitmepalgelisuses ja on sügavalt andunud rahvaste sõpruse ideele.

Nõukogude Kirjanike Liidu, Šota Rustaveli poeemi ja valikkogu „Noored gruusia luuletajad“ eessõnade andmeil.

Väikelaps

Mull' meeldib väikse rõõmus pajatns,
kui oma lapsekõnet sädistab,
on magus tema hääle lajatus,
kui vanemate kätel kädistab.

Tall' — kogu maailm teda kummardab, —
vaid ema heldimus on sarnatu,
ta hellitatu muudkui naeratab,
on kõigile ühtmoodi kartmatu.

Tall' võõras veel maailma kannatus,
ei tunne kire piina lõõmu ta,
ta väikse elu-olu mannetus —
sest kingib vanemaile rõõmu ta.

Noh, mis siis, seni aina leeluta,
aeg sinule veel lingu seadmata,
veel oled vaba, rõõmus keeluta,
maailma viis veel sulle teadmata.

Tõlkinud M. Under

GEORGI LEONIDZE

Poedile

Ainult sulle su maa seda sosistab:
Aeg sul sonivaks venind, aeg tühine;
rimab tantsuhoog, mühab laul kui voog —
ei sa tantsi, ei lauluga ühine.

Sinu aeg, see on jutustus noorusest.
Miks siis ranges värss, vaevalt alatud?
Värss ja noorus on üks, nad ei erine,
nad on ühes valamus valatud.

Šota Rustaveli portree

XVII s. miniatuur

L. Gudiašvili

Illustratsioon gruusia rahvuseepose juurde

A. Kordzaja

Tsitrussid
Üäljaõmbulus (1937)

Š. Maradašvili

Kivireljevid

Mattub laulu su süda, siis värsihein
lämbub eos, elu rütmis ei põksata.
Ülim tunnus ses: tugev noorus, kes,
justkui kiiver pääs, ei nõksata.

Üksnes seda me kiidame kauneimaks,
milles küpsnud jõud voolab külluses:
vilju, viinapuid, laineid ääretuid,
naist, kes ilutseb noores ülluses.

Oled vastutav oma aja eest:
sõna kuulina märki sul sattugu.
Iga morn poeet olgu halvaks peet,
oma sõnade tuhmusse mattugu.

Kõik, mis liigub, mis hingab maa avaraül teil,
kõik, mis silm leiab elavast viivust:
särav pilvejoom, leht ning inimloom —
ootab värsside naervat riivust.

Otsib värssi sult kärsitul mürinal
tuhat jõge, mis sõnatuks salatud. —
Värss ja noorus on üks, nad ei erine,
nad on ühes valamus valatud.

Tõlkinud Ants Oras

Pilvi lendleb hääletult
kõike kulda loorides,
kaob värss — ja jäljetult
kõik, mis olnud nooruses.

Pisarate kaaslasteks
halle juukseid kiharais,
nõnda taltub laini peks,
mis kord voogas vihureis.

Ei tall' seisa! karju sa,
asjatu su huige.
Kaob koos puu varjuga
päeva süametuige.

Milleks värssi taastada?
Päiksest olen ilma ma.
Noorus luule kaaslanna —
las ta kaob koos pilvega.

Murtult maas sa hääletult,
helasid, kuis soovisid.
Kaob värss — ja jäljetult
kõik, mis olnud nooruses.

Tõlkinud Marie Under

G. ORBELIANI

★ ★
★

Näen, närbub roos ning leluks tuultel
ta helberead, ent hõiskab meel,
kui peatub pilk su naervail huultel
ja huultest paistval pärlikeel!

Arm vajab iha värsket iili,
et puhkeks õitsele ta rõõm,
või muidu nagu mattund müli
nõrk tuluke tal kustub lõõm.

Näe, Niina haarab kinni roosist,
kuid õelge, kes mul selgust toob,
kas Niina hingab lõhnu roosist,
kas võlut roos ta hõngu joob?

Kui ööbik lauldes roosi ihkab,
kas tõesti neile kahele,
kes ööst nii joobund, tulla tihkab
julm vares ilgelt vahele?

Tõlkinud Ants Oras

GRUUSIA KUNSTIST JA KUNSTNIKEST

JULIUS GENSS

Gruusia kunstil on pikk ajalugu. See on arenenud ühelt poolt pärsia kunsti mõjutusel, mis ilmneb gruusia miniatuuris, raamatuillustratsioonis ja ka portreekunstis, ja kannab teiselt poolt bütsantsi mõjutuste jälgi, eriti freskomaali alal. Välismõjutuste kõrval on gruusia kunstis kogu selle ajaloo kestel märgatavad tugevad rahvuslikud jooned nii arhitektuuris, maaliskunstis kui ka skulptuuris. Neid jooni võib jälgida ka muistseis freskodes, mis on säilinud Gruusias IX sajandist alates, ja XVIII ning XIX sajandi maaliskunstis, eriti portreekunstis.

Feodaalajal kõrgel tasemel olnud kunsti arengule järgnes seisak XVIII ja XIX sajandi alguses. Ühes Vene võimu valitsemahakuga tungivad kunstisse Gruusia kultuurilis-ajaloolistele ja taidelistele traditsioonidele võõrad mõjud. See osa gruusia aadlist ning aristokraatiast, kes leppis Venemaa ülemvõimuga, hakkas vahendajaks vene mõju tungimisel kunstisse.

Gruusia kunstnikud saavad hariduse vene kunstiakadeemiais. Nende tegevus piirdub peamiselt portreemaaliga, tellijaid annab gruusia aristokraatia. Portreed kannavad varemale epohhile omaseid skemaatilisuse ning dekoratiivsuse jooni; neid käsitletakse pinnaalalt ja pealiskaudselt.

Selliseid portreid on säilinud palju, terve rida XIX sajandi portreid esitati 1937. aasta näitusel, mille korraldas üleliiduline kunstiasjade komitee Tretjakovi galeriis Moskvast.

Üheks uuemaegse gruusia kunsti silmapaistvamaks esindajaks on Niko Pirosmanišvili, andekas iseõppinud kunstnik. Tema aineiks olid mitmed Gruusia elu avaldused, mida ta käsitles haruldase lihtsuse ning naiivsusega. Tema primitiivsus langes ühte Henri Rousseau primitiivsuseharrastamisega prantsuse kunstis. Gruusia kunstiteadlased tegid Pirosmanišvili kunstist erilise kultuse, mida soodustas ka tema ilmne talent. Nende ridade kirjutaja, külastades Pirosmanišvili teostega täidetud saali Tbilisi Riiklikus Muuseumis, langes ise tahtmatult selle kunstniku otsekoheuse mõju alla, millele mitte vähe kaasa aitas atmosfäär, mis ümbritseb ta tüübilist boheemlaseelu, mille laulikuks ta oli kunstis.

Pirosmanišvilit ei huvitanud perspektiiv, proportsioonid, ta lihtsustas kõik maalikunsti vormilised võtted, teadmata või soovides mitte teada maalimise ega joonistamise tehnikat. Kuid seejuures õnnestuvad tal vahel haruldaselt veenvad ja samal ajal imestusväärset lihtsust maalid, nagu „Tütarlaps õhupalliga“, „Kojamees“, pildid loomade elust, grupikompositsioonid jm.

Niko Pirosmanišvili kuulutati oma epohhi algupäraseimaks ning suurimaks kunstnikuks, ja rida kunstnikke järgis temale samal formalismi teel. Üheks nende tendentside eredaimaks kandjaks ning moderniseerijaks oli oma kunstilise tegevuse algperioodil ordenikandja Lado Gudiašvili, kes on tüübiline retrospektiivse stilisatsiooni esindaja, andekas joonistaja suure dekoratiivsuse vaistuga.

Gudiašvili revolutsioonieelse perioodi temaatika haarab peamiselt boheemlaste elu. Kui Niko Pirosmanišvili oli primitiivne, siis Gudiašvili moderniseeris liialt oma kunsti. Tema kujutuses omandavad inimesed ebaloomlikke hoiakuid, tema looming areneb kummalistes moonutatud joontes. Kogu ta maneeris tundus mingit ebatervet õhkkonda. Kunstnikku päästab ta rikas fantaasia, ta loominguline intuitsioon, oskus joonistada.

Viimase kümneaastaku kestel kunstnik püüab värskendada oma ainekku. Intervjuus, mille Gudiašvili andis ajalehe „Nõukogude Kunst“ kaastöölisele enda Moskvas viibimise ajal eelmainitud näituse puhul, ütles ta: „Muidugi, minule minevikus kunstikriitika poolt esitatud süüdistused olid osalt põhjendatud. Osutused formalismile minu teostes aitasid mul teatud määral viimaseil aastail loominguliselt ümber orienteeruda.“ Kunstnik selgitab oma stiili: „Minu aineks, ideeks, mis mind valdab, on gruusia rahvusliku stiili otsingud, vanade kujutava kunsti rahvuslike vormide ja tänapäeva teemade rütmide, Nõukogude Gruusia omapärase uue koloriidi sünteesi taotlused.“

Viimaseil aastail Gudiašvili nihkub ühele esimestest kohtadest nõukogude kunstimaailmas. Tema teosed kajastavad kaasaja elu.

Gudiašvili on ka hiilgav raamatute illustreerija, mille kohta on heaks näiteks ta 34 kartongi-illustratsiooni Šota Rustaveli poemile „Kangelane tiigrinahas“. Rustaveli poeem osutus kunstnikule ammutamatuks varasalveks.

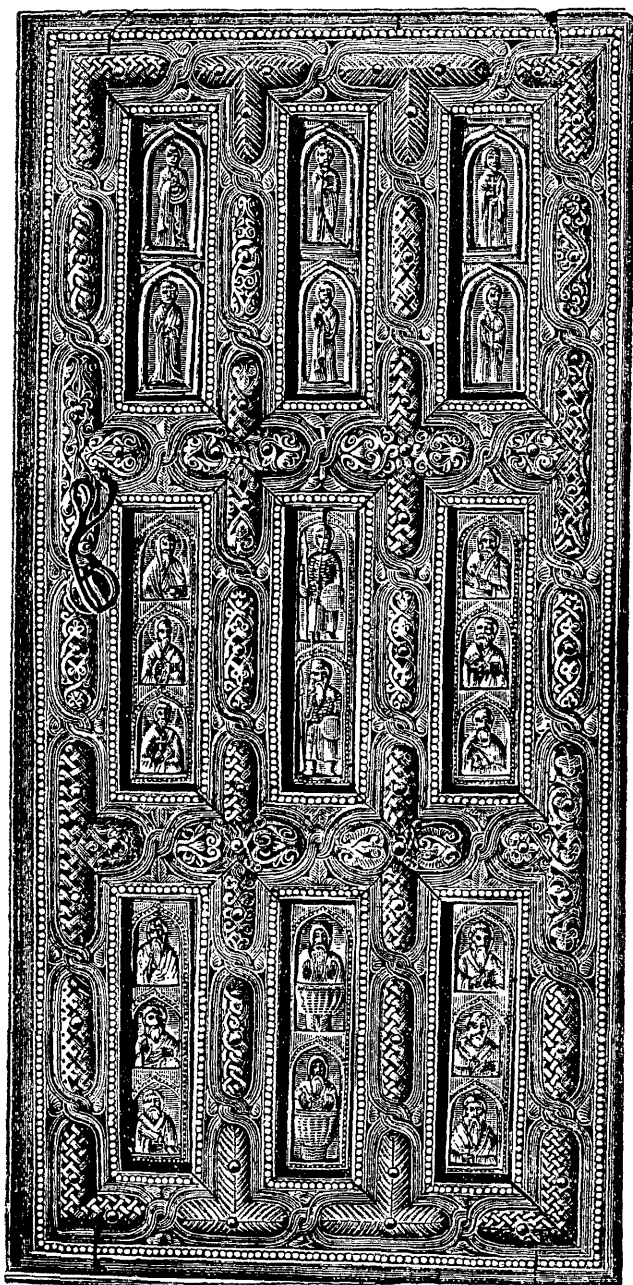
Kui mainitud kunstnike juures on märgata XIX sajandi lõpu prantsuse kunsti elemente, siis David Kabakadze liitub hoopis „vasempoolsemate“ gruppidega ja käib oma loomingus läbi kõik XX sajandi alguse „ismid“. Ta maastikud kujutavad Imeretia loodust, rohelist kindluste ning losside varemetega kroonitud kõrgendikke. Maastikke käsitleb ta üksnes nende dekoratiivsuse seisukohalt ja need meenutavad idamaisi vaipu. Kabakadzet vaimustasid ühtaegu kubism ning konstruktivism. Kokkupuuted teatriga — deko ratsioonide maalimine näidendeile „Ball“, „Hopp-la, me elame“, „Guria-Ninošvili“ — andsid kunstnikule võimaluse luua rea õnnestunud lavapilte.

Nimetatud kunstnike kilda kuulus oma stiili poolest varem ka naiskunstnik-ordenikandja E. Ahvlediani. Ta on kaua aega elanud Pariisis. Ta on oma maalinguis kujutanud vana Tiflisi ja Pariisi, tema endised teosed meenutavad käsitlusviisilt Utrillot. Ta viimne teos oli pühendatud Tbilisi rekonstrueerimisele. („Vaade Tšeljuskinlaste väljakule“).

Rõõbiti Pirosmanišvili, Gudiašvili ja teistega tegutses realistliku kunsti kool, mille parimad esindajad on rahvakunstnik Gogo Gabašvili (1863—1936) ja töösangar ordenikandja Mose Toidze.

Gabašvili oli gruusia kunstilise realismi rajaja, ta jätkas rahvalikke traditsioone kunstis, kasvatas üles terve plejaadi praegu töötavaid kunstnikke. Ta kujutab gruusia rahvast ja selle ajalugu. Oma piltides on ta andnud galerii tüüpe ja rahvaelu stseene. Evides palju ühist kunstnik Vereštšaginiga, erines ta viimastest oma ereda värvikuse ning koloriitsusega. Ühtlasi valitses ta suurepäraselt joonistustehnikat. Tema loomingule on karakterised ta varajane Samarkandi-süit, näit. „Turg Samarkandis“ (1897), ja tore piltide sari hevsuri suguharu elust: „Hevsurid pidupäeval“ (1899), „Purjus hevsur“ (1899), milles kajastub rikkalik rahvaelu. Ta on loonud unustamatuid inimkujusid. Gabašvili isikus saavutab gruusia realistlik maalikunst oma kõrgeima õitsengu.

Vanemast generatsioonist on nimetada niisama tüse kunstnik Mose Toidze. Ta on täitsa vaba romantikast, ta pildid on elulised ning realistlikud. Pärast revolutsiooni lülitus

Tšuguli puunikerdustega uks XII—XIII sajandist

kunstnik uue Gruusia sotsialistlikku kujundamisse, pöördudes esimeste hulgas revolutsioonilise ainekute poole, näit. „Seltsimees Stalin vestlemas talupoegadega Tshaitubos“ (1931). Ta viimne teos „Õnnelik elu“, maalitud 1936. aastal, on võitnud teenitud menu.

Vanema põlve silmapaistvaks esindajaks oli samuti A. Mrevlišvili (1866—1933), kes oskas teistest enam läheneda talupoegade igapäevasele elule, anda sotsiaalset iseloomustust ja näidata õigesti ning veenvalt oma ajajärgu karmi tõde. Ta teosed on täis protesti tsarismi, pärisorjuse, ametnike omavoli vastu. Ta annab eredaid sotsiaalseid tüüpe piltides „Madal plank“ (1901), „Kantseliseis“ ja „Maksunõudja“.

Peame mainima veel 1917. a. surnud A. Beridzet ja vanemasse põlve kuuluvat V. Sidamani-Eristavit, kes oli liitunud grupiga „Mir iskustva“ ja kajastanud seda voolu gruusia maalikunstis. Tolle aja kohta on iseloomustavad ta maalid muistse Gruusia elust, nagu näit. „Tsaarina Tamara“. Kunstnik on praegu rakendunud maa sotsialistlikku ülesehitustöösse, ta maalib pilte „Punane ratsavägi“, „Seltsimees Stalin naftatöölise miitingul Bakuus 1908. a.“ Kunstnik on saavutanud silmapaistva koha gruusia maalikunstis.

Vanade kunstnike kõrvale on võrsunud rohkearvuline noorte generatsioon. Seda on soodustanud 1922. a. Tbilisis asutatud Kunstide akadeemia, kust on tulnud noorus, kes kõigi kujutavate kunstide alal on end maksma pannud, omandades kindlalt vanema põlve kunstilise päranduse ühes ta realistliku kunsti traditsioonidega.

Suurim tähendus tänapäeva gruusia kunsti arengus oli näitusel, mis oli pühendatud bolševistlike organisatsioonide ajaloolle Taga-Kaukaasias.

See näitus kinnitas, et gruusia kunstnikud on parimini kujutanud Stalinit kui bolševistliku liikumise juhti Kaukaasias. Terve rida noori kunstnikke tõusis selle näituse kaudu esile, nii näit. U. Džaparidze, J. Venhvadze, Apollon Kutateladze, K. Sanadze, S. Nadareišvili ja J. Taidze. See näitus valgustas seltsimees Stalini revolutsioonilise tegevuse mitmesuguseid etappe. Selle suure töö kaudu gruusia kunstnikud tõusid kõrgemale astmele realistliku kunsti arengus.

Kaasaja gruusia skulptorite seas tuleb esikohal nimetada rahvakunstnik Jakob Nikoladzet, impressionistlike voolude esindajat skulptuuris, Rodini õpilast. Tema mälestusehitused ehivad Tbilisi tänavaid ning väljakuid. Tema poolt on loodud ka mälestussammas läinud sajandi keskpaiga suurimale kirjanikule I. Tšavtšavadzele ja kirjanik I. Ninošvilile (1859—1894). Ta viimase aja töist paistavad silma Lenini ja noore Stalini rinnakujud.

Vanemast põlvest on aukoht Nikolai Kandelaki päralt; see Akadeemia professor on tuntud oma skulptuuriga „Halastaja-õde“ ja mälestussambaga revolutsionäär Elbekadzele. Tema töis tundub nii Rodini kui Mailloli mõjutusi. Üks ta viimaseid töid on sportlase-ordenikandja Josiliani büst.

Nende meistrite kõrvale on võrsunud noorte plejaad: Kote Merabišvili — võitis tähelepanu Stalini rinnakujuga 1905. a., tema idee järgi on teostatud monument Rustavelile, püstitatud Tbilisis. Rahvuseepose autorit Rustavelit on jäädvustanud suurepärase büstidega V. Topuridze ja rahvakunstnik J. Nikoladze. Ruben Tavadze on loonud tunnustust leidnud büsti Kirovist; Vano Pataridze on kuulsaks saanud oma Lenini-büstiga, mis on loodud kahte liiki marmorist; järgnevad S. Mikatadze, V. Topurja ja G. Sessiašvili, kes töötavad monumentaal-dekoratiivskulptuuri alal.

Skulptorina, graafikuna ja teatrikunstnikuna on esile tõusnud naiskunstnik *T a m a r a A b a k e l i a*, kes lõpetas Kunstide Akadeemia Nikoladze õpilasena. Nõukogude piirivalvuri kuju on loonud skulptor *Siharulidze* oma teoses „NSVL eest valvel“.

★

Gruusia kunstikäsitöö alged ulatuvad muistseisse aegadesse ja selle töö tooted on Idas ammu kuulsad oma tehniliste saavutuste ning kunstilise täiuslikkuse poolest. Selles suhtes on Gruusial erakorraline kultuuriline pärand nii arvu kui omaduste poolest: metallitööd — stantsimine, kuld- ja hõbekirjamine, filigraan ning email, kivi ning puusse graveerimine, keraamika, väljaõmblused, vaibakunst jne.

1937. a. mais Tbilisis avatud rahvakunsti näitus demonstreeris saavutusi kunstikäsitöö kõigil aladel. Suur sotsiaalne revolutsioon äratas uuesti ellu õnneliku vabastatud rahva loovad jõud.

A. Tabunia oma artiklis „Tänapäeva Gruusia rahvakunst („Iskustvo“ 1938, I, lk. 35) kirjeldab selle näituse parimaid saavutusi. Vanima kunsti, metallitöö alal on esirinda tõusnud *H a n d a m a š v i l i*, kes täiuslikult valitseb stantsimise, emaili ja graveerimise kunsti. Ta kooperis stantsimise abil J. Toidze maali „Stalin Riongesil“.

Erilist huvi pakub gruusia kunstiline nais-käsitöö. Selle kunstiharu laialdase leviku tõenduseks on rikkalik terminoloogia nii väljaõmbluse tehnika kui ornamentika kohta. Värvide valmistamise retseptid on säilinud paljudel Gruusia maanurkade naistel. See värvide retseptuur on ammutamatu ja sajanditest läbi pärandatud värvimise saladused annavad meistritele võimaluse luua mistahes toone.

Muistne vaipade tootmise kunst on laialt levinud Gruusia idapoolseis rajoonides. Iga rajoon evib oma armastatud ornamentaalseid motiive; leidub stiliseeritud roose ja põldlilli, leidub ka inim- ning loomakujusid.

Endiselt mitmekülgne on gruusi keraamika. Keerulisimaid sajandeid säilinud vormid, peenekaelalised kruusid, lambid, vaasid jm. tõestavad selgesti rahva loova jõu tühjendamatus ja tagavad gruusia rahvusliku keraamika pikka iga.

Puu ja eriti kivi töötlemises säilitavad ja arendavad rahvameistrid sajandite traditsioone. Kivist väljaraiutud muistsete templite arhitektuurne ornament, mis kujutab keerulisi taimeliste ning geomeetriliste vormide pununguid, leiab rakendamist tänapäevalgi. See on kuulus gruusia punung, mis pika lindina kulgeb mööda chituste fassaade, kaunistades aknaid ja lävesid. On säilinud samas stiilis imetaoliselt nikerdatud uksi.

Rahvaloomingu alal partei ja valitsuse poolt ettevõetud korraldused ja kunstilise pärandi nurimine ning omandamine tagab edasise arenemise ja tõusu rahvakunsti kõigil aladel.

VERISED PÜHAPÄEVAD PETERBURIS JA TALLINNAS 1905. A.

ALEKSANDER LOORING

I

Venemaa töölis- ja talupoegkond ägas 1905. a. revolutsiooni eel raske tsaari, mõisnike ja kapitalistide surve ja eksploateerimise all. Vene-Jaapani sõjas tahtis tsaar lämmatada rõhutud tööliskonna revolutsioonilist liikumist, kuid vastuoksa — sõda kiirendas revolutsiooni.

1905. a. kodanlik-demokraatliku revolutsiooni-laine signaaliks said 9./22. jaanuari sündmused Peterburis.

Tsarism katsus leida abinõusid, et juhtida töölisi poliitilisest võitlusest kõrvale. 1904. a. katsus papp Gapon korrata zubatovlust oma võltstöölisühingute kaudu. (Zubatovluse nimi tuleb sellest, et 1901. a. asutas Moskva kaitsepolitsei ülem Zubatov tsaari siseministri Plehve direktiivide järgi monarhistlikud „töölisühingud“, kus seletati, et tsaar toetab tööliste rahulikke majanduslikke nõudmisi, kui töölised loobuvad streikidest ning poliitilistest nõudmistest ja võitlusest.) Gapon asutas 1904. a. samuti Peterburis „Vene vabrikute ja tehasetöölise seltsi“. Selles korraldati töölistele monarhistliku sisuga loenguid ja propageeriti zubatovlikku taktikat.

3. jaan. 1905. a. vallandati Peterburi suurimas käitises, Putilovi (nüüd Kirovi) tehases neli töölist. Protestiks vallandamisele hakkasid streikima 12 000 putilovlast. Putilovi tööliste streigiga ühinesid kiiresti teiste Peterburi vabrikute ja tehaste töölised, nii et 8. jaanuariks muutus streik üldiseks ja sellest osavõtnud tööliste arvu arvestati 150 000.

Tsaarivõimud otsustasid liikumise otsekohe maha suruda. Provokaator-papp Gapon esitas nüüd oma „töölise seltsi“ plaani, et töölised koguneгу 9. jaan. kõik kokku, mindagu ühises rongkäigus Talvepalee juurde, kus tuleb anda tsaarile petitsoon-palvekiri, kus kirjeldatakse tööliste soove ja hädasid. Sellega tahtis Gapon töölisi revolutsioonilisest liikumisest kõrvale juhtida, kuid mitte ainult seda, vaid ta organiseeris teadlikult tööliste tapmist. See plaan oli ohrankale teada ja koostatud viimase nõuannete järgi. Tööliste õiguslikke nõudmisi ja revolutsioonilist liikumist taheti uputada verre.

Tööliste laialdasemad hulgad ei olnud veel küllalt teadlikud, nad uskusid Gaponi provokaatorlikku nõuannet, et tsaar tuleb rahva juurde, kuulab ära nende hädad ja rahuldab need. Palvekiri esitati tööliste koosolekule. Seda arutati koosolekul, tehti ühtlasi muudatusi ja parandusi. Neil läbirääkimiskoosolekuil esinesid sõnavõttudega ka bolševikud, kes katsusid töölistele selgitada, et tuleb loobuda rongkäigust tsaari juurde, et vabadust ei saavutata palvetega tsaarile, vaid see saavutatakse revolutsioonilises võitluses. Tööliskadadel oli veel usku tsaarisse. Kui ei suudetud töölisi rongkäigu mõttest loobuma sundida, siis võeti petitsooni bolševikkude poolt ometi rida poliitilisi nõudmisi. Need nõudmised olid järgmised: sõna- ja trüükivabadus, töölisühingute vabadus, Venemaa

riigikorra muutmiseks kokku kutsuda asutav kogu, kõigi üheõiguslus seaduse ees, kiriku lahutamine riigist, Vene-Jaapani sõja lõpetamine, 8-tunnise tööpäeva kehtimapanek ning maa mõisnikelt üleandmine talupoegadele.

Tööliste keisrile üleandmiseks määratud petitsioonis oli kirjutatud:

„Me oleme langenud viletsusse, meid rõhutakse, koormatakse üle jõu käiva tööga, meid teotatakse, meid ei peeta inimesteks. . . Meie kannatasime, kuid meid tõugatakse üha sügavamale viletsusse, õigusetuse ja harimatuse laukasse, meid lämmatab despotism ja omavoli . . . Meie kannatus on otsas, on saabunud see hirmus hetk, kus meil on parem surra kui jätkata vaevlemist väljakannatamatuis piinades“ . . .

Pühapäeva hommikul, 9./22. jaanuaril 1905. a. liikusid Peterburi töölised Talvepalee poole, kus tsaar tol ajal pidi viibima. Rongkäigus liikusid töolistega koos raugad, naised ja lapsed. Kanti tsaaripilte, värvilisi kirikulippe ja ikoone ning lauldi sealjuures palveid. Üldse arvestati kogunenute hulka 140 000 inimesele.

Nikolai II aga ei tahtnud ära kuulata rahva petitsiooni, vaid võttis rahuliku relvadeta rongkäigu vastu püssitulega. Kogu Peterburi linn oli jaotatud sõjaväejaoskondadeks, kõikjale oli asetatud politseinikke, sõjaväge, kasakaid. Juba eeslinnade piiril hakkas sõjavägi rahvast tulistama, et neid mitte lasta linna tulla. Teel tehtud takistustest hoolimata jõudis ometi suurem osa töölisi Talvepalee juurde. Noored ja vanad, lapsed ja raugad, nagu nad olid tulnud ühes lippude ja piltidega, võeti aga tsaari poolt kuulidega vastu. Barbaarsed tsaari sõjaväed tulistasid mitte ainult palee juurde jõudnud rahulikke töölisi, vaid isegi lapsi, kes uudishimust aetuna olid roninud Aleksandri pargi puude otsa. Nagu külmanud või jahimehest tabatud linnukesed langesid lapsed puude otsast. .

Kirjeldamata jube oli see pilt. Relvastamata tööliismass katsus laiali joosta, kuhu sai, sõbrad ja tuttavad langesid üksteise kõrvalt, tuli põgeneda üle surnukehade, verega kaetud tänavate. Sõjaväe poolt seal tapetud tööliste arvu arvestati üle 1000 ja haavatute arv oli üle 2000.

„Bolševikud läksid koos töolistega. Paljud neist tapeti või areteeriti. Bolševikud seletasid siinsamas tööliste verega kaetud uulitsail töolistele, kes on süüdlane selles hirmsas roimas, ja kuidas on temaga vaja võidelda.“ Bolševikud kutsusid üles töölisi asuma relvade juurde. Paljud töölised haarasidki relvad ja juba samal päeval ehitati Vassili saarel esimesi barrikaade, et alustada võitlust. Tänavatel toimus kokkupõrkeid politsei ja tööliste vahel. Tänavail kostsid hüüded „Maha isevalitsus! Maha tsaar!“

„Verine pühapäev“ kustutas ka neis töölistes usu tsaarisse, kes seni olid seisnud veel endise aja pimeduse kammitsais. Nüüd oli tööliste selge, et tsaarilt ei saa töölised õigusi paludes, kõik tuleb omal jõul kätte võidelda.

Teade tsaari julmast roimast 9./22. jaan. levis kiiresti üle kogu Venemaa. See tekitas kogu proletariaadis äärmist meelepaha ja protestistreike. Selle sündmuse puhul ei jätnud oma solidaarsust ja kaastunnet avaldamata ka eesti tööliiskond. Suurearvuliselt võttis streikidest osa Tallinna vabrikute ja tehaste tööliiskond. Tallinnas asusid tsaari sõjaväed streike maha suruma relvadega. Sõjavägi tulistas streikijaid ja nad võtsid mõnel pool tarvitusele isegi täägid. Tallinna tööliste seas oli mitu langenut. Need olid esimesed revolutsioonilise võitluse ohvrid Tallinnas 1905. a. Jaanuari lõpul arvestatakse streikijate arvu 440 000-le. See arv on nii suur, et ületab kogu eelmise aastakümne streikijate arvu. Pärast 9./22. jaan. omandas tööliiskumine teravalt revolutsioonilise iseloomu.

Lenin kirjutab 9./22. jaanuari kohta: „Kogu Venemaa proletariaadi poole vaatab nüüd maailma proletariaat palavikulise kärsitusega. Tsarismi kukutamine Venemaal saab pöördepunktiks kõigi maade ajaloos...“ (Teosed, VII k., lk. 81.) Hiljem järgnenud suurte protestistreikide kohta märgib Lenin: „Selles kolossaalsete rahvamasside ärkamises poliitilisele teadvusele ja revolutsioonilisele võitlusele seisnebki 1905. a. 22. jaanuari ajalooline tähtsus.“ (Teosed, XIX k., lk. 344.)

2

Eestis oli üheks verisemaks ja kurvemaks 1905. a. revolutsioonisündmuste päevaks 16./29. oktoober Tallinnas. Kuigi 1905. a. revolutsioon oli nõudnud juba üksikuid ohvreid esimeste streikide puhul jaanuaris, siis oktoobri veretöö Uuel turul oli esimene suurem teadlike tööliste tapmine reaktioonilise tsaarivalitsuse käsilaste poolt — Tallinnas kordus Peterburi jaanuari „verine pühapäev“.

Üldine poliitiline streik, mis puhkes Venemaal oktoobri algupäevil ja haaras iga päevaga uusi linnu ja tööstuskeskusi, laienes varsti ka Baltimaile. Raudteelaste üldstreik leidis Tallinnas otsekohe elavat poolehoidu ja kohalikul raudteel lõpetati 13./26. oktoobril liikumine. Telegraaf Peterburi ja Tallinna vahel lakkas töötamast. Liiklemise katkestamine viis kohaliku valitsusvõimu esindajad meeleheitele, segaduses ei osatud otsustada, kas tarvitada revolutsiooniliste tööliste suhtes kindlat või teha järeleandmisi. Kuberner Lopuhhin otsustas esialgu lavcerivat järeleandmise taktikat tarvitada, astus isiklikult kontakti raudteelastega ja andis tööliste mitmesuguseid lubadusi. Relva ta esialgu tööliste vastu tarvitada ei julgenud, sest ühendus pealinnaga puudus ja suuremad sõjaväeosad olid juba Tallinnast Peterburi saadetud — pealinna kaitseks oodatavate rahutuste puhuks.

Reedel, 14./27. oktoobril puhkes Tallinnas üldstreik. „Dvigateli“ tööliste algatusel lasti kõigis vabrikuis aur välja ja töö jäi seisma. Ka gaasivabrik pandi seisma, nii et öösi valitses linnas täielik pimedus. Pimeduses lõhuti ära mõned kauplused ja üksikuid kroonu viinapoodi peksti puruks ja alkohol lasti maha. Et töölistel oli teateid varem toimunud relvade väljajagamisest sakslastele-suurkodanlastele, siis tahtsid ka mõned rühmad töölisi revolutsiooniliseks võitluseks relvastuda. Selleks murti sisse Mayeri ja Suntja relvaäridesse ja võeti seal olevad relvad kaasa. Ajutine Saksa teater ja mõned „halva kuulsusega“ majad süttisid põlema ja põlesid maha. Tänavail tekkis kokkupõrkeid rahva ja politseinike ning viimaste abiliste — soldatite — vahel. Kogu öö oli väga ärev.

Suures hirmus ja nõutuses kutsus linnapea järgmisel päeval erakorralise linnavalikogu koosoleku kokku. Volikogu pidas tarvilikuks linnas korra säilitamise suhtes tööliste poole pöörduda — sõjaväe ja politsei peale ei julgenud linnavalitsus enam loota. Alustati läbirääkimisi tööliste esindajatega. Töölised nõustusid linnas korra säilitamist endi hoolde võtma, kui täidetakse järgmised nõudmised: 1) lastakse kõik poliitilised vangid vabaks, 2) kutsutakse sõjavägi tänavailt ära ja 3) saadetakse valitsusele linnavalitsuse poolt telegramm, milles nõutakse täielikku sõna-, trüki-, koosolekute- jt. vabadusi ning rahvaasemike kogu kokkukutsumist.

Et vangide vabastamine ja sõjaväe tänavailt ärakutsumine ei kuulunud linnavalitsuse kompetentsi, siis pöörduti selles asjas kubeneri poole ja saadi mõlemas küsimuses ka

viimase nõusolek. Vangid lasti samal päeval vabaks ja nad võisid õhtul „Estonias“ korraldatud suurel koosolekul sotsiaaldemokraatliku tööliste partei nimel avalikult esineda.

Kui aga tööliste salgad öösi 1/211 ajal linnas enda peale võetud kohustusi täitma läksid, siis selgus, et juba 4 tunni eest oli kuberner lubanud sõjaväesalgad ära kutsuda, kuid need liikusid linnas edasi. Sõjaväesalgad peksid tööliste salgad läbi — kuberner oli jätnud täitmata oma lubaduse sõjaväe tänavalt ärakutumise asjas.

Pühapäeva, 16./29. oktoobri hommikul kogunes arvukas hulk töölisi jälle Lausmanni heinamaale suuremale koosolekule. Koosolekul arutati linnakaitset, eelmisel ööl olnud vahejuhtumeid sõjaväepatrullidega jt. küsimusi. Selgus, et eelmisel päeval ei ole vabastatud kõiki poliitilisi vange (nagu hiljem selgus, olid mõned vangid varem Peterburisse saadetud ja neid ei saadud siis vabastada; seda töölisel muidugi ei teadnud). Nii linnakaitse kui veel kinniistuvate vangide vabastamise küsimuses saadeti jälle delegatsioon läbirääkimisi pidama. Et esindajate tagasitulek viibis, otsustati liikuda rongkäigus Uuele turule, et seal läbirääkimiste tulemusi teada saada. Töölistega liitus ka väga palju uudishimulikke ja nii tõusis Uuel turul ootajate arv mitme tuhandeni.

Samal ajal olid linnavalitsuse esindajad kubeneri juures läbirääkimisi pidamas tööliste nõudmistele ja sõjaväe ärakutumise asjas, millist lubadust kuberner varem ei olnud täitnud.

Samal ajal kui töölisel ja rahvahulgad Uuel turul ootasid ja kubeneri juures peeti läbirääkimisi, ilmus aga turule umbes 70 soldatit Dvinski ja Onega polkudest kapten Nikolai Mironovi juhatusel.

Hiljem N. Mironov jutustas:

„Oma rooduga Uuele turule mineku käsu saanud ta polguülemalt, sest see kuulnud, et demonstratsioonidel sünnitatakse korratusi ja lõhkumisi ning need tuleb laiali ajada. Jõudnud Uue turu ääre, seadnud ta oma roodu ritta ja käskinud rahval mitmel korral laiali minna. Rahvas aga pole ta käsku kuulnud ja karjunud üldises kätas vastu ähvardusi. Sel ajal asunud turul veel reapoed ja sealt poodide vahelt lastud korruga mitu pauku püstolist sõjaväe peale. Üks sealt poolt lastud kuul läbistanud ühe reas seisva vabahtliku mütsi“. („Päevaleht“ 1930 nr. 299.)

Nii põhjendas kapten Mironov hiljem rahvahulkade tulistamist. Tolleaegne politseimeistri abi Bahtjev, kes ka laskmise juures viibis, kirjeldas olukorda järgmiselt:

„Ohvitser (s. o. kapten Mironov) tulnud kohe Bahtjevi juurde ja öelnud, et kindral (Voronov) läkitanud ta siia rahvakoosolekut laiali ajama. Seepeale tähendanud Bahtjev, et kõrgem politseivõim koha peal on alles tema käes ja ta läheb pristavi abiga ja ajab koosolijad ise laiali, milleks ta siia tulnudki. Kui ta aga turgu viie minuti jooksul inimestest tühjaks ei saa, siis annab ta võimu ohvitserile üle, talitagu siis see enda äranägemise ja Voronovi käsu järgi. Enne tule avamist aga pidi rahvast hoiatama, lastes signalisti pasunat puhuda ja trummimehi trumme põristada.

Peale seda jutuajamist Bahtjev joosnud kohe Krickiga (pristavi abiga) sõjaväe juurest rahva poole, et käskida neid laiali minna. Vaevast aga saanud nad mõne sammu edasi joosta, kui Krick haaranud järsku kinni Bahtjevi käsivarrest ja käskinud tagasi vaadata. Bahtjev vaadanudki kohe tagasi ja näinud, et kõigil soldatitel olnud juba püssid tule avamiseks palges. Instinktiivselt joosnud nad Krickiga püssiotste eest kõrvale, kui käinudki mitu kogupaugu prahvangut üksteise järele... Mis edasi sündinud, olnud nõnda

kole, et seisvat veel meeles hauaski. Oiged ja haavatute röökimised lõiganud läbi luust ja lihast...

Bahtejev pole kuulnud ühtki pauku (rahva seast lastavat), kuigi seisnud sealsamas juures. Sama kinnitanud talle oimalt poolt ka pristavi abi Krick.“ („Päevaleht“ 1930 nr. 301.)

On iseenesest selge, et mõne minutiga ei oleks saanud mitme tuhande pealist rahvahulka laiali saata ja ka mingid hoiatussignaalid ei oleks aidanud. Kuid veel enam, ka mingeid hoiatussignaale ei antud, vaid avati otsekohe tööliste peale tuli.

Raske oleks kujutada seda pilti, mis sündis siis Uuel turul. Laseme jutustada kaasaeglasil-pealtnägijail.

Ajalehe „Undised“ kaastööline kirjutab:

„Ilm läks juba pimedaks. (Kell oli pool 6. A. L.)

Korruga hakkas hirmus pragin.

Ühed langesid haavatult ja surnult, teised heitsid ise maha. Kuid püssipragin kestis vahetpidamata mitu minutit veel edasi. Eluga pääsemise lootust ei olnud vist kellelgi, sest ühtejärgi edasi kestev püssilaskmine sundis arvama, et siin viimne kui üks inimene taetakse ära tappa. Mul oli teada, et laupäeval 2 kuulipildujat sõjalaevade pealt maale toodi; nüüd arvasin, et üks nendest tööle oli pandud — nii sage oli tuleandmine. Oigamisi, ägamisi, rõgisemisi kuuldus igast küljest.

Loomusunnil algas põgenemine. Karta oli, et soldatid elusse jäänud inimesi tapma tulevad...

Laternapostist, mis kesk rahvakogu oli, oli minu seisupaik sammu 10—15 hommiku pool. Soldatid lasksid õhtu poolt. Nad olla seal poolringis seisnud, nii et nad koosolijad risttule alla võtsid. Kõige rohkem oli laternaposti ümbrusesse tuld antud, nagu sealt surnute ja haavatute läbi selgeks sai. Veel järgmisel hommikul oli seal kõige rohkem verd ja isegi peaaegu hunnikuid maas. Vist loodeti selle läbi kõige enam vihatud inimestest korruga lahti saada. Kuid tuntud vihatud inimesed jäid kõik elusse.“ („Undised“ 1905 nr. 85.)

Milline oli Uus turg pärast tulistamist?

„Peale selle, kui laskmine seisma jäi, oli rahva-koosoleku koht — uus turg — nagu lahinguväli. Hunnikute viisi oli inimesi maas — terved, haavatud ja surnud segi. Sealolijad jutustasid, et laskmine nende tundmise järele väga kaua vältas. Maaslamajad ootasid osalt külma verega, osalt suures ahastuses omale surmavat kuuli. Ümberringi kajas surijate ja haavatute surma-ahastus ja ohkamine. Kui laskmine järele jäi, tõusid paljud haavatud ja terved üles ja katsusid ära minna, haavatud valu tundes, terved imestades, et kuul neid tabanud ei olnud.“ („Teataja“ 1905 nr. 227.)

„Südantlõhestav pilt turul jääb nägijatele küll eluksajaks meelde — vaevalt on sarnast küll ühelgi sõjaväljal olnud. Sääb nutab mees naise ja naine mehe surnukeha juures. Kaks väikest tütarlast on surnult maas, üks teise käest kinni hoides. Isa kárjub meelheitvalt nagu... Sõber püüab sõpra, vend venda otsida ehk aidata.“ („Postimees“ 1905 nr. 231.)

Julm veretöö oli toimunud — süütu töötava rahva veri niisutas turukive. Kui palju oli langenud ja palju haavatuid, selle kohta ei saadud tol ajal täpseid teateid, kuid ka hiljem avaldatud arvud ja nimestikud on olnud ebatäpsed ja kontrollimatud.

Et seni pole täidetud veel seda ankohustust, et oleks antud täpne langenute nimestik, siis avaldame siinkohal kontrollitud langenute nimestiku, kuigi ka see nimestik ei ole veel lõplik. Mõningaid nimesid võib veel juurde tulla. Arhiivandmeil langes Uuel turul¹:

JAANI KOGUDUSE I PIHTKONNA SURMAMEETRIKAST:

1. Herjamäe, Karla, Juhani p., 23-a., vallaline, Tallinnast.
2. Kroll, Jaan, Liisa p., 26-a., abielus, Tallinnast.
3. Nülg, Aleksander-Eduard Mardi p., 29-a., lesk, Tallinnast.
4. Orrav, Jaak, Jaagu p., 46-a., abielus, Tallinnast.
5. Peekmann, Jaan, Gustavi p., 20-a., vallaline, Tallinnast.
6. Pritsu, Aleksander-Eduard, Joosepi p., 20-a., vallaline, Tallinnast.
7. Saast, Aleksander-Ferdinand, Aleksandri p., 48-a., abielus, Tallinnast.
8. Tammik, Michael-August, Tõnu-Eduardi p., 30-a., abielus, Tallinnast.

JAANI KOGUDUSE II PIHTKONNA SURMAMEETRIKAST:

9. Duberg, Elias-Eduard, Jaani p., 24-a., abielus, Tallinnast.
10. Mildov, Jüri, Hansu p., 28-a., abielus, Tallinnast.
11. Mõtlik, Juhan, Karli p., 19-a., vallaline, Tallinnast.
12. Pess, Eduard-Johannes, Mardi p., 27-a., abielus, Tallinnast.
13. Pibur, Filip, Joosepi p., 15-a., vallaline, Tallinnast.

KAARLI KOGUDUSE I PIHTK. SURMAMEETRIKAST:

14. Armberg, Johannes, Jaani p., 18-a., vallaline, Tallinnast.
15. Bauert, Alfred-Reinhold, Gustavi p., 19-a., vallaline, Tallinnast.
16. Eddesi, Karl-August, Johannese p., 40-a., abielus, Tallinnast.
17. Gerlet, Aleksander, Ado p., 17-a., vallaline, Tallinnast.
18. Karro, Rudolf-Ferdinand, Jaani p., 19-a., vallaline, Tallinnast.
19. Keba, Tõnu, Jüri p., 46-a., abielus, Tallinnast.
20. Krais, Aleksander-Voldemar, Jakobi p., 24-a., vallaline, Tallinnast.
21. Kruk, Madlena, Priidiku tr., 21-a., vallaline, Tallinnast.
22. Matsav, Rudolf-Nikolai, Pääro p., 17-a., vallaline, Tallinnast.
23. Mitt, Johann, Johanna p., 19-a., vallaline, Tallinnast.
24. Neimann, Evald, Johanna p., 22-a., vallaline, Tallinnast.
25. Preitoff, Jakob, Abrami p., 56-a., abielus, Tallinnast.

¹ Kui avati Uuel turul langenute mälestusmärk, siis ilmus ka koguteos „1905. a. revolutsiooni päevilt“ (Tallinn, 1931). Selles on lk. 15 ja 181 avaldatud 53 langenu nimed ja teatatakse, et 8 langenu nimed on teadmata. See nimekiri on avaldatud ilmselt tol ajal ilmunud „Teataja“ (1905 nr. 227) järgi. Surmameetrikast saadud andmeil on aga mitmed nimed kirjutatud teisiti, kui need on toodud celmainitud allikais. Nii erinevad alljärgnevalt loetelust järgmised nimed: nr. 3 — Nülg, nr. 5 — Beekmann, nr. 6 — Pritsa, nr. 9 — Tuberg, nr. 12 — Pessa, nr. 17 — Erlep, nr. 19 — Keha, nr. 22 — Matsar, nr. 24 — Neumann, nr. 27 — Roos, nr. 28 — Vild, nr. 29 — Urnia, nr. 33 — Vatsen, nr. 34 — Tikker, nr. 35 — Ansmiit, nr. 37 — Karup, nr. 43 — Kiinamägi (?), nr. 48 — Orufeld, nr. 52 — Trummel, nr. 53 — Untenberg, nr. 55 — Vidra.

26. Romberg, Alfred, Emanuel, Jaani p., 19-a., vallaline, Tallinnast.
27. Ross, Rudolf-Georg, Hansu p., 22-a., vallaline, Tallinnast.
28. Vildt, Robert-Ferdinand, Jakobi p., 18-a., vallaline, Tallinnast.
29. Vurma, Otto-Villiam, Tõnu p., 18-a., vallaline, Tallinnast.
30. Vurma, Tõnu, Jüri p., 54-a., abielus, Tallinnast.

PAULUSE KOGUDUSE SURMAMEETRIKAST:

31. Arno, August, Karla p., umb. 20-a., vallaline, sünnik. Kohila?
32. Kaarmann, Anton, Liisa p., 22-a., vallaline, sünnik. Paide.
33. Vatsel, Ferdinand-Rudolf, Kristjan-Gothardi p., 27-a., vallaline, sünnik. „Afer“, surnud saadud haavadesse 17. okt.

PÜHAVAIMU KOGUDUSE SURMAMEETRIKAST:

34. Dikker, Anton, 46-a., abielus.
35. Hansmitt, Johan, Jaani p., 21-a., vallaline.
36. Jalakas, Johannes, 20-a., vallaline.
37. Kamp, Johannes, Madise p., 19-a., vallaline.
38. Kanter, Henn, 30-a., vallaline.
39. Kask, Tiit, Jüri p., 34-a., vallaline.
40. Kesselmann, Peeter, Peetri p., 38-a., abielus.
41. Stolzen, Gustav, Marie p., 31-a., abielus.
42. Korton, August, Augusti p., 24-a., vallaline.
43. Künamägi, August-Friedrich, Hansu p., 16-a., vallaline.
44. Limberg, Mart, 26-a., vallaline.
45. Mill, Karl, Hindriku p., 44-a., abielus.
46. Nikker, Jaan, Tooma p., 38-a., vallaline.
47. Nuia, Hindrek, Jüri p., 26-a., abielus.
48. Ornefeld, Kaarel, Jüri p., 30-a., abielus.
49. Pällo, Aleksander, Vaabu p., 17-a., vallaline.
50. Treimann, Jaan, 34-a., abielus.
51. Trick, Jüri, Jaani p., 37-a., abielus.
52. Trommel, Priidik, Hansu p., 33-a., abielus.
53. Unterberg, Jaakob, Hansu p., 24-a., vallaline.
54. Vahtrik, Minna, Jakobi abik., 35-a., abielus.
55. Viitra, Priidu, Tooma p., 22-a., vallaline.

KEILA KOGUDUSE SURMAMEETRIKAST:

56. Jögger, Johannes, 32-a., vallaline, sünd. Harkus, surn. 23. okt. 1905.
57. Kivvipuur, Hans, 31-a., vallaline, eluk. Maerus, surn. 20. okt. 1905.
„Teataja“ 1905 227, ja „1905. a. revolutsiooni päevilt“ lk. 15 on toodud veel järgmised nimed:
58. Berkovits, Salomon.
59. Busch, Leena.
60. Holkin (Holvin), Sahar.
61. Koormann, August.

- 62. Korjam, Karl.
- 63. Käsper, Hans.
- 64. Mära, Jaan.
- 65. Palmkron, Julius.
- 66. Peterson, Johan.

- 67. Schmidt, Aleksander.
- 68. Schmidt, Johannes.
- 69. Sok(k)ol, Jeremei.
- 70. Varem, Tõnis.

„Kommunistis“ 1940 nr. 97 toob M. Aitsam veel järgnevat langenuite nimed:

- 71. Goldmann (neiu).
- 72. Krug, Mart.
- 73. Peegel, Andres.
- 74. Reimann, Jakob.
- 75. Saar, Gustav.
- 76. Terik, Jaan.¹

Kui palju oli peale surnute haavatuid, seda täpselt ei teata, sest kergemalt haavatud läksid koju ja mitmed neist ravisid oma haavu salaja. Tol ajal avaldati ajakirjanduses ligi 60 nime, kes olid haiglates ravimisel, kuid seni on sageli väidetud, et haavatuid olund paarsada.

Miks teostati see julm massimõrv ja kelle korraldusel see toimus? Kapten N. Mironov oli laskmiseks tegelik käsuaandja, kuid ilmselt ei toimunud see tema enda algatusel, mis nähtub ka sellest, et hiljem ei saanud Mironov üldse karistada, kuigi toimetati juurdlust. Tol ajal oli sõjaväe kõrgemaks ülemuseks kindral Voronov, kes pidi kogu korraldusest teadlik olema. Tallinna võimumehed teotsesid tol ajal meeleheitliku reaktsiooni krampides nagu Peterburiski, sest varem oli Peterburis kleebitud tänavaile kindral Trepovi kuulutusi, et „padrunitest kahju ei ole ja tühje pauke ei lasta“. Et kindral Voronov tuli veretöö eel just pealinnast, siis pidi ta teotsema otseselt kõrgema võimu juhtnõõride kohaselt.

Kuivõrd olid sellest teost teadlikud või kaastegevad kuberner Lopuhhin ja rüütelkonna peamees Dellingshausen, jäi muidugi ajaloole teadmata. Küll aga kõneldi tol ajal, et rahva peale tulistajate seas olnud palju aadlike poegi ja lastud isegi haavlipüssidest. Teati isegi nimetada mõningaid nimesid, kes aadlivõsude ja pastoripoegade hulgast sellest tulistamisest osa võtnud.

Kui linnas hakkas liikuma jutte, et tööliste peale on lastud ka haavlipüssidest mustasajaliste aadlike poolt, siis moodustati haavatute läbivaatamiseks komisjon, kuhu kuulusid arstid G. Köhler, K. Lüüs ja dr. Masing, ja see avaldas järgmise avaliku seletuse:

„Meie, allakirjutanud tohtrid, tunnistame sellega, et oleme 23. oktoobril linnavalitsuse käsul neil inimestel, kes 16. oktoobril uuel turul laskmise läbi kannatanud ja nüüd prii-hospitalis, Dr. Greiffenhageni erakliinikus ja diakonisside haigemajas viibivad, haavu ja vigastusi vaadanud ja sealjuures järgmist leidnud: kõik haavad pehmetes kehaosades ja kontide vigastused on ainult kuulide sünnitatud; üksnes Voldemar Salbergil on haavad, mida csimesel silmapilgul haavlite tööks võiks pidada, aga ligemal vaatamisel selgus, et need haavad on kuuli killukeste läbi sünnitatud, kuna kuul kivi või mõne muu kõva asja vastu killustatud.“ („Uus Aeg“ 1905 nr. 129.)

Enne kui teatavaks sai 17./30. oktoobri manifest, võttis Tallinna linnavalitsus vastu avaliku seletuse, milles nõuti muuseas ka mõrtsukate vastutusele võtmist. Hiljem moo-

¹ Kõiki isikuid ja asjaosalisi, kellel on teateid, eluloolisi andmeid, pilte jne. nende langenuite kohta, või on teatada täiendavaid andmeid langenuite üle, palutakse neid teatada allakirjutanule, aadressil: Kreutzwaldi 12--2, Tartu.

dustati tõesti vastav uurimiskomisjon ja toimetati juurdlust, kuid mingeid tulemusi see ei andnud. Mõrtsukad jäid karistamata, laskjad leidmata.

Tsaarivalitsus ja tema käsilased, kes katsusid julma terroriga revolutsioonilist tööliikumist summutada, saavutasid sellega aga otse vastupidiseid tulemusi. Rahvas hakkas iha enam aru saama, et tsaari ei tule paluda ja temalt õigusi manguda, vaid tuleb oma õigused kätte võidelda. Kui 1905. a. oktoobris ei olnud Eestis laialdasemad tööliste hulgad veel küllalt teadlikud marksistliku tööliikumise taktikast ja sihtidest, siis nüüdsest peale avanesid ikka uute ja uute töötava rahva hulkade silmad. Kui seni usk oli veel paljusid mõjutanud truualamlikkusele tsaari suhtes, siis varsti pärast 16./29. okt. lauldi parodeerides koraali viisil järgmist laulu:

„Nüüd paistab meile kaunisti
ja paugud kuulda selgesti,
sealt Uue turu nurga pealt —
seal rahvas langeb hulvana.
Oh küll on armas vaadata!
Hästi! Hästi! lasta rahvast,
maha vahvast, au ja tänu
kõigile, kel verejānu . . .“

16./29. oktoobri ohvrite veri niisutas pinda, millel arenes hilisemate revolutsiooniliste kude suur kangelaslik võitlus.

16./29. okt. veretöö ohvrid maeti tol ajal tööliste poolt suurte revolutsiooniliste austusavalduste saatel, sest tsaarivõimu käsilased koha peal olid sel momendil „pea kaotanud“. Kuid juba sama aasta lõpul algas julm reaktsioon, isegi lihtne mälestusmärk mahalaskmise kohalt kõrvaldati.

Nüüd, kus eesti töötav rahvas on võtnud võimu enda kätte, ei unusta ta töörahva vabadusvõitluses langenuid.

POLIITILISED VANGID REVOLUTSIOONILISE TEOORIA OMANDAMISEL

JOOSEP SAAT

Hommikul kell 6 anti koridoris vile. Vangid pidid magamisnarid üles tõmbama ja ennast ritta seadma loendusele. Toodi ukse taha tulise vee toober, leib ja silgud. Lasti kongist välja pesemisruumi. Poliitilised vangid kasutasid seda aega, mis oli hommikuse loenduse ja lõunasöögi vahel ja pärast seda kuni õhtuse loenduseni, intensiivseks õppimiseks. Paljudele ei jätkunud sellest ajast. Pärast õhtust loendust oli luba veel naridel pikali olles mõni tund lugeda. Ei ole siis ime, et paljud vangid rikkusid oma silmad. Vangimaja lamp, 15-küünlane, valgustas ähmaselt ruumi, mis oli määratud 15—30 ja rohkemalegi vahialusele. Ühest kongist teise üleviimisel suured lugejad püüdsid saada magamiskoha lambi lähedusse.

Olime tuubitud kitsastesse kongidesse. Kui olid möödunud koosviibimise esimesed päevad, kui olid vahetatud esimesed muljed, mõtted ja läbielamused, asuti täiendama oma praktilisi võitluskogemusi revolutsioonilise teooriaga. See ei olnud aga sugugi kerge. Puudus poliitiline kirjandus. Seda ei lastud sisse. Vangla raamatukogus leidis ainult seiklusromaane ja kodanlikule ideoloogiale vastavat kirjandust. Saime hankida mitmesugustel teedel ka marksistlikku kirjandust, ent see oli enamasti vene- või saksa-keelne. Enamik poliitilisist vangidest oli toodud otse tööpingi juurest ja talurahva hulgast. Neil puudus võõrkeelte oskus. Neil tuli peale teoreetiliste teadmiste õppida ka keelt.

Esimeste kuude jooksul paljud vangid õppisid esperantot. Ka selles keeles me ei saanud ühtegi tõsisemat teoreetilist tööd. Sellepärast läksid keeleõppijad üksteise järel üle vene keele õppimisele. Esperanto õppimine andis siiski teatud meetoodika edaspidiseks võõrkeelte õppimiseks. Töölised, kel kodanlikus korras puudus võimalus koolis käia, õppisid juba lühikese ajaga sõnaraamatu abil lugema vene- ja saksa-keelset kirjandust. Raskem oli õppida neis kongides, kus vangide koosseisus ei juhtunud olema ühtki eelharidusega seltsimeest abistamiseks õppimistöös.

Paljud poliitilised vangid valisid teatud eriaine, mille kallale nad asusid põhjalikumalt. Mõnel oli see juba välja valitud. Näiteks seltsimees Sepre oli juba ülikoolis õppinud majandusteadust. Ta korjas hoolega mitmesugu-

seid arve ja fakte, mis rasketes vanglaoludes oli vähegi võimalik saada, põimis neid kokku ja võrdles. Tema vihik oli arve täis. Seltsimees J. Lauristin oli juba väljas töörahva ajalehtede ja ajakirjade veergudel avaldanud palju vesteid ja lühijutte. Ta jätkas ilukirjanduse harrastamist ka vanglas, kirjutades seal romaani „Riigikukutajad“, ja, nagu kuuldu, olevat tal praegu viimistlemisel teine vanglas kirjutatud romaan „Vabariik“. Paljudel on raske saada kujutlust, mis tähendab kirjutada romaani vangikambris, kus ei tohi olla ühtegi paberitükki peale nummerdatud lehtedega vihiku. Suurte kirjanike elulood jutustavad, kuidas nad kirjutasi oma töid ümber seitse ja rohkem kordi. Vangil puudub aga võimalus oma tööd ümber kirjutada isegi üksainus kord. Väike vihik ei võimaldanud seda. Pidi kohe kirjutama puhtalt. Sageli tuli märkida oma mõtteid salaja hangitud paberilipakatele, et neid hiljem vihikusse kirjutada. Siis aga „rööv“ viis ootamatult välja mitme päeva väärtusliku töö. Võimatu oli üksikuid mõttesähvatusi uuesti restaureerida. Üleminek tuli paratamatult kirjutada reportaaži näol. Peale seltsimees J. Lauristini kirjutasi ka seltsimees P. Keerdo vanglas mitu novelli, millest mõned on juba ilmunud ajakirjades. Ka seltsimees V. Tellingi armsaimaks aineks oli ilukirjandus.

Seltsimees Georg Abelsi eriharrastuseks oli põllumajandus. Ta korjas piinliku hoolega igasuguseid arve ja andmeid põllumajanduse kohta nii Eestist kui ka välismaadest, mis vähegi oli võimalik saada. Peale selle olid tal korrespondendid oma koduvallast, kes kirjutasi põllutööde ja viljasaagi seisukorrast. Ta andis neile vanglast isegi nõu, kuidas põllutööd paremini korraldada. Ta korjas igasuguseid põllumajanduse ajakirju ja väljalõikeid ajalehtedest. „Rööv“ viis need enamasti välja. „Rööv“ (läbiotsimine) oli sageli mitu päeva järgemööda, vahel oli aga kaks nädalat ja isegi kuu aega „röövide“ vahet. Nende pikkade vaheagade kestel seltsimees Abels oli jõudnud palju koguda. Seltsimees Abels on ka luuletaja. Seda ala ta hakkas harrastama alles vanglas. Palju luuletusi ilmus temalt poliitiliste vangide ajakirjas „Punane Viisnurk“ ja need ei olnud mitte halvad. Esimesed olid küll tehniliselt konarlikud, kuid tuld ja hoogu oli neis kõigis. Seltsimees Abelsi luuletused olid pärast „röövi“ eriti vihased.

Kongides, kus poliitilisi vange rohkem koos, korraldati palju referaate mitmesugustel teemadel. Seltsimehed Sepre, Abels, Veimer, Allik jt. pidasi häid referaate majandusküsimuste üle. Seltsimehed J. Lauristin, P. Keerdo, Vold, Telling jt. kirjandus-kultuuriliste, samuti poliitiliste küsimuste üle. Seltsimehed K. Paas, A. Pauk, A. Murro ja samuti mitmed eelmaintud seltsimeestest refereerisiid marksismi-leninismi küsimusi. A. Pauk ja A. Kuhlberg, samuti seltsimees Sassi õppisiid erilise püüdlikkusega dialektilist materialismi ja andsiid referaatides omandatud teadmisi edasi oma

seltsimeestele. Suuri raskusi valmistas vastava kirjanduse ja suurte marksismi-leninismi klassikute tööde hankimine. Eriti raske oli saada seltsimees Stalini töid. Neid vangla tsensuur ei tahtnud üldse läbi lasta. Tehasemehed korraldasid tihti referaate spetsiaalsete töösse puutuvate küsimuste üle.

Mõnes kambris oli referaadi pidamine kohustuslik kõigile poliitilistele vangidele. Materjali hankimine vastava teemaga referaadiks oli raske, sageli otse võimatu. Enamasti aga kujunesid referaadid nii elavaiks, et kutsusid esile pikki vaidlusi. Need kestsid tihti terve nädala pärast referaati.

Kodanlus hoolitses selle eest, et poliitiliste vangide närvid oleksid alati pingul. Ühtepuhku löödi kongide koosseisud segamini. Valvur hüüdis äkki ukse vahel: „Kraam kokku!“ — kas üksikutele seltsimeestele või tervele kongitäiele. Siis oli õppetöö selleks korraks katkestatud. Õpperühmad olid jälle lõhutud. Kopsud seljas, põhukott süles, tuli rännata mööda koridore, valvur võtmekimbuga selja taga, teadmata missugusesse kongi lüüakse või kas seisab ees teekond teise vanglasse. Seal tuli õppimist jätkata hoopis teises olukorras. Kas täiesti üksinda või uute seltsimeeste kambas. Paljudel vangidel katkes üksikute ainete õppimine, sest uues kohas puudusid raamatud, puudusid seltsimehed, kes oleksid andnud juhatast.

Väljas pidasid nuhid jahti klassiteadlikele töölistele ja illegaalsetele parteilastele. Areteeriti seltsimehed F. Okk, Ed. Kull, Idel Jakobson ja väga palju teisi. Siis kuulsime uudiseid, referaate Nõukogude Liidu elust, partei ja organisatsioonide tööst, uusimast kirjandusest jne. Seltsimees Jakobson teadis palju uusi laule. Ta oli ka ise hea laulja. Valjusti laulda ei tohtinud. Ent kui oli kuulda, et tunnimees kolistas teiste kambrite uste taga, laskis Jakobson kuuldavale laulu Leninist ja palju teisi laule. Siis valitses ta ümber täielik vaikus. Seltsimees Okil oli palju jutustada: oma juhtumistest Mongoolias ja mitmesugustel rinnetel kodusõjas. Seltsimees F. Okk oli ka väsimatu maletaja. Viimasel ajal olid küll mängud keelatud. Male viidi välja. Ent leivataignast tehti kohe uued nupud.

Vanglavalitsus karistas sageli tervet kongi kartseriga. Viidi välja raamatud, põhukotid ja magamisriided. Et niisugused karistused olid sagedased, siis keelte õppijad olid ära peitnud paberilipakad, milledele olid üles märgitud võorkeelsed sõnad. Need paberitükid otsiti nüüd üles ja õpiti sõnu pähe.

Ka siis, kui poliitilised vangid pandi sundtööle, kestis õppetöö vabadel tundidel endise innuga. Paljud ei olnud esiotsa harjunud kärarikkas ümbruskonnas töötama. Kuid sellega pidi harjuma. Kus kamber koosnes ainult poliitilistest vangidest, seati sisse vaikuse tunnid, ent igal pool polnud see läbiviidav. Poliitilisi vange hoiti aastate viisi üksikkongides. Seal pidi igaüks omandama oma töömeetodi.

Käed II

Kui savist meisterdamas lindu
on pisikesed, pehmed peod, —
mis armastust, mis tulvil indu
need esimesed väiksed teod!
Sõrm otsisklevalt ainet muljub,
ja pinguli on loomisvaist.
Siis oma saavutusest uljub,
ning silmis vilksab julgem paist:
Ma suudan midagi! — ta mõtleb,
ja muskel, õrn kui näsiniin,
all roosa naha virgalt võpleb . . .
Pea lennuki jaoks valmib tiib!

Kust pärit tal see töökirg virge?
Vast vaevu puhetamas koit,
kui juba majas tuiskleb ringi
ta teotsemise rõõmus loit!

Kord kandis endas sama hõõgu
ürginimese jändrik näpp,
kui — paisul pakitsust ja hoogu —
lõi kivi kildudeks ta käpp!
Kui naksatasid puised randmed,
kui visalt paindus pöidlatomp,
peas algselt sähvatasid aimes:
Massiivne tulekivikomp
tarbesemeks end laseb muuta!
Kui tärkas teadvus ergukoos:
Ei ole tarvis muud kui suuta . . .
Su oma kämblad on su toed!

Ei võinud, põletades alet
mees, massakas ja turjast lai,
veel mõista tänapäeva palet —
ja siiski — meile juuris maid!

Mis palju nõudnud sitket rammu
on iga pisim eduretk, —
laps aga astub oma sammu
kui vana tüve vastne jätk . . .
Tal näib nii loomulik, et tõusnud
me käsi pilvedeni maast
ja valgust aheldada jõudnud,
et toad nii hubaseks on saand,
et tulisilmne kumab üles
linn sätendavam tähist öis
ja lumehangedegi süles
võib viljaks kasvatada õit!

Pikk vabrikorsten maad ja taevast
lööb ühte nagu raudne nael
ja sadamas just praegu laevast
veab maha traktor't kraanakael!

Ja uutes ehitustes hoogsalt
on aiva avardumas ruum . . .
Ei vuhiseva ääsi hõõgul
meil üksi raud — ka hing on kuum!
Ja taamal, kus veel laiad rabad
ning küürdub madal vaevakask,
käib mootor, käivad käelabad —
vett valgub kraavi, pruun kui vask.
Ei kurba koovitajat kaja,
vaid haigutab kus väljelaam
on vajutanud oma raja
nüüdsama avat lennujaam!

Kuid kuis ka ehitataks juurde
näib, lahemaks läeb järjest ruum . . .
Näpp litsut rõõsakasse huulde,
laps hämmastunult paotab suu!

Pikk päev eel pingutuste päralt, —
säh siin mu kadakased käed!
Kesk veokite võimsat põra
ju edasi me ründlus läeb, —

ja kuigi taotleme kiirust
ning ikka kaasa töötab pea,
me südameis on avar siirus
ja nägu lihtne, soe ning hea . . .
Ei mahu meie hingehõlma,
et võidaks vihata üksteist, —
vaid hüva hõimuna silm-silma
on usaldus me mõtteis häis!

Meid ühendab see elutuli,
mis kõigi võitluste selgrooks, —
me töökäed hiiglakaabli lüli
energiate kestvas voos!

Talveõhtu

Valge ja külmund on maa, valged ja külmad on kased.
Ääretu, tursahall jää lahele laotab aset.

Õhtule sumeneb.

Härmatand, haprad kui klaas, sinavad remmelgad harvad.

Peatun ikka ja taas, kedagi pole mu kõrval —

ees, taga lumine . . .

Varjudest varjeni vaob päikese kustunud tuhka,
hääletult ehatäht pea — helkiva, palja ning puhta —
rannale najatab.

Valge ja külm oli päev, valge ja külmem veel õhtu . . .

Valvaka täpina lind kaugeneb vaiksesse õhku —

ühegi rajata . . .

Pole mul mälestust muud kui sinu põskede kargus,
pole mul igatsust muud kui sinu silmade valgus!

Vaibana, narmastes

kohal mu kuuskede latv särab kristallides kalgeis,
ja nende helvete all, hinges nii üleni valgus

hällitlen igatsust.

MINNI RAUDSEPP

NOORE AEDNIKU PÄEVIK

ERNI KRUSTEN

11 okt. — Eelmisel nädalal oli ainult kaks tööpäeva. Jõudeajal hulkusin aedlinna ringi. On ilus, kõiki meeli ergutav kunst panna maa vilja kandma.

12. okt. — Kingsepal on oma töölaud, tõsi küll, sageli viletsas urkas, kuid tal on see siiski olemas. Olen aednik, minu töölauaks oleks tükike maad, kuid mul ei ole seda. Kui mul oleks maad kolm-neli vakamaad, paargi vakamaad, ükski... Mis hullud mõtted need on? Kevadest saadik elatuda juhuslikust päevatööst, sõrmed alatasa põhjas, ja unistada — maast. Majanduskriisi aastal! Maad peab ju ostma! Mis see maksab? Kahtlemata rohkem kui mõnel teisel käsitöölisel ta tööpink. Olen varsti kolmekümne-aastane, on hilja elukutset vahetada.

13. okt. — Hull unistus maast ei andnud siiski rahu. Kaalusin maaostu võimalusi aedniku teenistuse seisukohalt, muidugi eeldusel, et see oleks pidev. Tulemused olid kainestavad: peaksin teenima kolmkümmend aastat, et oletatava säästsummaga omandada mõnda vakamaad linna läheduses. Ühe perekonna m a t u s e p a i g a k s on seda aga liiga palju.

14. okt. — Seoses eilsete mõtetega meenus vana ametivend, suur meister oma alal. Töötasin oma praktika-aastad tema käe all. Tol ajal juhtis ta üht suuräri, nüüd elatab end aiarentnikuna. Miks ei ole temalgi oma maad? Käisin tema pool ja kuulsin, et härra Palisander otsib aednikku. Otsib aednikku! — nii öeldakse. Õigemini küll pean mina teda hakkama otsima.

15. okt. — Niisiis otsisin teda ja ta laskis mind viis korda koha pärast käia. Kunagi polnud kindlat sõna, iga kord kiskus lootusi samavõrra maha, kui andis. Tundus, nagu oleks mulle õng kurku torgatud. Neljandal korral ta ütles eelistavat naisemeest. Sa suur jumal! Kahe aasta eest pidin abiellu- plaanid maha matma, sest siis oli koht saada, kuhu nõuti vallalist. Ütlesin siis, et mina ja mu mõrjsa ootame juba kaks aastat sobivat kohta.

See ülestunnistus näis härrat liigutavat. Tema jõukust arvestades ja praeguse kriisi oludes tõesti haruldus. Ja täna, viiendal korral, võeti mind kohale tingimusega, et ma ka mitmesugused kõrvaltööd ära teeksin.

Tänu varasemale ülestunnistusele oli palk madalam kui mu eelkäijal. Sellepärast ta siis venitaski, hävitas ja andis lootusi; sellepärast oli liigutatudki!

20. okt. — Olgu mis on, kuid näriv mure on hingest kadunud. Ostad karbi paberosse ja süda läheb korraga kergeks: pole vaja iga väljaantava sendi puhul närvitseda. Ja nõnda iga kord ja igas asjas, väikesest suuremani.

23. okt. — Härra Palisander käis siin. Oli väga armastusväärne, ainult latras liiga palju. Mulle ta ei andnud rääkimiseks mahti, ei oodanud vastustki, kui oli midagi küsinud. Rääkis küll minuga, pühendas mind majapidamise üksikasjadesse, kuid mulle tundus varsti, et mind ei olegi. Võib-olla tundus see temalegi nõnda, et mind tema kannul ega kõrval olemaski polnud. Muide, ta oli ainult pool tundi siin, jooksis ringi nagu tuulispask, rääkis enese hingetuks ja sõitis ära. Paraku ei saanud mina sellest põrmugi targemaks. Õnneks on majas üks mõistlikki olend. Kui tulin õhtule, istus ta minu ukse taga, suur, täiesti must ja kassi kohta haruldaselt usalduslik. Tean, et ta nimi on Liisu. Ja tema nähtavasti teab, et ma tema abi keldrites vajan. Meie hea läbisaamine on kõigiti kindlustatud.

25. okt. — Tundsin end vana meistri ees tänuvõlglasena ja küllastasin teda. Teatasin, et sain Palisandri juures koha. Miks vanamees pead vangutas, kui talle oma kavatsustest rääkisin? Kas olin ehk asja küljes liiga suure õhinaga?

„Kaks kelmi saavad läbi, kaks ausat ka,“ ütles tema. Kas Palisander on kelm? Ma ei sõandanud seda küsida. Tema elutarkuses on midagi ranget, milleni minu naiivsus ei küüni, kuid mu hinge jäi mingi salaokas.

26. okt. — Sain Hildalt kirja. Lugesin seda mitu korda. Armas käekiri, suured ja selgesti joonistatud tähed. Väike tüdruk on nüüd muidugi hirmus õnnelik. Ta ei hõiska, kuid igast komast ja hüüumärgist hõõgub õnnekust.

2. nov. — Kahekordistasin pingutusi, et mullad oleksid kevadeks ette valmistatud — maa hakkab külmetama. Oleks mul nüüd ühe asemel vähemalt kaksiki abilist!

3. nov. — Härra Palisander sõitis juba hommikul siia ja nõudis abilise vallandamist. Pean alistuma, sest näib, et ta vastuväiteid ei kannata. Panen hambad risti — väike tüdruk on ju nii õnnelik.

5. nov. — Imelik: iga kord, kui mõtlen Hildale, hakkab salaokas valusamini torkama.

6. nov. — Külma andis järele. Surusin hambad uuesti risti, kuid seekord mitte vihast, vaid selleks, et oma pingutusi veelgi suurendada.

11. nov. — Kihlusime. Hilda sõitis siia ja jääbki siia. Nõnda mul on palju kergem.

22. nov. — Esimene lumi. Vaikus. Aed on nagu valgesse unne suikunud. Õnn, et välistööd korda sain. Naeratan väikesele tüdrukule poolsüüdlaselt:

eile ta sõrmede vahelt jooksis verd. Rohkem kui kolm tilka, kuid usun, et need pole kuradile antud.

2. dets. — Härra Palisandrist see on väga ilus, et ta palgamaksmisel armastab naljatada. Vähemalt ta ise on väga lõbus, kui ta sulle raha kätte annab ja kas või näiteks nõnda ütleb: „Kui oleksin tark mees, siis laseksin talveks majaluugid kinni lüüa — nüüd aga muudkui maksa raha“. Teinekord ta manab näole mingi pentsiku grimassi, ohkab ja nimetab end vaeseks meheks.

7. dets. — Vaesel mehel polnud põrmugi huumorit, kui ta täna siia sõitis. Näis, nagu oleks teda terve kari kuradeid taga ajanud. Tuhnis kõik urkad läbi, otsis vigu, pragas kaunis jämedalt. Olin töö juures ja kõik on korras nagu alati, kuid ma katsun mõista: ta kahtlustab, et mul pole tööd või et seda on vähe. Tuleb meelde, kuidas ta siis, kui Hilda mullaloopimisest osa võttis, lahkusest nõretas. Käskis järgmisel hommikul endale helistada.

8. dets. — Helistamisel selgus, et härra Palisandri linnamajade prügi-kastid on täis. Sain käsu need tühjaks vedada.

12. dets. — Mitmesuguste kõrvaltööde kuhjumine jätkub. Ma ei tea, kuhu ma oma kordaseadva tööga niimoodi jõuan!

15. dets. — Kui talvised ettevalmistused pole küündivad, siis kevadel lonkab kogu ettevõtte. Härra Palisander näib olevat mitte ainult ahne, vaid ka rumal.

17. dets. — Jõulu ajal on meie pulmad. Ei tahaks siis nii tülpinud ega väsinud olla kui praegu.

20. dets. — See on pidulik päev — tegin täna esimesed külvid.

1. jaanuar. — Olen abielus. Hilda on oma noorperenaiselikus abituses ülikentsakas. Ikka veel nii tütarlapselik.

10. jaanuar. — Kui mahti saan, rõõmutsen noorte taimede juures. Näen uneski nende rohelust. Muide, härra Palisander on kõrtsis suupiste eest nähtavasti kallist raha maksnud ja nüüd ta on pähe võtnud šampinjoni-kasvatuse.

14. jaanuar. — Idee šampinjonikasvatusest on väga visa. Kas kultuurseen suvatseb aga ühe inimese turjal kasvada.

28. jaanuar. — Vastukaaluks sellele lobale hakkasin vahepeal abilist nõudma. Nüüd mind ei segata kõrvalülesannetega, ja näib, nagu oleks härra Palisander hoopiski ära unustanud, et ma tema teenistuses olen.

30. jaanuar. — Juhtus isegi säärane ime, et härraste teenija tõi palga koju kätte.

13. veebruar. — Päikesepaistelisel päeval on kasvumajas juba kevade hõngu. Töötame Hildaga kahekesi ja unistame nagu kaks last. Kui ma talle ühel päeval ütlesin, et minu eesmärgiks on kindlustada heaolu temale ja

sellele, kes võib-olla ükskord sünnib, siis ta kattis mu suu oma käega ja kallutas pilgu häbelikult maha.

16. veebruar. — Selle asemel et mulle abilise küsimuses siiralt vastu tulla, härra Palisander kirjeldas üksikasjaliselt seda kohutavat seisukorda, kuhu ta maaomandi tõttu on sattunud. Ta olevat valmis seda kas või ära kinkima.

Minu eelkäijal oli aasta läbi abiline. Näib, et niivõrd, kui mind rohkem pigistatakse, on majanduskriis ja töötaolu aasta jooksul süvenenud. Peaksin paluma, et leivaisa mind ühes maaomandiga ära ei kingiks.

23. veebruar. — Iga päev käib aias töötajaid, peaasjalikult naisi. Upun töödesse, kuid pean nad tagasi saatma. See teeb hulluks.

26. veebruar. — Kaks naist, mitte enam väga noored, palusid jumalakeeli tööd. Üks nendest, madalam, oli rase. Talitades omapead, lubasin neil järgmise kuu esimesel tööle tulla.

1. märts. — Hakkab hirm, kui neid töötamas näen. See pole loomulik, selles on midagi kramplikku ja midagi hingeldavat. Viis, kuidas nad tööst kinni haaravad ja kuidas nad seda teevad, viib mind tahestatmata mõttele, et kusagil peab keegi hullumeelne olema. Alatoidetuna ja hirmust uue töötaolu ees säärastrasse pingutustesse laskuda! See on ebainimlikult kole.

3. märts. — Aias oli mullaloojimine käsil, kui härrased siia sõitsid. Nagu arvata võis, üllatusid mu leivavanemad tugevasti. Aedniku omavoli! Ja nende näod, nende pilgud!

Kuidagi vastu viletsat mul õnnestus nende meelehärmi leevendada. Muidugi tuleb rääkida ja seletada, sest Palisander on ju määrdevabrikant ja loomulikult pole tal aimugi minu kutsetöö vajadustest.

4. märts. — Täna üllatas mind proua Palisander. Oli juba keskhommikust murelikult platsis, uitles ringi, tegi kasvumajas natuke töödki ja lõunaks oli tal ots käes: see madalam naine tuleb vallandada, sest teine jõuab kolm labidatäit visata sama ajaga, kui madalam kaks viskab. Aga mina mõtlesin, et tööde mitmekesisemaks muutudes mul lubatakse rase kergematele töödele paigutada. Ja miks mitte nõnda mõtelda, kui tead, et härrastele on rahva iive nii väga südamelähedane ja isamaa-armastusest räägitakse alati.

10. märts. — Ei suuda unustada, kuidas see naine aiast väljus: huuled tugevasti koos ja pea isegi püsti.

Kui maailmas on viha ülekohtu vastu, siis pole see sellepärast nõnda, et viha on kaua meeles peetud — hoopis vastupidi: viha on sellepärast olemas, et seda on kaua õhutatud.

25. märts. — Aprillis saan meesabilise, aga kevade pealetungil laienevad ka tööd järjest. Ega see hingeõnnistusele halba tee, kui mõtlemiseks vähem aega jääb.

5. aprill. — Hilda aitab mind iga päev. Täna ta ütles poolnaljatades, miks ta seda teeb — et mina saaksin mahti juuksuri juurde minna. Paraku on tal õigus.

18. aprill. — Vaatan juukselõikusele nagu vägiteole. Käisin ära, aga teinekord ma selle ametimehe juurde nii kerge südamega ei astuks. Oleks tahtnud magada! Päike oli töötoa soojaks kütnud ja siis veel see sõrmitsemine juustes. Kogu olemasoleva häbi tagavaraga tuli võidelda, et mitte uinuda tütarlapse käte vahel. Õieti oleksin aga pidanud unetuks ehmuma oma kurnatud välimust suures peeglis nähes.

3. mai. — Öökülmad hakkavad kollitama.

7. mai. — Kuidas võib mõnest lihtsast lausest mõnikord üllatuda ja mõttesse jääda — täna ütles naine: „Käod hakkavad varsti kukkuma“.

28. mai. — Suursündmus — härras perekond kolis suveks maale. Ühes teenijate ja koertega, kui valejärjekorda tarvitada. Setter on rahuarmastaja, kuid politseikoer seda verejanulisem. Meie vaene Liisu! Kui ma teda õhtul toast ei leidnud, läksime ühes Hildaga otsima. Pika otsimise peale leidsime ta keldrilaelt. Näib, et tal tuleb terveks suveks sinna jääda, sest nähtavasti on Neero tema jälitamise oma eluülesandeks teinud.

7. juuni. — Kuu aega võitlust öökülmadega!

12. juuni. — Liisu on sellega juba harjunud, et niipea kui Hilda või mina kuuri alla läheme, oma suvitusnurgast alla hüpata. Kuid tuppä tulema ta ei nõustu, ka süles mitte. Toidame teda sealsamas.

16. juuni. — Öökülmadele järgnes põud, põuaga käib kaasas musttuhat kahjurit.

20. juuni. — Ühel õhtul Liisule toitu viies, ütles Hilda, et ka temal on härrasrahva tõttu ebamugav. Üllatusin. Selgus, et see on tingitud härraste kõrgist käitumisest. Ons see nii? Et siin sageli priisatakse, kahtlustasin teda kadeduses. Selle süüdistuse ta tõrjus tagasi ja mõõnis, et vanade Pali-sandrite juures seda nii silmatorkavalt ei esine. Aga kus siis? Jah, aga siin käib külalistena hulk noori ja nende juures on kõrkus juba väljapaistev. Siis ta istuvat toas nagu Liisu keldrilael. Milline vastuolu: maal rahvakoolis teda õpetati isamaad armastama, kuid samal ajal linna kõrgemates kodudes ja koolides noori rahvast armastama ei õpetata.

23. juuni. — Olevat jaanipäeva laupäev. Minu jalad on veekandmisest paistes — „veetõbi“.

24. juuni. — Olin tuim; õhtupoolikul oli mahajäetuse ilme ja heitsin magama. Korraga kuulsin läbi une veeuputuslikku kisa, uste paugutamist, jooksu müdinat. Niidukõlbmatule heinamaanurgale tuulutamiseks kõietatud hobune oli teispoole kraavi asuvalt niidult ristikut õngitsedes kraavi kukkunud. Härra Palisander oli õnnetuse isiklikult avastanud. Päevakangelasena käsutas ta välja kõik kodukondsed kõigi kättesattuvate atribuutidega. Aktsioon oli maruline, meelitas möödakäijaid ligi. Mõned teekäijad jõudsid pärale siis, kui hobune veel selili oli. Kraav oli kitsas, ei võimaldanud loomal keha kahele poole loopimist. Kuid linlased küsisid, milles viga seisab. Härra Palisander žestikuleeris, siis järgnes vastus: hobune on end lihtsalt niivõrd täis söönud, et ei suuda omal jõul üles tõusta.

On huvitav, et tal seda valet ei tarvitsenud otsida ega leiutada, et see tuli iseenesest. Kas pole see võimalik ainult seetõttu, et vae pesitseb temas põhiliselt, ujub kaasa iga ta vereliblega, on lahutamatu osa tema olemusest? Kui peaksin kord jalutuks jääma, leiab ta minugi maaslamamisele analoogilise tõlgitsuse.

28. juuni. — Mõned tugevad vihmahood tõid kergenduse — kõik lobbab.

29. juuni. — Kassi polnud mitmel päeval näha. Täna naine oli avastanud, et Liisule peab katsikule minema.

22. juuli. — Päevaraamat jääb unarusse. Ja mis seal imestada, kui tuli on vahetpidamata rummus, nagu sulane ütleb. Noormees on sõnakehv, kuid evib varjatud suunurki, kus pesitseb naer. Ütles hiljuti, et peremees on loru. Härra Palisander rääkinud mõnda aega mesikeeli, et katsugu sulane käimla tühjendada. Noormees seda ei teinud. Siis härra Palisander katsunud õnne nõnda: küsinud sulase juuresolekul oma proualt, nagu ta ise väljendab, kas viimane ei tahaks kübaraostuks raha teenida ja mustusevedu endale võtta.

27. juuli. — Poleks uskunud, et see loru minu tööd hindab. Juhtusin kogemata pealt kuulama, kui ta külalistele minu tööst tunnustavalt rääkis. Hea seegi.

18. august. — Täna peremees rääkis kauneid sõnu isamaa-armastusest ja laste õnnistusest. Hilda vaene läks üleni punaseks, ja mitte asjata: ta on esimest kuud rase.

19. august. — Ta tuleb sageli vaikides minu juurde ja küsib otsaesist mu õla vastu toetades: „Mis me talle nimeks paneme?“

Leppisime kokku, et mina leian poisile, tema tüdrukule nime.

24. august. — Mind ootab õnn, mida ma ei tunne. Mõtlen iga päev sellele, kes peab sündima.

29. august. — Linna tagasi kolides Palisander tegi mulle ülesandeks igal nädalal endale helistada.

30. august. — Juba teist päeva pole Neerot majas, aga Liisu vaene istub veel ikka keldrilael.

5. sept. — Helistasin käsukohaselt ja vaevalt tere vastu võtnud, määrdevabrikant küsis oma tavalises kiirtempo, kuidas on lugu töödega ja kas poleks aeg vallandada naistöölisi.

8. sept. — Liisu käib väljas, on veendunud hädaohutuses. Tema äraolekul aga keldrilaelt vaatab alla neli paari metsikuid silmi.

23. sept. — Öhtud pikenevad ja meil on rohkem aega kolmandast rääkida. Hildal on tütre jaoks nimi juba teada.

24. sept. — Järjekordsel helistamisel Palisander küsis, millega ma mõtlen järgmisel aastal olukorda parandada. Seda küsiti endastmõistetava pahurusega, nagu oleksid lood tõesti halvad.

29. sept. — Siin käies ütles proua Palisander haleda häälega: „Mu mees on sellest maatükist kohe väsinud.“

1. okt. — Vaatan segase tundega lokaalid aedviljapeenraid, vagusid ja põlde. Olen sinna matnud oma armastuse ja hoole, peaksin vaatama neid nagu üht osa endast, kuid ma ei saa; tundun endale võõrana.

4. okt. — Tunnen enda kohal kurjategija musta kätt, vabisen mõnikord vastikusest. Tegin kõik, mis suutsin, olin aus — mida mult õieti tahetakse. Elu? Minu hinge? Ei ole mul neidki enda päralt olnud.

7. okt. — „Mis sa päevikusse oled kirjutanud?“ küsis Hilda murelikult. Jah, mis on siis juhtunud? Mitte midagi ebatavalist: üks elutark rahaisand harrastab oma äraproovitud meetodit inimeselt viimast välja pigistada.

12. okt. — Oleme sõnakehavad, raske on kolmandast rääkida. Teda nagu polekski enam, ta oleks nagu olematusse taandunud.

13. okt. — Süda vaevab: petsin ennast ja naist kinnitusega, et saavutan hoolsa tööga endale lugupidamise. Sõltume ainult härra Palisandri armust.

17. okt. — „Ei maksa hoolida,“ ütles Hilda, „oleme rõõmsad.“ Katsun vähem mõelda.

21. okt. — Telefonilisel kõnelusel määrdevabrikant küsis, millal ma linna tulen. Eelmisel korral lubasin talle suusõnalise seletuse pärast saagi koristamist.

25. okt. — Mul on andmeid, milliste tulemustega mu eelkäija töötas. Olen need mitmekordselt ületanud ja seda tunduvalt väiksema tööjõuga. Kui Palisander tahab inimene olla, siis ta peaks seda arvestama. Aga võib-olla tahab ta inimene olla mõteldes, et mina inimene ei ole. Eks näe, mis ta mulle homme räägib.

26. okt. — Tulin videvikus koju ja kogesin midagi raskesti unustatavat. Lüpsti. Metsikud kassipojad tegid esmakordselt katset elumajale läheneda.

Olid hiilinud laudaukseni, kõhklesid seal metsiku vabaduse ja meelitava piimalõhna vahel. Hilda kükitas laudas piimatassi kõrval, meelitades ja kutsudes. Kassipojad lähenesid ettevaatlikult, samm-sammult. Nägin, kuidas nende väiksemgi edasinihkumine naises rõõmu tekitas. Jah, see rõõm! Inimese rõõm, rõõm sellest, et tal õnnestub metsistunud loomakeste usaldust võita, hakkas mind koledasti ärritama. Minus tõusis torm kogu selle õrnutsemise vastu. Tundsin, et olen valmis mistahes tooruseks; olin valmis naist lööma, teda sõimuga ära saatma. Teadsin, mida see oleks tähendanud, sest meie vahekorid viimastel kuudel oli olnud eriti õrn. Kuidagi sain endast siiski jagu ja läksin ära, naist sinnasamasse jättes. Toas mu viha lahtus, kuid tundsin end rüvetatuna, hirmsasti rüvetatuna. Ja kui Hilda mulle hiljem tuppa järgnes, silmad rõõmsad ja kassike süles, valdas mind nukrus ja meeleheide. Oli selge, et pidin kõneluse Palisandriga enda teada jätma.

27. okt. — Ütlesin talle kõik ja kuigi see kõik sisaldas endas ainult paar lauset, valitseb toas ometi rõhutud vaikus. On hall päev ja vihma sajab, tasa, kuid vahetpidamata nagu piina. Vaheseina taga on niisama vaikne kui eestois. Lähen sinna, näen Hildat istumas, käed süles, põrandal ta kõrval on väike tanuke, nähtavasti alles äsja sõrmede vahelt maha pillatud. Meie pilgud kohtuvad, kuid me langetame need kohe. Meil on raske. Vaimume tüki aega, siis ta küsib:

„Kas see on ikka õige. Sa ju tegid tööd nagu ori, keegi poleks seda niimoodi teinud. Kuidas ta ütles?“

Kordasin Palisandri sõnu: „Kui nii edasi läheb, siis pean luugid kinni lööma.“

Hilda ikka veel tütarlapselikule näole ilmub vanainimeselik muretõsidus. Kuid minul on piir, kus ma lakkan oma traagikat tõsiselt võtmast. Olen nüüd sel piiril ja ütlen naerdes:

„See tähendab, et kui järgmiselgi aastal viljapuud saagi all ägavad, kui järgmiselgi jaanipäeval aedniku jalad on veekandmisest paistetunud, kui järgmiselgi aastal suve läbi koorem koorma järel turule veereb ja sügiseks keldrid laeni täituvad, siis härra tuleb ja lööb luugid kinni — vallandab mind kohalt.“

„Mis see siis on?“ küsib naine arusaamatuses. Mitte midagi pole see — kõle maailm, kus valitseb teadmine, et raha teeb inimesest koletise.

28. okt. — Ükski lind ei ehita pesa ebakindlale alusele. Kuidas võiksime seda meiegi, mõistusega olendid?

29. okt. — Eile õõsi olime kaua ärkvel. Arutasime abordiküsimust. Esi-alku Hilda nuttis, siis kiristas hambaid. Vaene, vaene laps! Vaevalt kahekümne-aastane. Alles hiljuti sa tulid koolipingilt. Kui ilus pidi olema elu, kui aus ja õilis meie isamaa, kuid elu sellel isamaal kohtleb meid nagu

paariaid. Kas ei leidu väljavaateid, mis julgustaksid sind oma emakohustusi täitma?

30. okt. — Oleme küsimust mitmeti kaalunud, kuid lahendust ei leia. Väga võimalik, et Palisander oma ähvarduse surveabinõuna lendu laskis. Aga kas see minu seisukorras midagi muudaks? Rabelen siin aastaid, ähvardused ei lakka; surve, mida läbipaistvam, seda vastikum, jatkuks. Sekka ollakse lahke — veelgi vastikum. Mõne aasta pärast oleksin demoraliseeritud, pooleldi invaliid, närvid viletsad, eetiline tunne minetatud, liiga tõnts, et loogiliselt mõelda, ja naine sünnitaks üha sagedamini — rõõmuks Palisandrile. Ja mida ma endast oma perekonnaga siis kujutaksin? Puhast kulda Palisandri-taolistele.

Niisiis und ei olnud kuigi kauaks, osutid veel ikka üheteistkümmel. Leppisime õhtul Hildaga kokku, et ta laseb homme raseduse katkestada, kuid nüüd oleks hingest nagu midagi välja kistud. Pean mööda tuba käima, käima...

Läksin naise aseme juurde, et teda äratada, kuid temagi ei maganud. Kummardusin ta aseme ette ja ütlesin, et oleks ehk siiski parem sünnitamise juurde jääda. Ta nägu oli kahvatu, silmanurgast puged pisar välja ja hakkas veerema. Ja ta peaaegu luksus:

„Oh ei, olen ta juba mõttes surmanud — milleks? kellele?“

Kell lõi kaksteist, pool üks, lõi üks... unest ei juttugi. Mõtlesin, et loode on ema kõveruses viimast ööd. Poiss või tüdruk? Emal oli tütre jaoks nimigi valmis. Naine magas raskesti, läbi une midagi ümisedes. Kui kell lõi pool kaks, tõusin uuesti üles. Ja niipea kui olin tule võtnud, sõitis auto õue, peatus, sõiduki uks löödi valla ja keegi jooksis akna taha, koputas. Läksin välja, lamp käes. Uksele ilmus punetava jumega, kuid hallipäine vanahärra. Auväärt elumees oli eksiteel — restorani on siit veel kilomeeter maad. Majanduskriisi aasta! Lõin ukse ta nina all kinni, vabisesin vastikusest. Tulin tuppa ja varsti pidin jälle mõtlema, et loode on ema üsas, seal, tema kõveruses viimast ööd. Võiksin teda ükskord kesteab kuidas armastada, kui inimlikul õnnel ei lasuks raha needus. Ja siis tulid teissugused mõtted. Kas abort õnnestub? Kui ei õnnestu, mis siis Hildast saab. Kaotan tema. Või kui see õnnestub, aga avalikuks tuleb? Kas siis karistus tabab õiget süüdlast? Muidugi mitte, kurjategija jääb karistamata. Aga miks advokaat ei suvatse säärast kaitsekõnet pidada, mis kohtuniku silmad avaks? Kelle käsul ta toimib, see kohtunik? Ja kas ta nõnda pole ise üks lüli kuritegude ahelas, mille raskuse all lagastub kogu ühiskonna moraal ja eetika?

Õues sajab ja mina ei saa und. Öudne öö...

M. GORKI MÕTTEID KUNSTIST JA KIRJANDUSEST¹

Ikka veel vaieldakse vasturääkivuse üle, mis eksisteerivat kuju ning sisu vahel, nagu oleks võimalik mingi kuju, millel puuduks sisu. Näiteks õhust tehtud suurtükk — kuigi ka õhk on midagi materiaalet — pole suurtükk, mis laseb tõeliste lahingumürskudega. Mida tõsisem on materjali sotsiaalne tähendus, seda valjemat, täpsemat ja selgemat kuju nõuab ta — mulle näib, et on juba ammu aeg seda mõista. (M. Gorki, „Mättast ja punktist“.)

★

...Meie kirjanikele on eluliselt ja loominguliselt hädatarvilik tõusta vaatepunktile, mille kõrguselt — ja ainult sellelt kõrguselt — paistavad selgelt kõik kapitalismi räpased roimad, tema veriste kavatsuste terve valelikkus ja on näha proletariaadi-diktatuuri kangelasliku töö täit suurust. Selle punktini võib tõusta ainult vabanedes kutselisest, tööalalisest, olustikulisest ämblikuvõrgust, millesse meie ennast tasahilju punume, seda võibolla märkamata. Tuleb mõista, et olustik võib meid muuta töötava klassi parasiitideks, sääraseiks ühiskondlikeks narrideks, kelleks alati oli kodanluse kirjanike enamik. (M. Gorki, „Mättast ja punktist“.)

★

...Fakt pole veel terve tõde — ta on ainult tooraine, millest tuleb valada, ära tõmmata tõeline kunstitõde. Ei või praadida kana ühes sulgedega, ent kummardumine fakti ees viib nimelt selleni, et meil ära vahetatakse juhuslik ja ebaoluline põhjaneva ja tüübilisega. Tuleb õppida välja kitkuma fakti ebaolulist sulestikku, tuleb osata faktist mõtet eraldada. (M. Gorki, „Ühe poleemika puhul.“)

★

...Tuleviku tõde on lihtne ja selge. Kirjanik-proletaarlane peab endale eesmärgiks seadma nimelt lihtsuse, selguse. Ta töötab homse päeva jaoks ja tema raamatuid hakkavad peagi lugema pioneerid, oktoobri-lapsed — homse päeva peremhed. Tuleb meeles pidada, et kirjanik on vastutav inimpõlve ees, mis tõuseb tema järglaseks. Vastutustunne homse päeva ees on meil nõrgalt arenenud ja sellega ongi seletatav väga palju halba, mida oleks juba ammu aeg hävitada. (M. Gorki, „Ühe poleemika puhul“.)

★

...Tõde nõuab lihtsust, vale — keerulisust; seda kinnitab ülihästi kirjanduse ajalugu. (M. Gorki, „Kirjanduslik ajaviide“.)

¹ Tsiteeritud A. M. Gorki artikleist ja ettekandeist. (M. Горький, О литературе. Статьи и речи 1928 — 1936, изд. III, М. 1937).

J. Toidze

*Rostevan ja Aftandil jahil (illustratsioon
gruusia rahvuseepose juurde)*

S. Kobuladze

Šota Rustaveli

P. Puvion de Chavannes

Meeting Parisi ruckojus

F. Delacroix

Barrikade

Kodanlikus Lääne kirjanduses tuleb samuti tingimata eraldada kaht autorite gruppi: üks neist kiitis ja lõbustas oma klassi — Trollon, Villkie, Collinet, Breddan, Marryat, Jérôme, Paul de Coq, Paul Féval, Octave Feuillet, Onet, Georg Samarov, Julius Schtinde ja sajad nendesarnased. Need kõik on tüüpilised „head bourgeois'd“, vähe andekad, kuid osavad ja labased, nagu nende lugejadki. Teise grupi suurus ulatub mõnekümne isikuni ja need on kriitilise realismi ja revolutsioonilise romantismi suurimad loojad. Nad kõik on — lahkulööjad, oma klassi „vallaslapsed“, kodanluse poolt ruineeritud aadlikud või väikekodanluse lapsed, kes on ennast välja kiskunud oma klassi lämmatavast õhkkonnast. Nende Euroopa kirjanike raamatuil on meie jaoks kahekordne ja vastuvaidlematu väärtus: esiteks, tehniliselt eeskujulike kirjandusteosena, teiseks — kodanluse arenemise ja lagunemise protsessi selgitavate dokumentidena, mis loodud sellest klassist lahkulööjate poolt, ent valgustavad tema olustikku, traditsioone ja tegusid. (M. Gorki ettekandest nõukogude kirjanike esimesel kongressil.)

★

Me peame õppima loomingut tööna mõistma. Looming — see on mõiste, mida meie, kirjanikud, liiga sageli kasutame, vaevalt selleks õigustatud olles. Looming on mälu tööpinge niisugune aste, kus tema kiirus toob esile teadmiste, muljete tagavarast silmapaistvamad ja iseloomustavamad faktid, pildid ja üksikasjad ning kujundab nad täpsemaiks, eredamaiks, üldmõistetavaiaks sõnadeks. (M. Gorki ettekandest nõukogude kirjanike esimesel kongressil.)

★

Inimene on loomult — kunstnik. Kõikjal püüab ta oma ellu ühel või teisel viisil ilu sisse tuua. Ta soovib lakata olemast loom, kes ainult sööb, joob ja on rahul mõttetult, poolmechaaniliselt, toob lapsi ilmale. Ta on enda ümber juba loonud teise looduse, selle, mida nimetatakse kultuuriks. Inimene on kunstnik, selles veenab meid „väikeste“ inimeste poolt loodud kirjanduslik ja rahvalik looming: müüdid, jutud, legendid, ebausud, laulud, vanasõnad jne. See kõik on — „väikeste“ inimeste looming ja sellesse kõike on pandud tühjaksammutatamatult palju suurepärasest, olgugi suuremalt osalt vananenud elutarkust, sellesse on koondatud arvutute inimpõlvete töökogemused. Kapitalistlik maailmakord tappis „väikestes“ inimestes kunstnike ja loojate võimed, see ühiskondlik kord ei andnud annetele ruumi ega võimalust arenguks, õitsenguks“. (M. Gorki, „Väikestest“ inimestest ja nende suurtest töödest“.)

★

„Välja mõtelda, tähendab — võtta reaalselt antu summast põhjanev mõte ja kehas-tada kujuks — nii saime realismi. Ent kui reaalselt antu väljavõtete mõttele oletuste loogika kohaselt lisada, juurde mõtelda seda, mis on soovitav, võimalik ja sellega kuju veelgi täiendada — saame selle romantismi, mis seisab müüdi põhialusel ja on ülimal määral kasulik sellega, et aitab kaasa tõelise revolutsioonilise suhtumise ergutamisele, mis praktiliselt muudab maailma.

Nagu näeme, kaotas kodanlik ühiskond täielikult kujutlusvõime kunstis. Oletuste loogika jäi ning mõjub ergutavalt ainult teaduste alal, mis on rajatud katseile. Kodanlik individualismi-romantika oma kalduvusega fantaasiasse ning müstikasse ei erguta

kujutusvõimet ega terita mõtet. Ärarebituna, eemaldatuna tõelisusest, pole ta chitatud kuju veenvusele, vaid peaaegu eranditult „sõna võlumusele“ — maagiale, nagu näeme seda Marcel Proust'i ja tema järelkäijate juures. (M. Gorki ettekandest nõukogude kirjanike kongressil.)

... Tema (nõukogude lugeja) on õigustatud nõudma, et kirjanik räägiks temaga lihtsate sõnadega rikkaimas ja painduvaimas keeles, mis on loonud XIX sajandi Euroopas kirjanduse, võibolla võimsaima. Ent toetudes sellele kirjandusele on lugejal õigus nõuda sõnade, lausete niisugust mõistetavust, selgust, mida võib anda ainult selle keele jõud, sest esialgu on ainult tema võimeline andma kujule plastilisust ja peaaegu füüsilist nähtavust, tajutavust.

Nõukogude lugeja ei vaja odavate ilustuste võltskullatust, otsitud keerulisust kirjanduslikus joonises — tema elu on täis eepilist karmust ja täiesti väärieline leidma niisamasugust eepiliselt võimsat peegeldust kirjanduses.

Milles seisneb kokkuvõttes kirjaniku töö? Ta kujutleb — korrastab, kujundab piltideks, iseloomudeks oma tähelepanekuid, muljeid, mõtteid, elukogemusi. Kirjaniku teos mõjub lugejasse enam-vähem jõuliselt siis, kui lugeja näeb kõike seda, mida näitab talle kirjanik, kui kirjanik võimaldab talle ka „kujutella“ — täiendada, lisada — pilte, kujusid, figuure, karaktereid, mis antud kirjanikult, oma lugejalikest, isiklikest kogemustest, lugeja muljete ja teadmiste tagavarast. Kirjaniku kogemuste ühtumisest lugeja kogemustega kujunebki kunstiline tõde — see kirjandusliku kunsti eriline veenvus, millega seletubki jõud, millega kirjandus mõjub inimestesse.

Seejärel pean kordama, et kunstiline kirjandus ei allu üksikfaktile, vaid on sellest kõrgem. Tema fakt pole tõeliselt ära rebitud nagu teil, vaid on sellega tugevas seoses. Kirjanduslik fakt on äratõmme reast ühesugustest faktidest, ta on tüübistatud ja ainult siis ongi ta tõeliselt kunstiline teos, kui ta peegeldab tervet rida tõelisuses korduvaid nähtusi ühes nähtuses. (M. Gorki kirjadest algajaile kirjanikele.)

„Ma pole naturalist, ma seisan selle eest, et kirjandus tõuseks kõrgemale tõelisusest, vaataks sellele veidi ülalt alla, sest kirjanduse ülesanne ei piirdu ainult tõelisuse peegeldamisega. On vähe olemasoleva kujutamisest, tuleb tingimata meeles pidada soovitatavat ja võimalikku. Nähtuste tüübistamine on hädatarvilik. Võtta väikest, aga iseloomustavat, ja luua suurt ning tüübilist — see on kirjanduse ülesanne. Kui võtate suurteosed kas või ainult XIX sajandist, siis näete, et kirjandus taotles ja saavutaski seda suurepäraselt suurte inimeste juures, nagu näiteks Balzac, keda tihti nimetatakse, ent halvasti tuntakse. (M. Gorki „Vestlus noortega“.)

Mul on julgust mõelda, et nimelt kollektiivne töömeetod materjaliga aitab meid paremini mõista kõike, milleks peab olema sotsialistlik realism. (M. Gorki lõppkõnest kirjanike kongressil.)

R I N G V A A D E

„VANEMUINE“ 1940. A. SÜGISHOOAJAL

Kui võrdleme „Vanemuise“ 1940. a. sügishooaega sama aasta kevadhooajaga, siis mõistame selgesti, et on toimunud murrang mitte ainult meie kodumaa sotsiaalses ja poliitilises elus, vaid ka teatrielus ja eriti ilmekalt just „Vanemuise“ omas. See ilmneb juba repertuaarist. Kui 1940. a. kevadhooajal teater tõi kolm sõnalavastust, kus võrdlemisi tähtsat osa etendab abielukolmnurk (Birabeau „Pesa“, Raudsepa „Kompromiss“ ja Vuolijõe „Vastumürk“), siis sügispoolaasta sõnalavastustest pole neile midagi paralleeliks leida. Domineerima on pääsnud klassivõitlust jälgiv või klassivahelist ülekohut paljastav näidend.

Punase „Vanemuise“ ülesannetest kirjutab teatri kunstiline juht Kaarel Ird: „Ta peab lammutama ja naeruvääristama kõiki kodanlikke pärimusi meie teadvuses ja tõekspidamistes, peab paljastama lojaalsuse ja solidaarsuse maski varju pugunud korrupsiooni, peab üles äratama kõik tukkujad ja magajad ning näitama neile uusi avaraid perspektiive.“

Oma hooaja avas „Vanemuine“ A. Korneitšuki draamaga „Laevastiku hukk“ K. Irdi lavastusel. Kahtlemata on see kodusõja keerises mängiv näidend üks monumentaalsemaid nõukogude lavateoseid: põnev juba alguses, aga pilt-pildilt aina tõusva pingega, vaba väheütlevaist intriigiga lõdvalt seotud kohtadest, haarav kujutatava võitluse tõsidusega (palju inimohvreid mõlemal poolel), samuti aga siseheitleusega enamlastest meremeeste hinges, kui revolutsiooni huvides nõutakse laevastikult eneseuputamist. See heaks kordaminekuks võrdlemisi suuri nõudlusi esitav draama läks „Vanemuise“ kunstilise juhi lavastusel üsna mõjuvalt ja ladusalt üle lava. Osa tegelasi siiski (eriti ohvitserkonnas) ei suutnud olla pidevalt veenvad, kuid teiselt poolt oli ka meeldejäädvalt läbituntud kujusid, nagu Randviiru Haidai, Kruuda Balti laevastiku saadik, Aderi reetur Kobza vähemalt stseenides, kus tal tuli mängida vastastikku Peensaare kehastatud mitšmaniga, osalt viimanegi ja teisi.

Üsna sümpaatse mulje jättis ka „Vanemuise“ teine uudisesitus Tammsaare-Särevi „Põrgupõhja uus Vanapagan“, vähemasti ühel kordamisetendusel, kus nende ridade kirjutaja seda näidendit esmakordselt nägi. Dramatiseeringu liigliha olevat „Vanemuises“ tublisti kärbitud ja seetõttu tundus tekst rahuldav olevat, kuigi mitte veel täiesti õnnestunud. Dramatiseeringule ei tahaks ette heita seda, et rasked konfliktid toimuvad väljaspool lava, nende lavale toomine kärstaks liiga teravalt katki lavastuse teatud määral sordineeritud põhimeeleolu ja laval sünnib ju niigi küllalt palju, osalt laialikiskuvalt paljugi. Ent romaani mõningad müütilis-primitiivsed sugemed, omamoodi naiivsügavate uskumuste ja aimuste maailm ei saaks nagu Tammsaare teosele vastavat kaalu karmima reaalseedi kõrval. Seda puudust siluda ja üldmuljet ümmardada aitas kahtlemata kandva tege-laskolmiku hea mäng. Mältoni Vanapaganas ja Laoniidu Juulas oli tõepoolest sügavat lihtsameelsust ja primitiivsust, mitte ainult rääkimise, vaid ka tumm-mängu ajal. A. Me-

ring, kes oli ühtlasi lavastajaks, andis Kaval-Antsust veenvalt huvitava, küllaltki keerulise karakterkuju. Ka kõrvalosad olid enamasti heades kätes, kuigi üksikuis kohtades mäng jättis soovida. Nii ei saavutanud näit. üldiselt hästi antud Vanapagana esimese naise vähkremine kurjuse ning pahameele käes täit sügavust.

Hoopis teissuguse põrgu põhja viis vaatajaid hooaja kolmas lavastus J. Offenbachi operett „Orpheus põrgus“, Ott Kangilaski poolt põhjalikult uuendatud libretoaga. Kangilaski ründab meie lähema mineviku kiriku-, valitsuse- ja kultuuritegelasi küll teravate pistete, küll lapiti löökidega.

Sellele P. Varandi poolt lavastatud operetile järgnes K. Aluoja lavastuses L. Rahmanovi näidend „Rahutu vanadus“. See näidend valgustab meie tänapäevalegi küllalt huvitavat küsimust: vene õpetlaste seisukohavõtmist sotsialistliku revolutsiooni algusaegadel. Prof. Poležajev, maailmakuulus õpetlane, ühineb kommunistidega, avaldab neid pooldava artikli, peab madrustele loenguid, talub kibestamatult läbiotsimist oma korteris. Tema keskpärasevõitu õpilane dotsent Vorobjev aga satub vastasleeri. Revolutsiooniliste võtete karmusest häirituna protesteerib ta ägedasti vägivalla tarvitamise vastu, ent satub peagi ise naiivse vägivallatsemise teele — lubab Poležajevile tema suurteose käsikirja mitte kätte anda, kui see ei loobu bolševikke toetamast. Vorobjevi ja teiste kolleegide eemaldumisest hoolimata jääb Poležajev oma seisukohtadele truuks ja peagi selgub, et uus režiim kannab raskeist aegadest hoolimata küllalt hoolt teaduse eest. Kuigi selles näidendis pole nii teravat intriigi ega nii huvitavat klassivõitluse jälgimist kui „Laevastiku hukus“ ja siseheitlused uue võimu pooldamise-mittepooldamise ümber täiesti puuduvad, peaks näidend ikkagi olema võrdlemisi mõjuvalt mängitav. „Vanemuise“ ettekandel jättis teos sedapuhku võrdlemisi külmaks. Mõned kandvad näitlejad ei olnud vist sedapuhku oma osa hästi mõistnud. Laoniidu professor Poležajevi abikaasana oli küll hea ja hoolitsev naine, aga kuidagi sentimentaalselt-monotoonne oma mängus. Temas ei tundunud suurte vaimsete võimetega inimest, kes on suuteline üsna keerulisteks teaduslikeks uurimistöödeks. Jürgo üliõpilase-agitaatorina oli liiga karastamatu ja „magus“. Randviir professor Poležajevina üldiselt hea, ainult kohati kippus temagi vaimselt kaalukas isik sõnasädistuste varju jääma. Lavastuse stiilipuhust segas kerge sümbolismi kaldumine lõppstseenis.

Järgmine lavastus, M. Svetlovi noorte-näidend „Muinasjutt“, oli huvitav selle poolest, et seda kandsid aina noored või seni varjus seisnud lavajõud. Hulga enam-vähem võrdselt tähtsate osadega näidend pakkus selliseks katsetuseks häid võimalusi. Näidend ise ei vii meid muinasjutu valda, nagu pealkirja põhjal võiks loota ja kuigi esimeses pildis üks tegelastest asub vestma muinasjuttu, mida peaksid kujutama järgnevad pildid. Neis ei lähe autori fantaasia aga iial üle kergesti usutava realiteedi piiri. Rohkem sarnaneb näidend juba dramatiseeritud põnevusjutuga kullaotsijaist. Ent sellessegi žanri ei sobi ta täiesti. Kriminaalsete keerdsõlmede lahendumist ei lase autor vaatajaid kaasa elada, kuigi nende ümber põnevust üles keerutatakse. (Võtkem näiteks ekspeditsiooni ridadesse poetunud kurjaennustav lonkur. Ühes pildis seovad paar meest ta kinni ja ta langeb mängust välja. Aga me ei tea, kuidas on paljastunud tema süü või milles see seisib.) Ka ideoloogiline tees, mõte, et tuleb kulda otsida ühiskonnale, mitte eraomanduseks, pole saanud näidendile täiesti kandvaks selgrooks. Teatud „elupildi“, tihti isegi üsna meeoluka elupildi ühest kullaotsijate ekspeditsioonist see näidend siiski annab. Et see natuke lõdva keskendusega näidend „Vanemuises“ siiski võrdlemisi tervikliku mulje jättis, oli kahtlemata lavastaja

K. Irdi teene, kes oli noortest jõududest suutnud kujundada üsna tiheda ansambli. Polnud „tähti“, kes oma haruldase mängutasemega oleksid varjutanud osaliste enamikku, aga üldisest tasapinnast allapoole langemisigi esines harva. Eriti jäid meelde laste ning raukade kujud, aga ka noorukid ja keskealised tulid oma osadega enamasti veenvalt toime. Mõnel juhul oleks soovinud küll vähem monotoonset mängu (näit. ekspeditsiooni juhi osa kandjalt) või rohkem kindlust ning temperamenti (mustlaspoiss Jakobilt). Tükis esinevaile lauludele oli huvitava moodsa muusika loonud J. Bleive.

„Vanemuise“ viimseks sõnalavastuseks käsiteldaval hooajal oli M. Pagnoli ja A. Nivois' komöödia „Kuulsuse müüjad“. Selles vaimukas ja võrdlemisi koondatud tegevusega komöödias naeruvääristatakse (aga osalt näidatakse inimlikult mõistetavanagi) valimiste tegemist kodanlikus maailmas igasuguste vahenditega, isegi surnute kuulsuse või väärkuulsuse rakendamist selleks. See komöödia sai hoopis teist laadi mängulise tõlgitsuse osaliseks kui „Muinasjutt“. Siin kandis tükki enam üksik täht kui ühtlaselt läbitöötatud ansambli. Veel enam kui „Rahutus vanaduses“ Randviir professorina varjutas siin teisi näitlejaid oma bravuurika mänguga Mälton, kehastades otse clavhõbedaselt temperamendikat, libedat ja energilist spekulantit iga hinna eest. Tema mõjuvale kujule sekundeeris muu tegelaskond tunduvalt kahvatumalt, esietendusel tihti õõnsaltki, hiljem ladusamalt ning veenvamalt, kuigi üldiselt erilise sügavusega. Põder isa Bachelet'na oli korralik, kohati hea. Mõni kõrvaltegelane üllatas meeldivalt üksikuil hetkil, nii Vahur Ivonne'ina stseenis, kus ta ära tunneb langenuks peetud kapral Bachelet'. Viimase kuju jäi aga paraku enamasti kogu aja kahvatuks, kahjustades tunduvalt üldmuljet etendusest.

Detsembri eelviimasel päeval esitas „Vanemuine“ aasta viimse uudislavastusena Dzeržinski ooperi „Vaikne Don“. Külalislavastaja Eino Uuli ja näitlejad lahendasid üldiselt õnnelikult raske ülesande, kuidas esitada ooper realistlik-veenvalt. Lähemaks sõnavõtuks ei loe käesoleva ülevaate muusikalise hariduseta kirjutaja end kompetentseks.

V. Peili ja A. Lepiku dekoratsioonid on vaadeldaval hooajal olnud tihti üllatavalt efektised ja maitsekad. „Vanemuise“ avar lava näib eriti maastikupildi loomisel pakkuvat häid, inspireerivaid võimalusi. Väheütlevamad olid realistlikud interjööriplidid.

Tagasi vaadates hooajale peab eriti rõõmu tundma nooremale mängujõududele senisest suuremate mängimisvõimaluste andmisest. Kunstilise juhi Irdi lavastustes on seda toimunud otse ootamatul määral. Loodame, et nende ridadest võrsuvad tulevikus mõnedki kõrge mängutasemega ansamblid. Samuti peaks olema tervitatav tendents piirata väikesele teatrile üle jõu käivat ja näitlejate kunstilist küpsmist häirivat repertuaari ja mänguviiside kirevust sotsialistliku realismi loosungi nimel. Ka neis asjus saab „Vanemuises“ konstateerida mõnel määral edu. „Vanemuise“ teatri üldilme on terviklikumaks muutumas. Publiku kontakt teatriga on tihenemas, milleks kahtlemata palju kaasa on aidanud kord ühele, kord teisele ametiühingule reserveeritud eriõhtud. Kasvava huvi ja lootustega võib ootama jääda järgnevat hooaega.

L. ANVELT.

TAANI TÄNAPÄEVA ILMEST

Toome mõnede lühendustega (ruumi nappusel) taani kirjaniku H. Kirki artikli, mis ilmus ajakirjas „Die Welt“ nr. 28. 1940. a. Kui Andersen-Nexö on Taani vanema põlve silmapaistvamaid kirjanikke, siis on Kirk seda noorema põlve suhtes. Kirkilt on ilmunud rida väiksemaid ja suuremaid proosateoseid, kus sotsiaalne moment on tugevasti esile tõstetud. Tema toimetusel ilmus ka „Nytt Land“ — radikaalne Taani kuukiri. Kirk on revolutsionäär ja kommunist — kuulub kommunistlikku parteisse.

Okupeerijad väidavad, et Taani okupatsioon on ainult puhtsõjalist ja strateegilist laadi ja et sellega ei taotelda mingit kultuurilist vahelesegamist. Seda tuleb nähtavasti nii mõista, et kogu okupatsiooni ajaks kehtib midagi vaimse mittekallaletungilepingu taolist. Ent vaikus kodanliku vaimuelu sfääris on silmatorkav.

Igaühele on selge, et Taani majanduse senised alused murdusid maa okupeerimisega. Kaubandussuhted Inglismaaga katkesid ja Taani tootmisaparaat tuleb kohandada uutele nõuetele. Kes peab siin kahjusid kandma? Kas peab puudutama kapitale või tuleb vähendada töötasusid ja sotsiaalseid toetusi?

Areng selles suunas oli alanud juba enne okupatsiooni ja laieneb nüüd veelgi. Sotsiaaldemokraatlik valitsus näitas siin oma „head tahet“ — käia peamiselt just tööliklassi saavutatud võitlusresultaatide tasalülitamise teed. Nii enne kui pärast sõja puhkemist on alatasa kuulda olnud loosungeid: „ühtekuuluvustunde näitamine“, „ajaraskuste kandmine“, „püksirihma pingutamine“ ja „hammade kokkusurumine“. Kuid valitseva klassi meelest ei lähe kogu see protsess nähtavasti küllalt kiiresti, ja okupatsioon on neile selleks pakkunud ootamatu võimaluse. On saanud võimalikuks alustada poliitilist sosistamiskampaaniat. Ja see on käigus. Mured 9. aprilli (Saksa vägede sissemars) sündmuste pärast, rahvuslik alandus, ebaselged sisepoliitilised vahekorrad — kõik tahetakse ära kasutada.

Magister Harald Nielsen, andekas, kuid lobisev reaktioonäär, on hiljuti „Nationaltidende's“ avaldanud artikli pealkirja all „Seisukorra puhul“, milles ta mitte ebaseadlikult künismiga otse asja juurde asub. Üks osa rahvast pidavat sõja raskusi kandma ja tulevat valikut teha ülema ja alama klassi vahel. „Kui me oma varandusile küllalt kiiresti kindlat alust ei loo, siis libisevad nad meie käest,“ kirjutab ta, ja kui tahetakse vältida, et varandused ei kaoks, peab töötasud ja elustandard alla viidama. Esmajärgus olevat vaja obligatsioonide kursid kõrgel hoida, sest neil baseeruvad hoiukassade, pankade ja suurte aktsiaseltside reservid. Seda võidavat saavutada ainult kõigi toetussummade ärajätmisega. Sotsiaalne abi olevat alati olnud ainult „vähktöbi“ ja tulevikus pidavat aidatama ainult „tõeliselt puudustkannatajaid“. Riigi osavõtt töötute kindlustamisest, „mis alati olevat olnud mõttetu,“ peab varsti kaotatama ja ka haigekassa kord reviderimisele võetama.

See on tagurluse poliitiline programm. Sel ajal kui Taani majanduslikult veel Inglismaaga seotud oli, kuulus ta „rikaste“ riikide hulka ja võis endale lubada demokraatliku režiimi ja sotsiaalsete institutsioonide luksust. Nüüd on aga olud põhjalikult muutunud ja suurkapital on valmis võimu üle võtma. Sotsiaaldemokraatia teeb oma parima, et oma „positsioone“ säilitada. Seda ei tule mõista nii, et valitsus tagurluse nõuded hülgaks.

Vastupidi. Ta on valmis rahva saavutatud õigusi amputeerima ja sotsiaaldemokraatlik ajakirjandus alistub orjaliku alandlikkusega järjest tõusvaile reaktsioonilisele nõudmisile.

Kuid töötavat rahvast pole kerge sundida käima tagasikiskumise teed. On ju teatavaid tõsiasi, mis kõnelevad sellest, et maa ei kao, kui obligatsioonide kordsid langevad, ja et masinad on tarvitamiskõlvulised ka siis, kui mõni aktsiaselts pankrotti jääb. Ei saa ometi salata, et Nõukogude Liidu suur rahvas üsna hästi elab, ilma et seal oleks ainustki „tööandjat“, kes masinarattaid käigus hoiab. On siiski õpetlik poliitiline tõsiasi, et Nõukogude Liidus on õnnestunud eksploatatorite klass likvideerida, kuna ükski magister ei sõanda väita, et töölisklass võiks saada üleliigseks. On ainult ajaküsimus, millal sotsiaaldemokraatia mõju töötava rahva massidele lõpeb.

Tugevad klassidevahelised võitlused, mis veel eel seisavad, vajutavad taani vaimuelule oma pitseri. Vanad teerajad jäetakse maha. Juba Soome konflikti ajal olid vabalt mõttevas haritlaskonnas suured lahkarmised. Kuigi „Kulturkampen'i“ (üks radikaalsete haritlaste klubi) lõhenemine polnud mingi suursündmus, oli tal siiski oma sümptomaatiline tähendus. See näitas kujukalt, kui nõrk on kriitilise humanismi alus. Õieti tal polnudki alust, ta hõljus õhus. Kodanlik humanism, mis tegi endale ülesandeks võidelda liberalismi eest, on tegelikult kõrgkonjunkturi liikumine. Rasketel aegadel on võimatu üleval hoida fiktsiooni, mille autoriks on mingisugune klassivõitlusest sõltumatu ülipoliitiline intelligents. Seda teadsid marksistid juba varem, ja nüüd on ka teisi, kes seda teavad.

Vabameelsus pole midagi sellist, mida võib säilitada paremateks aegadeks. Ta elab ja valitseb, või teda pole üldse olemas. Kriitiline humanism oli, jämedalt öeldud, Taani põllundustööstuse kõrvalprodukt. Ta tõusis käsikäes konjunktuuriga, tema eelduseks oli kodanlik demokraatia, trüki- ja sõnavabadus. Kuidas ka sõda lõpeks, majanduslik ja poliitiline maailm muutub teiseks, vaimuelu hakkab liikuma teisi radu.

Need haritlased, kes ei pööra end iga tagurluse tuule järgi, on sunnitud raskete olude kestel end hoopis uuele alusele seadma. Tuleb saada täiesti teadlikuks klassiühiskonna kõike valitsevast iseloomust. On ainult kaks võimalust: reaktsioon või revolutsioon. Tagasi või edasi. Kodanlik demokraatlik kultuur on täiesti lagunemas ja kriitilise humanismi riismed ei saa sinna peatuma jääda, kus nad on. Tee tagasi on silutud ja on paljusid, kes seda juba astuvad. Kui aga tahetakse edasi minna, on vaja võidelda.

On ainult üks abinõu inimliku kultuurühiskonna kättevõitmiseks — klassivõitlus, ja need haritlased, kes nüüd tahavad võidelda vabaduse ja kultuuri eest, peavad sügavamalt kui kunagi varem tungima klassivõitluse tingimustesse ja eesmärkidesse.

HANS KIRK.

DETSEMBRIKUU „LOOMING“

Sisu: ENKL Organiseeriv Toimkond: Seltsimehed töölised, talupojad, haritlased! H. Kruus: Järjekordne suursamm stalinliku Konstitutsiooni teostamisel. H. Adamson: Tõuse! (luuletus). M. Metsanurk: Vennad (novell). K. Maid: Kindlus. Kojamees. Läbi õõ (luuletused). I. Ilf ja J. Petrov: Ühekordne Ameerika (reisikirjeldus). T. Rokotov: Leninismi ülemaailmaline tunnustamine (artikkel). A. Upitis: Viimaste aastate bilanss läti kultuuri- ja kunstielus (artikkel). B. Kangro: Realismi tulekul (artikkel). Ringvaade: G. Suits: Kaks kirjandusteooriat. H. Viires: E. Curie „Minu ema Marie Curie“. M. Sillaots: W. M. Thackeray „Henry Esmond I“. M. Sillaots: P. S. Bucki „Hea maa“. A. Raid: Vastuväiteks.

KIRI „VIISNURGA“ TOIMETUSELE

Olen „Viisnurka“ juba algusest peale lugenud ja mõnikord on ennegi olnud mõte toimetusele oma arvamist avaldada, kuid ükskord on mind selles takistanud töörohkus, teinekord jälle nagu tahtmine ära oodata, missugune järgmine number tuleb. Detsembrikuu numbril lugemist lõpetades võtsin sulle vist sellepärast kätte, et see number eelmistest parem tundub olevat. Kui kodanliku korra ajal tööliskond kirjandusest eemal seisis, siis minu arvates sellepärast, et vaim, mis seda kirjandust kandis, ei olnud alati vastuvõetav ega omane tööliskonnale. Tööliskonna ja kirjanduse vahel valitses lõhe. Kui nüüd lugeda „Viisnurka“, siis mulle tundub, et „Viisnurk“ on endale võtnud tüseda ülesande seda lõhet kaotada, kirjandust lähendada tööliskonnale, teha seda oma asjaks. Aga see tähendab ka vastupidist — tööliskonna lähendamist kirjandusele.

Detsembrikuu numbrist meeldisid mulle kõige rohkem kirjutused Ševtšenkost. On ju ka eesti töötav rahvas oma mõisnikkude ja panide vastu võidelnud. Huvitav oli ka S. Telmani põgenemislugu. Mõni kirjutus eelmistest numbritest on aga nagu liiga raskena tundunud. Soovin „Viisnurga“ toimetusele uueks aastaks palju edu.

J. ARU,

nats. Rotermanni tehase autojuht,
elukoht Tartu mnt. 46—14, Tallinn.

MÄRKUS

Käesoleva numbril ette vapi alla paigutatud gruusiakeelne väljavõte NSVL Konstitutsioonist kõlab eestikeelses tõlkes järgmiselt: „Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kodanike üheõiguslus, sõltumata nende rahvusest ja rassist, on majandusliku, riikliku, kultuurilise ja ühiskondlik-poliitilise elu kõigil aladel vankumatuks seaduseks.“ Vapil on gruusia keeles kõigi maade töötajate ühine loosung: „Kõigi maade proletaarlased, ühinege!“

Sellest numbrist jäid tehnilistel põhjustel välja artiklid „Seitsmest gruusia luuletajast“ mainitud H. Abašidze ja G. Abašidze luuletused.

Vastutav toimetaja A. Hint. Kunstloosa toimetaja B. Lukats. Toimetuse sekretär E. Krusten. Väljaandja ENSV Hariduse Rahvakomissariaat. Kirjastaja RK „Pedagoogiline Kirjandus“. Toimetuse kolleegium: A. Jakobson (ilukirjandus), M. Laosson (marksism-leninism), K. Taev (kirjandusteadus ja NSVL kirjandus), A. Vaarandi (Lääne-Euroopa kirjandus), L. Käsper (kunst), A. Kotli (arhitektuur).

Toimkond: A. Alle, N. Andresen, A. Antson, A. Bach, J. Barbarus, J. Gens, A. Johani, M. Jürna, H. Haberman, P. Keerdo, J. Kärner, J. Lauristin, N. Ruus, R. Sirge, A. Uibo. Toimetuse ja talit. aadr.: Pärnu mnt. 10, k. 1. Toimetuse telef. 411-34. Tallituse telef. 412-18. Ladumisele antud 8. jaan. 1941. Trükkil antud 23. jaan. 1941. Trükipoognaid 7¼. „Ühiselu“ trükk, Tallinn. 1941. Tellimise nr. 56. MB-3099. Tiraaž 10.000.

Журнал „Вийснурк“ — на эстонском языке. Ответственный редактор: А. Хинт. Редактор художественного отдела: Б. Лука. Секретарь редакции Э. Крустен. Издатель: Нарком просв. ЭССР. Государственное издательство „Педагогической литературы“. Сдано в набор 3 января 1941 г. Подписано к печати 23 января 1941 г. Печата. лист. 7¼. Напечатано в типографии „Юхяселу“, Таллин. 1941 г. Зак. № 56. MB-3099. Тираж 10.000.

RK Pedagoogilise Kirjanduse kirjastusel ilmuvad:

VIISNURK

Väljaandja: ENSV Hariduse Rahvakomissariaat. Kirjastaja: RK Pedagoogiline Kirjandus. Ilmub 12 k. aastas, ä 112 lk.

Rahvalik kultuuri-, kirjanduse- ja kunstiajakiri „Viisnurk“ on lühikese ilmumisaja kestel saavutanud tööliisklassi seas suure populaarsuse ja leviku. Tema huvitava, marksislikest tõdedest kantud sisu mitmekülgsus on olnud vallutav. Alates aastavahetusest on „Viisnurk“ hakanud teostama uut, tervitatavat ülesannet: ta tahab meile tutvustada NSVL vennasvabariike rikkaliku sõnalise ja pildise andmestikuga sisustatud erinumbrite näol. Tellimishind: 12 kuud 32 rbl., 6 kuud 16 rbl., 3 kuud 8 rbl.

NÕUKOGUDE KULTUUR

Väljaandja: ENSV Hariduse Rahvakomissariaat ja Ametiühingute Keskkliit. Kirjastaja: RK Pedagoogiline Kirjandus. Ilmub 12 korda aastas, iga number vähemalt 64 lk. Tellimishind 12 kuud 17 rbl., 6 kuud 8 rbl. 50 kop., 3 kuud 4 rbl. 50 kop.

„Nõukogude Kultuur“ on sisurikas, kultuuriküsimusi käsitlev illustreeritud ajakiri. Erilist rõhku paneb ajakiri poliitharidustöö läbiiviimise esmajärgulistele päevaülesannetele ENSV-s.

NÕUKOGUDE KOOL

Väljaandja: ENSV Hariduse Rahvakomissariaat. Kirjastaja: RK Pedagoogiline Kirjandus. Ilmub 12 k. aastas, iga nr. vähemalt 64 lk.

„Nõukogude Kool“ käsitleb kommunistliku kasvatus ja pedagoogika põhiküsimusi. Ta annab juhiseid koolide töö korraldamiseks ja uute õppemeetodite kasutamiseks ning pakub ülevaate pedagoogilisest kirjandusest. Soovitav kõigile kooli- ja kasvatustegelastele ning lastevanematele. Tellimishind: 12 kuud 17 rbl., 6 kuud 8 rbl. 50 kop., 3 kuud 4 rbl. 50 kop.

TEADUS JA TEHNIKA

Väljaandja: ENSV Hariduse Rahvakomissariaat. Kirjastaja: RK Pedagoogiline Kirjandus. Ilmub 12 k. aastas, iga nr. vähemalt 32 lk.

„Teadus ja Tehnika“ on ainus ajakiri ENSV-s, mis tervikuna on rakendatud teaduse ja tehnika saavutuste käsitlemisele populaarses ja pildirikas esituses. Temasse paigutatud andmeid ja juhiseid saab edukalt kasutada igäüks, kes tunneb huvi tehniliste oskuste vastu. Tellimishind: 12 kuud 11 rbl., 6 kuud 5 rbl. 50 kop., 3 kuud 3 rbl.

TEATER JA MUUSIKA

Väljaandja: ENSV Kunstiasjade Komitee. Kirjastaja: RK Pedagoogiline Kirjandus. Ilmub 12 k. aastas ä 48 lk.

Ajakirjas „Teater ja Muusika“ kajastub kogu Nõukogude Eesti hell- ja näitekunsti pingeline edasitung uutele ja kõrgematele saavutustele sotsialismi ülesehituse lipu all. Et nüüd teater ja kontserdid ei ole enam tõusikute eesõiguseks, vaid kuuluvad, nagu kõik teisedki väärtused, töötavale rahvale, peab saama meie ainus sellesisuline ajakiri töötajatele omaseks ja nende poolt kõige arvukamalt kasutatavaks. Tellimishind: 12 kuud 17 rbl., 6 kuud 8 rbl. 50 kop., 3 kuud 4 rbl. 50 kop.

Tellimisi võtavad vastu: **RK PEDAGOOGILINE KIRJANDUS**, Tallinn, Pärnu mnt. 10—2, RKK Müüglosakond, Tallinn, Pärnu mnt. 10—24, kõik RKK raamatukauplused, ajalehtede kontorid, postiasutused-sidekontorid ja RKK kollektiivmüügi usaldusmehed.

5172

Ar 941
Viishuk

HIND RBL. 3.-